

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут народознавства

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
Державний університет “Львівська політехніка”
Міжнародний інститут освіти, культури та зв’язків з діаспорою

**УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Випуск 3

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут народознавства

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
Державний університет "Львівська політехніка"
Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою

**УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Випуск 3

Львів
Інститут народознавства Національної академії наук України
2000

**ББК ЮЗ (2=Ук)+Ф01 (2Ук)+ТЗ(2Ук)0-45
Ф-25**

У пропонуваному збірнику наукових праць учених Львова та інших міст розглядені різні аспекти суспільно-політичного розвитку сучасної України. Основну увагу придано аналізу державотворчого процесу, що є серцевиною суспільного і політичного життя на шляху набуття незалежності. Для державних, політичних, громадських діячів, науковців та студентів які опрацьовують державотворчу проблематику. Наукове видання.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту народознавства Національної академії наук України.

Редакційна колегія:

Степан Павлюк – докт. іст. наук, професор (голова редколегії); **Юрій Гош** – докт. іст. наук, професор; **Олег Гринів** – докт. філософ. наук, професор; **Валерій Денисенко** – докт. політ. наук, доцент

(Інститут народознавства Національної академії наук України)

Антоніна Колодій – докт. філософ. наук, професор; **Ігор Кравчук** – канд. фіз.-мат. наук, доцент; **Анатолій Фартушний** – канд. філософ. наук, доцент (відповідальний секретар)

(Державний університет “Львівська політехніка”)

Юрій Сливка – докт. істор. наук, професор

(Інститут українознавства Національної академії наук України)

Цей збірник вийшов друком завдяки сприянню високоповажаного
Пана *Осипа БАРЕЦЬКОГО* (Німеччина)

Наукові рецензенти: **Юрій Вільчинський**, докт. філософ. наук (*Національний університет ім.І.Франка*); **Станіслав Паливода**, докт. істор. наук (*Державний університет “Львівська політехніка”*); **Микола Іщенко**, докт. філософ. наук (*Черкаський державний університет ім. Б.Хмельницького*)

Відповідальна за випуск: **Ірена Ататей**, канд. екон. наук, ст. наук. співробітник

Науковий редактор: **Анатолій Фартушний**, канд. філософ. наук, доцент

Літературний редактор: **Зиновій Тіменик**, канд. філософ. наук, доцент

Комп’ютерне макетування: **Галина Галевич**

Адреса редколегії:

79013, Львів-13, вул. Степана Бандери, 12,
Державний університет “Львівська політехніка”, кафедра
філософії та культурології

© Інститут народознавства Національної академії наук України, Державний університет “Львівська політехніка”

ISBN 966-02-1481-2

2000

ЗМІСТ

Визначення національної ідеї

Володимир Капітон	Про національну ідею і сьогодення суцше	5
-------------------	---	---

Філософські основи національної ідеї

Мірослава Борух	Вплив національної свідомості на опредметнення знання (український варіант)	10
-----------------	---	----

Державотворча сутність національної ідеї

Ігор Смагін	Національна ідея і сучасне українське суспільство	20
-------------	--	----

Національна ідея – елемент вчення про націю

Володимир Осадчук	Національна ідея – основа розвитку сучасної української політичної нації	27
-------------------	---	----

Сергій Краснонос	Наступність державотворчих процесів – провідний чинник формування сучасної української нації	34
------------------	--	----

Володимир Ліпкан	Про деякі чинники процесу творення української нації	40
------------------	---	----

Олег Сиротюк	Співвідношення прав нації і прав людини на порозі нового тисячоліття	47
--------------	---	----

Національна ідея в європейському вимірі

Олена Лавроненко	Європа інтегрує. Що робимо ми?	51
------------------	--------------------------------	----

Олена Назаренко	Інтеграційні процеси в Європі і Україна	57
-----------------	---	----

Сергій Костюк	Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу	61
Ігор Мельничук	Україна – Росія – НАТО: основні варіанти взаємовідносин	69
Олександр Кучик	"Українське питання" у міжнародних відносинах 1917 – 1918 рр.	78

Політичне життя в Україні

Анатолій Фартушний	Українська національна ідея – програма самореалізації етносу	85
Ростислав Романюк	Проблема відродження української державності в німецькій політичній думці початку Першої світової війни	95

Національна ідея як чинник духовного життя

Михайло Дуфенюк	Національна і релігійна ідеї в контексті української суспільно-політичної думки XIX – початку XX ст. (Народницький напрям)	105
Ганна Кос	До проблеми збереження української національної спадщини	114
Олександра Матюхіна	Національна ідея та козацтво України (Лицарський епос на матеріалах народної творчості)	122
Микола Крупач	Ідея роду у творчості українських письменників періоду двох світових війн	129
Людмила Рижак	Національна ідея і стандартизація освіти	139

Подвижники національної ідеї

Володимир Кияк	Ми потребуємо прикладів (Патріотичний шлях Осипа Барецького)	151
----------------	--	-----

Українська національна ідея

**ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕЮ
І СЬОГОДЕННЯ СУЩЕ**

ANNOTATION

Nation is union of people which have organic and spiritual solidarity and responsibility for available resources of business. Nation is a exponent of political system of spiritual, values, consciousness, culture, language, traditions and standards.

Nation and people are different notions, people are not organic totality.

АНОТАЦІЯ

Розглядається нація як своєрідна соціальна спільність людей, об'єднана в органічну цілісність державною єдністю та відповідальністю за наявний стан справ. Нація – носій ієрархізованої системи державних цінностей, відповідної свідомості, культури, мови, традицій і норм. Від “нації” суттєво відрізняється “народ”, який не є органічною єдністю.

**Капітон
Володимир**

доктор філософських наук,
професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровської філії Української академії державного управління при Президентіві України

Писати про національну ідею тепер важливо і невдячно. Важливо торкатись питань відносно національної ідеї, начебто звертаючись до духовної спадщини М.Міхновського, Д.Донцова, М.Грушевського, С.Рудницького та інших. Ця тема невдячна, оскільки в цьому питанні важко відділити зерна від половини: наприклад, політико-економічний аспект національної ідеї, пов'язаний із проблемою національних інтересів України. Питання ж про національні інтереси виходять за межі суто академічного аналізу.

Безумовно, поняття “національна ідея” пов'язане з такими поняттями як “нація” і “народ”.

Нація – соціальна спільність, яка має волю, традиції, осмислює і цінує власну історію, нація – підсумок осмислення і актуалізації причетності

людей до витоків свого буття. Як підкреслював М.О.Бердяєв, "найбільш важливі ті, котрі визначають націю як єдність та історичний обов'язок. Усвідомлення цієї єдності і є національна свідомість" [1, 353]. Існують і інші визначення нації [4, 21].

В онтологічному плані нація – етнос на такому рівні розвитку, який він здатний не тільки засвоїти досягнення культури, а й подальше об'єктивувати, відчужені від людини результати її діяльності, представлений у вигляді суспільного багатства і засобів його виробництва та розподілу.

У структурному плані нація – це цивільне суспільство, в якому "кожний є для себе метою, – все ж інше для нього – ніщо" [2, 228]. У ньому кожний індивід обмежений загальністю, тобто державою.

У функціональному плані нація – суб'єкт політичних, соціальних та культурних процесів як сучасних, так і майбутніх.

В аксеологічному аспекті нація – носій духовних цінностей національної свідомості, культури, мови, традицій та норм.

Дух нації, національна свідомість – об'єктивна основа самої ідентифікації з нею як окремих індивідів, так і соціальних груп, проширення на інших етносів. Дух, міць нації визначаються глибиною національних переконань, направленістю її інтересів, її волевиявленням відносно власного існування і майбутнього збереження культурної самобутності, економічної незалежності. У сфері економічних і політичних інтересів спостерігаються як правило, найбільші розбіжності в самій нації, які обумовлені специфікою її формування, характером її соціально-економічної стратифікації та політичною структурою суспільства. Саме інтерес нації й обумовлює характер взаємозв'язку етнічних утворень у межах певного народу.

Поняття "народ" не зводиться лише до простої сукупності людей, які в цей момент проживають на цій території і об'єднані у державу [7, 21]. Це одна із ознак поняття "народ"; до числа інших можна віднести: а) сукупність етнічних спільнот у межах певного географічного і соціального простору; б) носій традицій і творець духовних цінностей; в) соціальна група (спільнота), яка зайнята у сфері матеріального виробництва; г) соціальний феномен, який протистоїть індивіду, нівелює його унікальність.

Народ, зрозуміло, не тотожний нації. Якщо підходити до аналізу понять "нація" і "народ" з точки зору категорії "якості" та "кількості",

“нація” і “народ” з точки зору категорії “якості” та “кількості”, то народ не є органічною цілісністю. Виділені ознаки поняття “нація” не суперечать тому, про що говорилося вище.

Народ не має ні власного характеру, ні власної волі. Він є вторинним буттям. Народ є млявою матерією історичного процесу, рух і дія якого ірраціональні та стихійні. Кожний раз, коли доводиться чути про народ, він є носій, охоронець і транслятор досягнутого досвіду в сфері виробничої діяльності, художньої творчості, людських цінностей, то це не більше, ніж забобон. Коли мова йде про народ у такому значенні, то мається на увазі нація і держава. І особливо держава, яка має функцію зводити до масу, котра не знає чого вона бажає. Знання бажаного, розум – здобуток глибокого пізнання, розуміння, справа еліт, політичних лідерів, духовних керманічів нації.

Але ні народ, ні нація не можуть існувати поза державою. Держава – це буття нації та народу. Не нація і народ існує для держави, але держава для нації та народу. Кожна нація прагне до самодостатності свого буття. “Через державу розкриває нація всі свої потенції”, – підкреслював М.О.Бердяєв.

Оскільки нація і народ розкривають свої потенції через державу, держава прагне окреслити деякі орієнтири свого розвитку, які можуть бути в національній ідеї.

Чи може національна ідея бути основою державної ідеології? Чи може ідея бути удаваною свідомістю і виконувати інтегративні функції? Це питання непрості. Сутність ідеології в особливій суспільній функції – інтеграції різних спільнот і утворень. Ідеологію можна розглядати як програму управління суспільством за допомогою ідей. І якщо мається на увазі ідеологію української держави, то її характеристики такі: а) ідеологія має розкривати сутність тих процесів, які відбуваються в суспільстві, пояснювати їх, розкривати зв'язок із національними та людськими цінностями; б) за допомогою ідеології існуючі суспільно-культурні, соціальні та політичні спільноти мають осмислити себе як цілісність, визначити своє місце і роль у розвитку людства.

Щоб ідеологія суспільно-політичних процесів виконувала інтегративну роль, вона має включати, як своє підґрунтя, національну ідею. Як її реалізувати? У літературі існують різні її характеристики [4, 47; 8, 120-143; 5,

195-199].

У першому наближенні зміст національної ідеї можна визначити так:
1) творча незалежна особа, яка вихована на традиціях національної культури; 2) розвинуте вільне цивільне суспільство, яке засноване на принципах демократії, плюралізмі культур, вірувань і традицій; 3) нейтральна, ліберальна держава, принципами якої мають бути ідеї "справедливості", "економічного добробуту громадян", "соціальної відповідальності", "верховенства права і верховенства закону".

У перехідний період, коли старі інституції держави зруйновані, швидко змінюються орієнтири, нове ще не вкоренилося і сприймається багатьма як дещо тимчасове, а може, й мінливе, свідомість розмита, а уявлення – суперечливі, проблема стабільності в суспільстві набуває особливого значення. Цілком природно, що в цій ситуації будь-яка "нова" влада прагне узаконити свій режим. При цьому влада для обґрунтування легітимності свого існування має спиратися на ідеологію лібералізму. Тут виникає досить складне питання, хто має бути носієм ліберальної ідеології. У цьому питанні треба враховувати, що на політичній сцені в Україні саме в перехідний період одночасно опинилися колишні партійні та профспілкові функціонери, керівники застарілих промислових гігантів, демагоги, популісти будь-яких мастей, підприємці компраторського криміналізованого типу, озлоблене офіцерство, зубожіла інтелігенція позбавлені гарантій та привілеїв представники робітничого класу і т.ін. З усіх означених прошарків суспільства особлива роль належить інтелігенції, яка має відчутний вплив на процеси легітимізації влади. Коли інтелігенція (інтелектуальна еліта) підтримує владу, то можна передбачити майбутню владу. І, відповідно, навпаки: якщо інтелігенція протистоїть владі, то легітимність її уявляється слабкою. Влада в перехідний період має приділяти інтелігенції велику увагу (особливо – молоді), демонструвати їй свою турботу, шукати форми співробітництва та взаємодії. Саме інтелігенція є тим ферментом, який сприяє розповсюдженню альтернативних ідей серед населення і, як правило, провокує кризу легітимності. З цієї точки зору, сучасна політика влади в науковій і освітянській сферах є короткозорою і самогубною. Національна програма освіти і виховання – відсутні. Саме культурницький, просвітницько-патріотичний аспекти функціонування національної ідеї реалізуються через освіту і виховання.

Що одна людина із здоровим глуздом не буде заперечувати необхідності української культури та історії, їх нетотожність з іншими культурами. Такі особливості відбиваються на політичному і економічному житті суспільства. Справа, зрозуміло, не в цьому, а в тому – чи вести пошук національної форми українського лібералізму і рухатися у фарватері західної цивілізації, чи стати фундатором становлення сучасного панслов'янїзму, повністю із глобальними тенденціями розвитку.

Із великим рахунком, сутність цих проблем полягає в тому, за словами Гегеля, що “особиста одиничність та її власні інтереси” вимагають повного розвитку та “визнання свого права для себе” [2, 286]. А це означає, що кожна людина в цьому світі має власний інтерес, який може зовсім не співпасти із інтересами інших людей і загальним (“загальним благом”) і навіть вступати з ними в гострий конфлікт, і що таких суперечностей не можна позбутися. Це не аномалія і не патологія суспільства, а норма життя суспільності. Головна справа держави – збудувати, налагодити суспільне життя. Тому і суть проблеми, за словами Гегеля, вимагає врахування двох необхідностей:

а) дотримати “принципу суб'єктивності досягнути повного завершення у формі самостійної крайності особистої власності”; б) досягти “повернення” цього принципу в “субстанціональну єдність, якою є сучасна держава” [2, 286], яка відрізняється від “досучасних держав” саме тим, що вона “може досягти розпуску, занепад, порочність”, у чому й полягає її “хитрість” [3, 286].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бердяев Н. *Философия неравенства*. – Т.4. – М., 1990.
2. Гегель Г.В.Ф. *Философия права*. – М., 1990.
3. Гегель Г.В.Ф. *Работы разных лет*. – Т.1. – М., 1970.
4. Колодій А. *Нація як суб'єкт політики*. – Львів, 1997.
5. Михальченко М. *Чи можлива інтегративна ідеологія в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. – К., 1998. – № 6.
6. Ортега-і-Гассет Х. *Дегуманізація мистецтва. Естетика. Філософія. Наука*. – М., 1992.
7. Павловський М. *Національна ідея в Україні себе вичерпала чи її зрадили // Право України*. – 1998. – № 12.
8. Толочко П.П. *Від Русі до України: Вибрані науково-популярні, критичні та публіцистичні праці*. – К., 1977.

Філософські основи національної ідеї

**ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
НА ОПРЕДМЕТНЕННЯ ЗНАННЯ
(УКРАЇНСЬКИЙ ВАРІАНТ)**

ANNOTATION

Ukrainian national consciousness consists of a deep spiritual and inside religion. When we establish the character and directions activity of Ukrainians, these qualities are very important.

АНОТАЦІЯ

В українській національній свідомості органічно поєднана глибока духовність і внутрішня релігійність. Ці якості стають основою, яка визначає характер і напрямок діяльності українця, властиве йому бачення довкілля та глибоко закорінене прагнення поліпшити його.

Борух Мирослава

аспірантка
філософського
факультету Львівського
національного
університету
ім.І.Франка

Кожна дія людини пов'язана з тим, що вона знає – людина опередметнює своє знання. Свідомо прямуючи до мети, людина не отримує несподіваний результат – чи кращий, чи гірший від очікуваного. Таку ситуацію можна пояснити тим, що людина не знає всіх факторів, які впливають на її дію: частина із них присутня неявно. Про те, чи впливає і як впливає національна свідомість на результативність дій індивіда, мають різні думки патріоти та космополіти. Патріоти, ті, хто любить батьківщину, оберігають її національну визначеність як певне її духовне наповнення. Космополіти ж не визнають любові до землі предків, вони – громадяни світу, що живуть за загальнолюдськими вартостями, а чому при цьому користуються мовою нації пануючої та привілеями матеріального характеру – воліють не згадувати: щоб не виявилася їхня оманлива бездуховна сутність. Адже загальнолюдські вартості не можуть уживатися зі зневагою як до окремих людей, так і до цілих націй.

Безумовно, повагу викликати людина, яка має національне "щось"

задриває, а не космополітичне “ніщо”. Відомо, що патріотизм кличе одних до морально-досконалих вчинків, а інших – до терору. В людських діях виражається не лише любов до вітчизни, а й до іншої людини-друга, захист її честі чи й життя. З погляду християнських вартостей, які можна взяти за абсолюти, любов і терор – несумісні, адже є заповідь Бога: “Не вбий”. Не будемо згадувати глибоких теологічних досліджень, коли любов дозволяє людині (у випадку воїна-захисника чи протидію злу за відсутності будь-яких інших спокус світу – ненависті, посягання на чужу власність та ін.). Звернемо увагу на тому моменті, що є два типи патріотів: одні діють у рамках абсолютних вартостей, а інші – виходять за ці рамки. То ж великою людиною, яка втримається в рамках Божих заповідей. Ставлення до Бога є найбільшою підвалиною людського єства. А справжній патріотизм вже означає і в цій морально-сутнісній любові.

Формені як патріотизму, так і національної свідомості є духовним дором людини, адже він є однією з форм любові, а любов завжди цінується в людині понад усе. Патріотизм містить у собі й національну свідомість, адже той, хто любить землю, нехай у межах однієї держави з людьми, що її населяють, не може не усвідомлювати свого роду-племіні. Сама по собі національна свідомість може бути позбавлена почуття любові. Людина з певних причин боїться зізнатися в певній національній приналежності або соромиться її. Тип людини, який набирає найбільше балів за предметною свідомістю до духу – це національно свідомий патріот, що розуміє вагу абсолютних вартостей у щоденному житті.

Усталений порядок буття у світі – різноманітність народів і багатство культурних традицій – дані людству вищим Творцем, а від людини вимагається лише їх цінувати й берегти. Унікальність кожного народу виражається ще у його дитячому віці – в ері міфології. Так вважав німецький філософ Йоганн Гердер: “Міфологія кожного народу – відбиття того, як він дивився на природу, в особливості ж – чи знаходив він у ній, відповідно до свого клімату та характеру, більше доброго чи поганого, і як він намагався пояснити собі одне через друге”, до того ж, усі народи намагалися благо проживати на даній їм ділянці землі й насолоджуватися життям [1, 233]. Вираз “культура як світ вперше” якраз і означає унікальність. Його можна застосувати як до окремого індивіда, так і до окремого народу.

У сьогоднішньому світі для захисту прав народів існує ООН, проте на практиці все ж відбуваються порушення міжнародної законності, і насамперед, відходять від абсолютних вартостей, а, по-друге, знищують справжню культуру, котра завжди є діалогом різних культур. Через те, що сама істина – діалогічна, "розуміння іншої людини передбачає взаєморозуміння "Я – Ти" як онтологічно різних осіб, що володіють актуально чи потенціально, – різними культурами, логіками мислення, різними сенсами істини, краси, добра..." [2, 299].

Виходячи з таких моментів, усвідомлення своєї національної культури – річ необхідна і є цивілізаційним здобутком, тоді як руйнування національних вартостей веде до втрати культур і занепаду цивілізації. А оптимальність такої суспільної групи як нація для розвитку держави сьогодні вважається доведеним фактом, який враховує такі об'єднуючі чинники як мова, традиції та звичаї, сформовані на тлі енергетичного заряду від географічного середовища. Географічне середовище – це цілком науковий аргумент у теорії культуротворення, до того ж – неявилий. Явним є релігія, що, за словами Й.Гердера, має місце при формуванні культури народів: "Однак, це перше – не треба заперечувати, що тільки релігія принесла народам науку і культуру, і що культура та наука перший час були просто особливою релігійною традицією" [3, 253]. Тут мається на увазі релігійне осердя міфології.

Ще один відомий дослідник у цій ділянці знань Арнольд Тойнбі зазначає: можна виявити і географічний, і біологічний, і багато інших чинників впливу на розвиток цивілізації, але, коли вичерпуються наслідки трактування без досягнення мети, виникає потреба повернення до міфології [70]. Міф, як і релігійна притча, вміщений у простір віри і не дозволяє пізнати джерело Добра і Зла. Чому відбувається сутичка між Господом і Сатаною? А.Тойнбі називає цю історію сюжетом, що повторюється за різних обставин і під розмаїтими формами. Дві його головні характеристики: "1) виглядає як згадану сутичку ми собі уявляємо як рідкісну й одиничну подію; 2) призводить до численних і значущих наслідків, вага котрих пропорційна ширині пролому, який вона робить в узвичаєному плині природи" [4, 70]. Для зав'язки сюжету потрібна була протилежна сила, яка б змусила роздумувати, а серце – відчувати не тільки благодать, а й сум, страждання, неприязнь. "Такою є роль Змія в книзі Буття, Сатани в книзі Йоанна..."

Меркстафен – у “Фаусті”...” [4, 73]. Людина, поміщена в поле баталій, стає в даний момент, і якщо вона – виконавець Божої волі, то крізь негоди бою повинна прийти до тріумфального завершення, як духовний переможець. На цьому етапі випробування спокусами, а щоб їх гідно подолати, потрібна нова дієва сила, яка виникає незбагненим безпредметним шляхом. Серед цих сил виходяться незвичайні “надлюди”, у яких є сила протистояти “людським” ударам по суспільній системі, що також виявляється через особливу дієву таку сутнісна роль індивідів.

Друк, в якому б напрямі не працював геній, він не зможе досягти визначеного завдання, якщо не знайде підтримки (послуху) своїй ініціативі на частині людей, а, за А. Тойнбі, “суспільство можна назвати цивілізацією лише в тому разі, якщо такі прояви ініціативи й акти послуху зливаються разом” [4, 219]. Отож, опредметнення знання вимагає такого культурного (культурного) середовища, яке формується лише завдяки певним духовним мас та безпосередньому наслідуванню визначної особи [4, 219]. Коли ж ситуація відповідає відомому “Нема пророка у своїй оточенні”, то це, швидше, означає не відсутність гідних провідників, а відсутність мас підкоритися пророку внаслідок свого безкультур’я. Українська вітчизняного (національного) пророка показує глибоке розуміння масами вартості Абсолюту та відкидання людини, якій ці вартості близькі.

У кожного народу є люди, які зрозуміли абсолютні вартості та звернули про них своїм ближнім, насамперед, – своєму народові, хоч те, про що вони говорили, так само цінне і для всього людства. Ось думка Й.Г. Фіхте про свого народу: “Національний принцип, ... – він духовний, не природний, не випадковий, не вроджений і т.д. – кожен, хто вірить у духовність та у можливість цієї духовності й прагне вічного відтворення, вдосконалення цієї духовності через свободу, той, де б він не народився, та якою б мовою не говорив, є людиною” [5, 26]. Саме таким, за дослідженням О.Забужко, було ставлення до націоналізму як духовного феномену, що повністю задовільняло й недержавні народи.

Доктор Феймон Куліш, член Кирило-Мефодіївського товариства, серед представників недержавної української нації вжив поняття “національна ідея”. Завдяки зусиллям інших кирило-мефодіївців воно виглядало у до-європейськи привабливому вигляді. Але саме через відсутність

своєї держави існувала несправедливість, чинена гнобителями українцями, утиски свободи їхнього духу. Таке становище вимагало провідників народу першочергово ліквідувати зовнішнє кричуще зло, а у державних європейських народів проблема пересунулася на рівні внутрішніх суперечностей людської сутності.

Проте, це було в XIX столітті, а остання чверть XX ст. виявив помітний регрес державних народів у бік втрати національних цінностей. Причину можна знайти, зокрема, саме в тому, що перед ними не ставала проблема національного визнання. У нашому контексті цілком зрозуміло, що національну ідею, як і Бога (власне, вони ототожнюються), завжди треба тримати в серці, бо їх відсутність приводить до негативних наслідків меркантилізації буття народу. Можна порівняти національну ідею з четвертою заповіді Божої: "Шануй свого батька та матір, щоб добре тобі, і щоб ти був на землі довголітній!".

І якщо в наш час лунають окремі протести філософів проти ідеї національної ідеї, то вони цілком слушні в критиці саме безбожності національної ідеї. Якщо ми говоримо про абсолютні цінності та їх місце в нашому бутті, то в словосполученні "Бог і Україна" повинен бути такий порядок слів. Помінявши ж ці два слова місцями, ми впадаємо в ідолопоклонство. Тоді слово "Бог" на другому місці вже не відповідає своїй суті й дане словосполучення автоматично робиться немічним. А що таке Україна без позиції абсолютних цінностей, без духовної сутності суб'єкта? Це багата територія, досить доброзичливий народ, які могли стати в пригоді для задоволення бажань і потреб. Бажання і потреби людини, яка не має орієнтації на Бога, є бездуховними. А це вже крах і до демонічної одержимості. Остання є другим з двох можливих варіантів місці духовності. Саме вона демонструє атеїстичну невіру в те, що відрікаються лише в двох випадках: або від Сатани, або від Бога. Яскравим прикладом тут виступає комуністична ідея: "Якщо під "демонічним" будемо розуміти протилежне Богові, антибожественне, то завуальована активна ненависть комунізму до Бога і безсмертя є безсумнівно проявом демонічного начала. На рівні аналізу комунізму з метафізичної точки зору ми можемо це лише констатувати. Подальші роздуми на що стосовно відносяться вже до галузі теології" [6, 38]. "Привид комунізму" став Європи в XX столітті тим метафізичним Злом, в драматичну сутичку з

націоналістичні імпульси людей, які потенційно належали до Добра.

Важливо зауважитися ототожнення Бога і Добра. В українській мові зустрічається поняття національний, Божий, добрий. “Закон Божий (боже слово українського народу)” – так називається твір кирило-мефодіївця Миколи Костомарова. Сам автор дістав поняття про український народ лише в студентському віці й одразу захопився його духовним багатством, про що ще тоді написав: “Мене приголомшила і захопила величезна чистота малоросійської народної поезії, я ніяк і не підозрював, що така чистота, така глибина і свіжість почуття були у творіннях цього народу близького до мене” [7, 447]. Власне, національне багатство українського народу є будь-якому спостерігачеві справжнім скарбом, якщо в його країні немає абсолютної зартості. У вищеназваному творі М.Костомаров вказує на величезну цінність українського побуту – це дотримування закону моралі, до якого люди віру і любов. На цьому базується і друга його ідея – єдиний закон для всіх народів і племен. Порушення цих засад веде до нещастя, а саме в Україні: об’єднавшись ніби-то з братньою слов’янською імперією, “Україна побачила Україна, що попалась у неволю, бо вона по своїй природі не визнавала, що там був цар московський, ...ідол і мучитель” [7, 27]. Також релігійно пріоритетною духовність України, можна було б сказати, виявилось, що це тільки здається, ніби Україна пропала, “Не можна було, бо вона знати не хотіла ні царя, ні пихи, а хоч і був цар, та чужий, а хоч і були пихи, та чужі; а хоч з української крові були ті виродки, які виступали своїми губами мерзеними української мови і самі себе не визнавали українцями...” [8, 28]. Абсолютна ідея настільки зрощена з національним, що не можна назвати українцем ту людину, яка не шукає національного ідеалу над іншими.

Ідея націоналізму з абсолютизації української ідеї, започаткована членами Кирило-Мефодіївського братства, перейшла у певну традицію, тривкість якої можна пояснити існуванням реального ґрунту – особливими рисами українського народу серед інших народів світу. Можна назвати українську державу дуже високою, порівняно з європейськими державами, хоча це стало вже в Київській Русі, після прийняття християнства. Це – величезна цінність, яку має на увазі М.Костомаров, говорячи, що Україні серед інших народів більше дано і найбільше вимагалось. А націоналізм виник через панство і владомощів, котрі є прихованими

противниками істинного християнства.

Пророком увійшов у вічне буття України ще один кирило-мефодієць – Тарас Шевченко. Він, як дійсний посланець Божий, вживає у своїх творіть величезну кількість разів слово "Бог" чи "Ісус" і похідні від них, тоді як слова "Україна" й "український" займають по кількості значно скромнішу позицію. Шевченко – це потужний захисний щит України, енергія для якої вивіривала через постійне звертання до Бога. О.Забужко досліджує "Шевченків міф України" – саме міф, у якому проникнення в сутність фактично через їх узагальнення співдіє з конкретним емоційним проявом життя. Космологічна всеохопність Шевченкового світу дозволяє поетові відчувати себе настільки відповідальним за долю людства і, зокрема, України, що він готовий боротися із самим Богом, щоб примусити Його дати більше справедливості й добра [9, 116]. Таким чином, Шевченко створює духовний продукт набагато цінніший від філософських трактатів. Пророк, посланий для людей, не може бути просто мудрецем чи мудрагелем, його місія – заклик до виконання Божих Законів мусить бути яскравим і емоційним, більше будуючим, ніж констатуючим. Недарма, в давнину пророків мислили каменувати (закидали камінням на смерть), але вони були готові до такої кінця, знаючи, що тим вони прислужують абсолютному Добру.

У наш час важко собі уявити подібного пророка і божественну, а не демонічну, віру в нього. Офіційний "скептичний реалізм" позсуюди пожвавив плоди своєї бездуховності. А в XIX-му віці – віці гармонії і піднесення націй, незважаючи на всі негативізми, Шевченко ще за життя дістав усенародне визнання: значить були в народі здорові сили, які поширили його твори серед широких верств суспільства, хоч і державні органи, і церква виступали "проти". Маса бідних верств населення, насамперед, селянство, все ж зберегла вільний дух, що й було їхнім найбільшим багатством, всупереч експансії Польщі та Московії з їхніми безбожними служителями церкви. Незважаючи на те, що були й свої "препоганії пани" – "раби подножки, грязь Москви, варшавське сміття", національна ідея лишалася чистою у своєму прагненні до Абсолюту.

Цінування Абсолюту робить Шевченка таким, що, за О.Забужком, "ціннісна структура його особистості ("життєвої єдності") взагалі не національна" – вона етична, ... причому настільки, що й безперечно сенсожиттєві для нього як для митця естетичні вартості вивіряються

...перед етносом, як підрядні йому” [9,70]. Відзначимо ще те, чому Шевченко не “відкладає житейської печалі” (з Шевченка не вийде), бачить виразно все метафізичне зло і намагається його подолати, реалізуючи в цьому своє призначення. Таким чином, він не може бути в душі безтурботної радості, покладаючись на те, що Бог вирішить його долю, тим паче, що до них належить біда цілого народу.

Важливий величезний пласт української культури пов’язаний з ім’ям Івана Франка. Він для свого народу не пророк, а каменярь, робітник, який має зрукові університетські студії і розбудовує національну культуру. Франко вважав, що настав найвищий час (з огляду на тодішні умови) для нього самого та для всієї української інтелігенції віддати свої сили для піднесення самосвідомості й гідності свого народу, пошкодженого чужоземною владою. Відновлення державності української нації – це першочергова мета свідомої людини, а також – акт справедливості людського масштабу, але для його реалізації потрібен сконсолідований народ, якому треба дати знання. О.Забужко вказує на притаманний Франкові “національний страх” (упустити зручний момент через неготовність до дій як характерно багатьом націям у час їхнього відродження) [5, 62]. Це, зокрема, страх за конкретну особу і, зокрема, на себе, вістря відповідальності людини не тільки зрозумілий страх. Але ж страх – це почуття, з яким люди борються, навіть тоді, коли з нього постають корисні наслідки. Бо любов не пера, але досконала любов проганяє страх геть, бо страх пера. Хто не боїться, той не досконалий в любові”.

Така життєва постава, напевно, могла бути відповідною для національного діяча. На жаль, в Україні немає такої традиції, яка подекуди зустрічається в християнських колах західноєвропейських держав, – вчити дітей своїм батьком життєвою метою було стати святым. Довголітня комуністична ідеологія агресивно нав’язувала негативний стереотип самого слова “святий”: це – “святоша” з підлюю суттю, з егоїстичним невтручанням у чужі проблеми і замаскованим користоловством. Енергійність, відповідальність, співчутливість, розсудливість – такі риси позитивного героя аж надто близькі до стереотипу “святого”, хоч саме з ними був “святий” поза комуністичною ідеологією. Ідеалізм комунізму з його подвійним дном – відсутність класової боротьби чи тероризмом – не міг насправді забезпечити виховання доброго покоління. Аморальність і безбожність

верхівки влади з часом пустили корені в народі.

Генію дочекатися підтримки від сучасного народу з пораненою духовністю, мабуть, важче, ніж у час Франка. Потужні засоби масової інформації мали б виконувати просвітницьку роль, повинні б подавати відповідний до історично виважених слів Каменяра стосовно національної самореалізації: "Все, що йде поза рами нації, – се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання з панування однієї нації над другою, або хворобливий сентиментальний фантастів, що раді би широкими "вселюдськими" фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації" [10, 474]. Непочутими і відкинутими ці слова українського генія; відкинутими тими нашими сучасниками, які мають владу і можуть щось змінювати.

Франко, хоч і вважається за своїми поглядами позитивістом, повторює за Йоганном Гете, що світом керує не розум, а голод і любов [10, 346]. Азні ані тілесні інстинкти, ані емоційно-вольові двигуни людини не можна описати предметним способом, вони не стоять на рівні людського розуму. Саме матеріалізм, предметне усвідомлення світу може зародити в людстві сумнів у речах неявних. З одного боку, сумнів породив філософію, а та підштовхнув до дії, а з другого боку, коли він стосується цінності суб'єкта самого по собі, він паралізує волю до дії і тим самим стає шкідливим проявом духу (як в антиподі "віра-сумнів"). "Маловірний, чи засумнівався?" (Мт.14.31), – цей Ісусів докір наляканій бурєю людиною допомагає ствердити, що сумнів у собі, у своїх здібностях треба сприймати не інакше як страх, про згубність якого вже було сказано. Любов – єдиний панацея від різного роду бід, а Любов ототожнюється з Богом (Бог – Любов).

Національна ідея, як і будь-яка теоретична форма, базована на цінностях Абсолюту, безперечно, дає людині сильний емоційно-вольовий заряд до практичної діяльності, до опредметнення знання. Захопленість красою природи рідного краю, співвітчизниками, плодами їх праці, природним почуттям людини, і наскільки воно вічне, настільки життєво-національна свідомість, допомагаючи людському духові творити добро.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гердер И.Г. Избранные сочинения. – М.-Л., 1959.

1. Бейлер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два филос. эссе о двадцатом первом веке. – М.: Политиздат, 1991.
2. Бейлер В.Г. Идеи к философии истории человечества. – М.: Наука, 1977.
3. Гайдай Архонт. Дослідження історії. – Т.1. – К.: Основи, 1995.
4. Забужко О.С. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. – К.: Наук. думка, 1992.
5. Екштейн А. Метафизические корни коммунизма // Вопросы философии. – 1994. – №12.
6. Екштейн Н.И. Исторические произведения. Автобиография. – К. Зн-во при Киев. ун-те, 1989.
7. Екштейн М.І. Закон Божий (Книга буття українського народу). – К.: Либідь, 1991.
8. Забужко О.С. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – К.: Абрис, 1997.
9. Франко І. Збір. творів у 50 т. – Т.45 – К.: Наукова думка, 1986.

Державотворча сутність національної ідеї

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ І СУЧАСНЕ
УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО**

Смагін Ігор

слухач Української
академії державного
управління при
Президентові Укра

ANNOTATION

In the article the attempt the main views in modern Ukraine which means deideologiration of country. The country is not indifferently for ideological sphere. The important task of today's is looking for optimal ideological orientations.

АНОТАЦІЯ

Розглядається сутність достатньо поширених в сучасній Україні поглядів, котрі обґрунтовують деідеологізацію держави. Обстоюється думка про те, що держава не може бути байдужою до ідеологічної сфери. Пошук оптимальних ідеологічних орієнтацій – нагальне завдання сьогодення.

Сучасне українське суспільство із значними труднощами просувається по шляху демократизації та знаходиться у певному проміжному стані між суспільством, контрольованим державою, та суспільством громадянським. Цей стан характеризується намаганнями громадян, соціальних груп, корпорацій, держави визначити ідеї та цінності-орієнтири, які стануть підґрунтям для створення громадянського суспільства та правової держави в Україні.

Пошук орієнтирів висуває на передній план ідеологію, яка об'єктом дослідження суспільствознавців. Діями людей керують інтереси та потреби, а останні, в свою чергу, породжують ідеї та соціальні орієнтири. Перехід від прагматичних до романтичних, від споживацьких до альтруїстичних ідей, як цілевказника та орієнтира, не мають сенсу будь-які суспільські реформації, й недооцінка цього призвела до духовної кризи, спричиненої деструктивні процеси в українському суспільстві.

Після зрину радянської моноідеології на рівні теорії суспільство мимовільно досягло стану максимального плюралізму у думках і діях. Значну роль у цьому та впроваджувались різні політичні, релігійні, культурні ідеології. Ідеологічного вакууму в Україні не було: пропаганда націоналізму – це також своєрідна ідеологія. Кожна з нині наявних восьми партій політичних партій формувала свою ідеологію, а держава, відсторонившись від ідеології на рівні теорії, впроваджувала ідеї націоналізму на практиці та намагалася винайти в українському суспільстві ідеологію. Її цінності ймовірно були якісь вартості – від національних до загальнолюдських, але переважно вони були ліберальними.

Тому про глибоку, а тому й відсутність державної ідеології, широко розповсюджену у суспільну свідомість. Відсутність такої загальносуспільної ідеології мимовільно здобутком демократії та умовою існування плюралістичного суспільства. Ідеологічний плюралізм розглядався як певна форма загальної ідеології та засіб для розвитку суспільства. Однак з часом сумні наслідки колишньої заідеологізованості всіх сфер суспільства змусили еліту України відстоювати тезу деідеологізації. Внаслідок цього виникла напевно ситуація, коли в надзвичайно політизованому й ідеологічному суспільстві, де активно діє стільки політичних партій зі своїми політико-ідеологічними концепціями, лише державу як державну інституцію намагаються вивести за межі будь-якої ідеології.

На цих умовах у багатьох громадян сформувалася небажана для суспільства когнітивна позиція, сутність якої полягає у визнанні того, що держава не має права на власну ідеологічну діяльність, що ідеологія – це приватна справа політичних партій.

Таким чином поняттєво-категоріальний апарат філософії підводить державу до ідеології під категорію суспільної свідомості, при цьому перш за все з себе весь обсяг категорії “суспільна психологія”, в тому числі навіть несвідомого та підсвідомого. Такий підхід призводить до розмежування понять “ідеологія” і “суспільна психологія”. При цьому перше поняття стосується власне свідомого у “суспільній свідомості”, а друге – стосується несвідомого або недостатньо усвідомленого. Таким чином, на думку М.Слюсаревського, поняття “суспільна психологія” розповсюджується на периферію пізнання суспільних процесів, хоча психіка

поєднує й несвідоме, і свідоме (до теоретичних знань включно) [8, 18].

М.Слюсаревський вважає поняття суспільної психології розділом поняття суспільної свідомості – видовим. При такому підході існує дихотомія між ідеологією і суспільною психологією, а ідеологія постає чимось відокремлене від суспільної психології, а як її рівень та компонент.

Розглянемо через запропоновану парадигму поняття "українська національна ідея", яке в суспільствознавчих науках активно використовується, але чітко не визначене.

На нашу думку, явище, яке ми визначаємо як "українська національна ідея" є поєднанням безпосередньо національної ідеї як феномену етнопсихології української етнічної нації та суспільної ідеології української політичної нації. Ця ідеологія є комплексом ідей, що продукує суспільною психікою на рівні суспільної свідомості (ідея державності, ідея соборності, ідея гуманізму тощо). Таким чином, українська національна ідея як феномен етнопсихології у своєму зовнішньому прояві на рівні суспільної свідомості – в суспільній ідеології, виступає стрижневою системою останньої. Тільки з такої точки зору національна ідея є базовою основою суспільної ідеології.

Суспільна ідеологія, на думку Г.Балла, є першим рівнем дворівневої структури ідеологічного простору [1, 30]. Ця ідеологія є базою державної політики, освіти, виховання. Це бажана сфера ідейного консенсу суспільних сил і вартостей, до яких слід прилучати дітей і молоді. Формувати таку ідеологію можна на ґрунті національної ідеї та загальнолюдських вартостей. Ідеологіями другого рівня є політичні, релігійні, професійні, корпоративні тощо.

Ціннісна основа суспільної ідеології за Т.Бутківською складається з певної ієрархічної структури [2, 131]. Це вартості сутнісно-універсальні (вітальні, суспільного визнання, демократичні), партикулярні та трансцендентні.

Зв'язок між вартостями та поведінкою здійснюється за допомогою сенсових орієнтацій – показника міри соціалізації. За Е.Дюркгеймом і М.Вебером, головна вартість сучасного життя, яка регулює суспільні орієнтації – то соціальна солідарність – важливий чинник для "мінусу суспільства", яким є сьогодні українське спільнота.

У сучасному українському суспільстві немає чіткої визначеності

духовних, соціальних, політичних, суспільних, економічних та інших вартостей. Це призводить до поглиблення розриву і духовного роз'єднання суспільства, до системної кризи. Як наслідок – падіння традиційних духовних орієнтирів радикально, аж до повного зникнення, змінило змістовну інтерпретацію понять “справедливість”, “демократія”, “добро” та інших категорій, без яких особа не може будувати програму життєдіяльності, усвідомлюючи мету національного державного розвитку.

Відсутність основ солідарності громадян, що по-різному розуміють сутність добра і зла, принципи співжиття, ідеали людського розвитку створює виваженості та духовного консенсусу. Для цієї мети необхідна свідомість громадської думки, менталітету, відповідних цінностей. Останні виробляються шляхом публіцистики, спільних зусиль, просвітницької роботи, гуманітаризації суспільства, високим рівнем філософської культури. Все це потребує державної підтримки і не може існувати без відповідної державної політики та державних асигнувань. У цьому лише розумінні ідеологія може бути ефективною.

Духовність українського суспільства побудована на природних та загальнолюдських (християнських) вартостях, а не на чужих цінностях. Оскільки немає християнства як такого, а реально існують його конкретні історичні різновиди, то маємо вести мову про українське християнство.

Релігійність українців – одна зі складових українського національного ідентифікатора. Дослідження, що проводились у середині 90-х років Українським інститутом проблем молоді, доводять, що релігійність української молоді – доволі висока, і на сьогодні релігія, а особливо православ'я, є одним із засобів політичної, культурної та етнічної мобілізації українського народу. Більшою мірою у нашому перехідному суспільстві ніж у інших країнах.

Виховання високої моральності у молоді є основним завданням з боку держави, що спрямовані на формування суспільної ідеології. В цій справі необхідне партнерство та співпраця православних та світських організацій. Сфера співпраці – виховання підрастаючого покоління, особливо важливою є зміна духовно-вартісних орієнтирів, духовних збочень,

зростання кількості аморальних проявів та злочинності в молодіжній середовищі. Співпраця може відбуватись у вигляді спільних благодійних природоохоронних акцій, роботи культурологічного та образотворчого характеру тощо.

Враховуючи місце Церкви у сучасній соціальній структурі суспільства, необхідна розробка "релігійної" компоненти молодіжної державної політики в плані ініціювання законодавчих змін, що призведуть до фінансових полегшень релігійним організаціям, сприяння розгортанню світської системи набуття всебічних знань молодими священиками тощо.

Суспільна ідеологія є ідеологією інтегративною, що на основі соціальної солідарності об'єднує українську політичну націю. Формується. Ключова проблема сучасного українського державотворення – структуризації громадянського суспільства – впровадження суспільної інтегративної ідеології в життя соціальних суб'єктів. Необхідність цього кроку викликана системною кризою українського суспільства, в межах якої духовно-ідеологічна криза знаходиться на першому місці, оскільки як давно доведено М.Вебером та Ф.Хаєком, що політико-економічні відмінності в суспільстві визначаються його духовністю та пануючою ідеологією. Необхідність інтегративної суспільної ідеології визнана науковцями, політиками, державними службовцями, військовими, педагогами. На думку М.Слюсаревського, прийняття ідеології суспільством – це також і момент становлення [8, 20]. За Г.Баллом, ідеологія визначається не тільки змістом, а й способом прилучення до неї [1, 29].

При визначенні шляхів прилучення до суспільної ідеології держави, як суспільного організатора і координатора, не обійтись. Держава, як інститут, без ідеологічного забезпечення існувати не може. Суспільство також потребує державної допомоги для забезпечення стабільності та добробуту. Існує своєрідна взаємозалежність між державою і суспільством, центри якої знаходиться ідеологія.

Дослідники визначають різні шляхи впровадження суспільної ідеології, але, на нашу думку, стратегічними ланками, через які відбувається прилучення до ідеології, можуть виступати система освіти та система державної служби. Система освіти – шляхом поширення ідеології до кожної міри її виробляє. Засвоюючи певні ідеологеми, осмислюючи їх, формуючи до них особистісне ставлення, суб'єкти навчання стають водночас творцями

Інститути державної служби в своїй роботі мають бути орієнтовані на цінності, вартостей, керуючись якими, державні службовці виконують свої функції. Наслідки своєї діяльності й тим самим викликають реакцію суспільства до тієї ідеології, яку реалізують, та впливають на нього. Для того, щоб забезпечити виконання означених функцій інститути та державними службами необхідно:

- сприяти позитивну філософію освіти;
- виробити педагогічну ідеологію як сукупність уявлень, поглядів, установок освітян щодо цілей педагогічної діяльності, шляхів її реалізації;
- виконати положення розділу 3-го "Концепції адміністративної реформи" з частині організації державної служби;
- виробити і запровадити нову модель державного управління, що базується на пріоритеті кінцевих результатів діяльності служби та відповідальності за їх досягнення.

Важко управління за кінцевими результатами є головним змістом реформи управління суспільством в цілому і кожним його соціальним сектором окремо. Воно базується на квазіметричному показникові, що вимірює рівень матеріального добробуту нації, рівень здоров'я і довголіття населення, – який математично розраховується на макрорівні.

Важко виконувати необхідно використовувати для моніторингу діяльності персоналу органів державного управління і державного управління. Наведений підхід до управління визначив мету. На його думку, мета залучення кваліметрії до управління процесу піднесення моральності та професіоналізму персоналу на макро-, мезо- і мікрорівнях.

Важко виконувати це двох сьогодні аморально є аморальними за сутністю. Це означає, що попадає в систему, де відсутня спрямованість на моральні якості та відсутня відповідальність за кінцеві результати діяльності, прийде до проявів первинності особистої вигоди, виконання обов'язком.

Важко виконувати це тільки виховувати морального управління, але й потрібно змінити цю систему, в якій аморальна особа просто не змогла б виконувати свої функції. Цей підхід (кваліметричний), що базується на принципі відповідальності за кінцеві результати діяльності,

передбачає і відповідальність за їх досягнення [4, 6].

Сучасний управлінець – це не власник статусних привілеїв управління – не володіння, а вид виробничої діяльності, котра оцінюється визначеними критеріями (кількісними і якісними), що їх формують суспільні потреби. Основний управлінський продукт – не управлінське рішення Б.Гаєвським – режимна організація персоналу (РОП), а організаційний, найвищою якістю котрого є режимна організація життєдіяльності об'єкта. Управлінське рішення в цьому контексті є живлячим елементом, що знімає або додає нову енергію в певний елемент [20].

Таким чином, визначивши і реформувавши традиційні підходи до функціонування систем освіти і державної служби, на нашу думку, суспільство отримає певний механізм впровадження інтегративної ідеології, що, функціонуючи, забезпечить позитивні суспільні зміни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бал Г. Проблема обґрунтування суспільної ідеології у контексті гуманістичного підходу // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія. – К.: ГНОЗИС. – 1998.
2. Бутківська Т. Ціннісний вимір соціалізації учнів // Педагогічна психологія. – 1997. – №1.
3. Гаєвський Б., Палеха Ю. С поправкой на менталитет // Персонал. – 1998. – №2.
4. Дмитренко Г. Факторы богатства и бедности // Персонал. – 1998. – №1.
5. Дмитренко Г. Может ли Украина стать великой? // Персонал. – 1998. – №4.
6. Дмитренко Г. Жесткий менеджмент в микроэкономике // Персонал. – 1998. – №5.
7. Концепція адміністративної реформи в Україні. – Видавництво Центру політико-правових реформ та розвитку українського законодавства. – 1998.
8. Слюсаревський М. Ідеологія як рівень суспільної психології: проблема її "взаємин" з освітою і психологічною наукою // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія. – К.: ГНОЗИС. – 1998.

Національно-ідеологічна ідея – елемент вчення про націю

**НАЦІОНАЛЬНО-ІДЕОЛОГІЧНА ІДЕЯ – ОСНОВА
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ**

ANNOTATION

In modern Ukraine we are building the new system of formation the Ukrainian political nation. The process occurs thanks of national idea as spiritual element and dynamic system of spiritual values.

АНОТАЦІЯ

У сучасній Україні активно розгортається новий національний процес формування політичної нації. Він відбувається на ґрунті національної ідеї, яка виступає в якості духовного елемента, орієнтира або ж – динамічної системи духовних вартостей.

Осадчук Володимир

слухач Української
академії державного
управління при
Президентові України

Одним з об'єктивних процесів у країнах цивілізованого світу на сучасному етапі їх історичного розвитку є пошук національної ідеї, яка виступає в процесі реформування всієї системи суспільних відносин, надаючи їй роль консолідуючої сили для різних верств населення незалежно від їх національних, релігійних, класових, групових поглядів та інтересів. Проблема переходу від тоталітаризму до демократії в процесі становлення є надзвичайно важливою для сьогодення молодій українській державі.

Нещодавно Президент України Л.Кучма, звертаючись до народу, виступив перед Українцями зі щорічним посланням 12 травня 1998 року, в якому сказав: "Якщо Україна є і залишиться суверенною й незалежною державою, – це предмет для дискусій. Питання в іншому: наскільки вона буде економічною, соціальною і правовою. Питання вищою мірою важливого – відповідати на нього маємо ми з вами. І не просто відповісти, а зберегти її енергію, динамізм, волю до прискорення темпів

суспільного поступу. В сукупності, за великим рахунком, йдеться про необхідність наповнення реальним змістом національної ідеї з урахуванням специфіки етапу нашого розвитку..." [2, 3-5].

Далі Президент зазначає, що національна ідея має охопити весь спектр суспільних інтересів, спиратися на історичний досвід народу, традиційність та традиції і водночас окреслювати головні орієнтири та пріоритети нашого поступу, згуртовувати людей для їх досягнення. Необхідність у потужному, об'єднавчому стимулі, який піднімав би активну конструктивну роботу, на творення, актуалізується сьогодні багатьма чинниками. Ось основні з них.

Перший – критично-вирішальний етап, на якому ми перебуваємо.

Другий – відсутність у певної частини наших громадян почуття приналежності до єдиної нації, її інтересів і цілей. Розшарування людей цілим рядом ознак – соціальних, економічних, політичних, світоглядних, регіональних.

Третій – неприпустимо висока політизація економічних та соціальних питань, а то й пряма підміна економіки ідеологією.

Аналізуючи суспільно-політичну ситуацію, яка склалася сьогодні в Україні, приходимо до висновку, що значна частина сучасних проблем переживає наш народ, є якраз наслідком того, що не була вчасно вироблена українська національна ідея як політична основа державної політики. Більше того, ще донедавна національна ідея заперечувалась на високому властивому Олімпі України як така, що не виправдала себе. Та і сьогодні далеко не всі ще державні діячі усвідомили, що саме національна ідея повинна стати найважливішим чинником, який визначить національну свідомість сучасних і прийдешніх поколінь, тим могутнім рушієм, котрий зуміє об'єднати українське суспільство в процесі державотворення на основі демократичних, гуманних, загальнолюдських цінностей.

Хоча, як стверджують реалії життя, є й певні позитивні зрушення. Так, Конституція України на державному рівні закріпила найважливіші принципи сучасної української національної ідеї. Це стосується, насамперед, положень, пов'язаних із формуванням сильної, соборної, націонодержавної української держави. Саме така держава, яка ставить собі за мету реалізацію свого економічного і політичного потенціалу, зберегти всі культурні надбання минулого, спрямувати їх на розвиток української нації, викорис-

національній ідеї усіх етносів, цивілізованих держав світу, може бути тільки українське суспільство.

Ідея Конституції України не тільки цементує основні засади державного та державного ладу України, а є й відповідним дороговказом у розвитку держави.

Українська ідея у тому контексті, в якому вона розглядається у цій книжці, є ідеєю не просто суто етнічного її характеру, хоча саме етнос, у даному випадку – український, його ідеологія, світогляд є вихідною точкою.

Ідея не має метою дати загальне визначення національної ідеї, хоча вона й розглядається у сучасній суспільній науці. У даному випадку “Україна: етнонаціональна палітра суспільного життя”.

Українська ідея – це духовна першооснова, джерело особистісного та суспільного морально-психологічний механізм інтеграції соціальних груп, конфесій, партій, рухів; джерело суспільного життя та енергії етносу, його державотворчої енергії; механізм організації та персонізації життєдіяльності народів, що населяють географічно-кліматичний простір і мають спільну історико-культурну спадщину та майбутнє” [11, 272].

Важко сказати про визначення в загальному плані є достатньо вдалим і зрозумілим. Але українська національна ідея має свою специфіку. Вона полягає у врахуванні історичного досвіду в процесі її формування.

Українська національна ідея – це історично сформована світоглядна ідея, що згуртувала і передавала від покоління до покоління дух нації, об'єднувала її на всіх етапах історичного розвитку, виховувала, сформувала, прагнення народу до волі та незалежності, утвердила демократичний суспільний ідеал, змагала за національну рівність та справедливості.

У процесі історичного розвитку українська національна ідея збагатилась, її вираження знайшло своє вираження як в мистецтві, так і в художній літературі. Зазначена ідея пов'язувалась з національною та релігійною самобутністю, незалежності, за якою проходила боротьба і єднання всього народу за

волю, рівність і справедливість у суспільному житті. Саме про це наприкінці XVI – на початку XVII століття писав І.Вишенський – визначний мислитель і гуманіст того часу. Ідеї єднання та захисту українського народу знайшли свій яскравий вираз у працях діячів Києво-Могилянської академії, зокрема П.Могили. Ці ідеї не могли не відбитися і у Конституції П.Орлика 1710 року.

У контексті формування підвалин української національної ідеї розглядаючи погляди С.Климовського про обмеження влади монарха, визнання рівності ідей, необхідність панування на землі правди, справедливості, гуманістичні ідеї Г.Сковороди, ідеї народолюбства, демократії, що їх розвивав Я.Козельський, національного звільнення, свободи, рівності і братерства, проголошені "Статутом Слов'янського товариства св.Кирила і Мефодія" тощо.

Безумовно, великий вплив на становлення української національної ідеї справив Тарас Шевченко. І це є яскравим прикладом того, як у часи бездержавності український народ народив генія, провідника національного духу, а національна ідея знаходила свій прояв у літературі та в культурі. Тому для повного об'єктивного вивчення історії формування української національної ідеї мало вдаватись до політичних джерел, її треба шукати на всіх рівнях суспільного життя.

Особливу роль у формуванні демократичної української національної ідеї відіграли твори та діяльність таких видатних представників прогресивних кіл українського суспільства, як М.Максимович, М.Драгоманов, М.Павлик, С.Подолинський, В.Антонич, М.Чубинського, М.Костомарова, Ф.Вовка, І.Франка, Лесі Українки, М.Грушевського, М.Міхновського, В.Винниченка, В.Липинського багатьох інших. Географія їх діяльності вказує на соборницький характер національної ідеї.

Для тих, хто продовжує забарвлювати українську національну ідею відмінністю регіоналізму, пригадаємо приклад творців нашого Державного Гімну М.Вербицького та П.Чубинського, котрі, як два рівні крила, утримують птаха в польоті, роблять українську ідею соборницькою загальнодержавною. З цього найяскравішого прикладу можна зробити висновок, що головне, аби українська національна ідея була національною і не розділяла, а, навпаки, об'єднувала весь український народ.

Разом з тим, національна ідея не повинна вичерпуватись лише в

Звичайно, його обов'язково слід враховувати, однак, не можна бути зорієнтованою в майбутнє, закликати й вести уперед, не беручи до уваги досвід інших народів у побудові демократичного та соціального устрою.

Вчений Віктор Медведчук у своїй монографії "Сучасна українська національна ідея і питання державотворення":

"Національна ідея – це своєрідний національний ідеал, сукупність цінностей, які ведуть до кращої організації життя, розвитку суспільства з високими моральними та соціальними стандартами, у яких поєднуються історичні традиції, прагнення до добре й щасливе у житті народу з сучасними цінностями, які повинні розв'язувати на своєму шляху" [8, 170].

Для науково-теоретичного обґрунтування української національної ідеї на сучасному етапі державотворення є важливим врахувати історичний досвід її формування, живучості, накладення на сучасні реалії, погляд в завтрашній день України і динаміку її розвитку в майбутніх прийдешніх. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що українська національна ідея – це органічний зв'язок минулого, сучасного та майбутнього.

Важливо обґрунтувати і утвердити українську національну ідею таким чином, щоб вона могла консолідувати український народ на шляху виконання завдань побудови громадянського суспільства та державницького народу, позбавляючись комплексу неповноцінності, робочої психології, а також зберегти інтелект нації, прагнення до освіти, науки, культури та духовності.

У вступі до монографії "Основи етнопсихології" відома українська етнопсихологиня Марія Пірен пише: "Кожен громадянин має пишатися належністю до української нації, а не бути другосортним у своїй державі. Кожен бачить, як повинен бути її справжнім громадянином через високу мораль і високу мораль самовіддачі цій державі, яка годує та є щасливою" [9, 46].

Для цієї справи потрібна велика ідеологічно-виховна робота, яка повинна бути особистістю. В Україні цей фактор поки-що не працює, старі цінності майже повністю знищені, нові не напрацьовані. У даному контексті необхідно відновити основні національні цінності особистості. Ними є: національна гідність, національна пам'ять,

громадянська національно-патріотична активність, любов до культурних традицій, дбайливе ставлення до національних скарбів, до рідної природи, високий рівень культури міжетнічного спілкування.

Народ, позбавлений свого національного обличчя, не може народом творчим і не в змозі розкрити свій потенціал.

Велику роль у консолідації українського суспільства повинна відігравати Церква. Насильницьке нищення українських національних церков викликало обрив віковичних традицій, породило порожнечу в серцях людей, зруйнувало єдність української нації. Релігійна проблема в Україні має кілька аспектів.

Україна, як відомо, є поліконфесійною державою, у якій на даний час зареєстровано більше як 70 конфесій. У цих умовах єдності та злагоди можна досягти за умов дотримання принципу світоглядного й релігійного плюралізму, усвідомлення того, що Бог – один і Україна – одна для всіх українських громадян. І в цьому аспекті єдина Українська Помісна Церква є наш духовний ідеал, у якому є резон і перспектива активного духовного відродження та оберегу Соборної України.

Головним фактором консолідації в суспільстві, державі, нації є мова. Усі громадяни України повинні почувати себе вільно у своїй державі, говорити рідну мову, пишати нею, але розуміти при цьому, що не менш важливо володіти і державною мовою, оскільки її функції в державі пріоритетні. Це засвідчено в Основному Законі України – Конституції (ст.10).

Тепер щодо "російськомовного населення". На наш погляд проблема в нашій, як і в інших пострадянських країнах надзвичайно шовіністичними колами Росії та підтримана їхніми прихильниками в Україні. Вона штучно створена для задоволення їхніх імперських амбіцій. Багато бажано нашим опонентам, далеким і близьким, якнайшвидше подолати антиукраїнський синдром і сприймати Україну в рамках її правового поля, починаючи з мови, культури, релігії та закінчуючи її самостійним вибором політико-економічної й соціальної орієнтації.

Підводячи підсумок, потрібно відзначити, що українська державотворення сьогодні вкрай потребує всебічного і повного впровадження української національної ідеї. Вона має бути не великодержавною, не великоукраїнською, а саме національною.

Українська національна ідея покликана працювати на об'єднання

сприяти формуванню його державницької волі, впевненості, зміцнення впевненості у собі, здатності виконати свої обов'язки з довірливим реформуванням суспільного життя. Саме національно-державна ідея повинна духовно об'єднати всю Україну, покласти край національній ворожбіві, сприяти злагоді в суспільстві, покінчити з духом національної ворожбіві, зібрати демократичні уявлення про Україну, про її майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: – К.: Преса України, 1997.
2. Присяга Будиничтво нової України – велика спільна справа. Виступ Президента України до народу, Верховної Ради України зі щорічним посланням // Урядовий кур'єр. – 1998. – 14 травня. – №59-90.
3. Козубовий І. Національна ідея та націоналізм // Сучасність. – 1992. – №4.
4. Біляк О. Вступ до націології. – К.: Генеза, 1998.
5. Біляк О. Чи можливе становлення нації без національної ідеї? // Вісн. – 1996. – №12.
6. Біляк О. Чому мені шкода людей, які прожили вік, так і не зрозумівши, що таке національний гімн? // Час. – 1999. – 29 травня. – 5 аркуша.
7. Біляк О., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми національної трансформації. – К.: Друк., 1998.
8. Біляк О. Сучасна українська національна ідея і питання державотворення. – К.: Україна, 1997.
9. Біляк О. Основи етнопсихології. – К.: 1998.
10. Біляк О., Чекмишев О. Рух по колу // Людина і влада. – 1999. – №1.
11. Біляк О. етнонаціональна палітра суспільного розвитку: Словник-довідник. / Авт. кол.: Ю.Римаренко (кер.) та ін.; За заг. ред. В. Зубового. – К.: Вид-во УАДУ., 1997.

**НАСТУПНІСТЬ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ
– ПРОВІДНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ**

Краснонос Ю

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та українознавства
Донецького інституту внутрішніх справ
України,
майор міліції

ANNOTATION

For the process of creation country in modern Ukraine is very important to practice the right base. When the right base is forming we must remember about national experience and positive acquires of world association.

АНОТАЦІЯ

Для державотворчих процесів у сучасній Україні властивий процес напрацювання належної правової бази. У її формуванні враховується як національний досвід, так і позитивні набутки світової спільноти.

Становлення України як незалежної держави наприкінці ХХ ст. безперечно, постало одним із важливих геополітичних явищ, що знаменувало собою досягнення одвічних державницьких мрій українців. У часів середньовіччя Україна не була суб'єктом міжнародних відносин, перебуваючи в колі безпосередніх геополітичних інтересів інших держав (Литви, Польщі, Угорщини, Москви, Туреччини).

Спалах українського національно-визвольного руху в останній чверті XVIII ст. призвів до відновлення політичного самовизначення етносу. Однак самій своїй природі він містив вразливість і залежність державних інститутів. Правові обмеження, що протягом одного століття дозволяли Росії ліквідувати українську козацьку демократичну автономію, призвели до фактичного цивілізаційного розколу українців. Західна Україна, під впливом польського, з другої половини XVIII ст. – австрійського впливу, була українськомовним, переважно уніатським, просвітолюбивим світом з вираженими елементами демократичного, громадянського суспільства. Навпаки, більш індустріалізована та урбанізована Східна Україна перебувала під владою московського деспотичного царату.

... євразійський характер. ...
... істотний розподіл української нації на носіїв різної
... визначився на процесі торування національної та
... низку внутрішніх проблем українства. У той же
... релігійні, культурно-правові розбіжності не змогли
... паттяння до соборної незалежної держави, що
... справедливості та національної цілісності, правосуддя і

... періодом розвитку правонаступництва
... українського народу на початку ХХ ст. стали події
... український національно-визвольний ідеал до
... заходів, вперше в новітній історії зафіксували
... української соборної держави.

... 9 січня 1918 р. Четвертому універсалі Центральної
... однині Українська Народна Республіка стає
... незалежною Вільною Суверенною Державою
... Влада в ній буде належати тільки Народові України,
... Українські Установчі Збори, будемо радити
... Рада, – представництво робочого народу, селян,
... виконавчий орган, який однині матиме назву
... [1. 265]. Це рішення мало особливо важливе
... тому, що воно правочинно здійснило повний
... імперським центром. Ця виняткової ваги правова
... у функціонуванні УНР і в той фатальний час не
... Одначе вона стала особливою юрисдикцією для
... фабулу для українського суспільства, міжнародний

... збройною силою найжорстокіше роздушили
... УНР, зупинили її в порохомому диму і ріках крові.
... "мертвою сорочкою" все, що здатне було
... опір, зокрема в Києві та близьких від нього
... закріплена військовим мітлицем під
... царської армії Муравйова та військовиків інших
... утверджувала в Україні тоталітарний механізм.

... національної державності В.Винниченко,

перебуваючи в еміграції у Франції, мав можливість усебічно особливості "соціалізму", що існував того часу в Україні і коли Союзу РСР. "Націоналізація засобів продукції, – писав він, – не є Це є рентабельний засіб господарювання" [2, 93]. Зауважимо, рентабельності був надто високий, коли, скажімо, експлуатація України в галузі індустрії сягала вдвічі вищої позначки, порівняно з провідними капіталістичними країнами. У галузі сільського господарства вона була ще вищою. За цих обставин, вважали, що українська держава перебувала в одному з різновидів феодально-індустріального ладу – величезний колектив трудящих людей (селян, робітників, інтелігенції), над яким панує рабовласницька клика бюрократії під владою чужинної сили" [2, 81]. Та сила була не лише безмежно споживачем, а й безмірно жорстокою та позаправно караючою для українства. Тоталітарна споруда здатна була стояти до появи могутніх зовнішніх політичних вітрів, виникнення яких її зруйнувало, причому бурхливо миттєво. Тим самим була підтверджена неспростовна істина: тоталітарна споруджена на неймовірній жорстокості репресій і насильства не може підтримки широких мас є приреченою. І ще: тоталітарна споруда руйнується порухом пальця командного верховладника, – це суперечить демократичним і правовим принципам, без чого жоден державний механізм не здатний діяти, якою б не була його історія. У таких обставинах фатум примножується вотумом недовіри з плечей котрих стояла величезна споруда.

Отже, виникнення і поступове становлення нової якості держави – феномена – незалежної України – з точки зору історіософічного процесу, є наступницькою акцією подій початку першої половини ХХ століття. Однак, без належного правового базису – фундаменту розвитку, поступ і зміцнення нової держави в нових історичних умовах могли б стати реальністю. Таким ґрунтом державотворення в Україні передовсім, Декларація про державний суверенітет України, проголошена Акту про її незалежність, що в контексті матеріалізації спиральної концепцію волевиявлення законодавчої волі українського народу знайшли до реальностей історії.

У теоретичному і правовому розумінні названі акти визначають політичну, так і економічну та соціальну природу держави, конституційно-

... у вертикалі й горизонталі, діяльність існуючих у ній
... національних ланок. Генеративним механізмом
... процесу виступає вища законодавча гілка влади –
... – котра, як визначено в Декларації, виражаючи волю
... створити демократичне суспільство, дбаючи про
... економічний, соціальний і духовний розвиток
... необхідність правової держави, проголосила
... як верховенство, самостійність, повноту і
... території та незалежність і рівність не тільки
... питань, а й зовнішніх зносинах [3, 8].

... державотворчим, державодіючим феноменом, що
... природного демократизму вдосконалення
... формації. У Декларації вказується, що Україна є
... у вирішенні будь-яких питань державного життя,
... Конституції та законів на своїй території. Нова
... необхідність внесення уточнень і доповнень до
... відповідно до мети та особливостей життєдіяльності
... Верховною Радою XII скликання сформовано конституційну
... уточнений, внесені зміни законодавчою гілкою
... у 1994 р. та 1998 р. На початку 90-х років вносяться
... Конституції, а 19 червня 1991 р. Верховна Рада ухвалює
... Основного Закону держави.

... Закон про символіку незалежної держави, як істотний
... у січні 1992 р., Президія законодавчої гілки влади
... гімн, а Верховна Рада приймає Постанову про
... України. З того часу на будинку законодавчої влади у
... обласних, міських, районних та інших державних
... блакитно-жовті стяги. Рано-вранці перед початком і
... українського радіо виконується гімн “Ще не вмерла
... Чубицького, музика М.Вербицького). Одним із важливих
... Закон про українську (державну) мову, про реабілітацію

... дослідники відзначили, що державотворчий
... незалежної держави на тлі розпаду Союзу РСР
... геополітичних подій кінця ХХ століття. Виникнення

в даних умовах незалежної України стало не тільки видатною політичною акцією, а й явищем історико-світоглядного характеру. Вдруге за столітню практичну площину трансформується потреба українського народу у формуванні самостійної держави.

Фактично вперше виникла реальна можливість подолати не тільки стереотипи минулого, а й підпорядкувати українську державу службі громадянському суспільству, зосередивши її практичну діяльність на забезпеченні прагнень усього народу, вільного волевиявлення поглибленню переконань громадян, активного розвитку демократії, забезпечення реальних прав людини. До того ж, основоположною базою державно-правового розвитку є дужий інстинкт національного творення, котрий зберігає українське населення серед колонізаційних непогод і цілеспрямовано відроджує його до нового життя. Адже цілком зрозуміло, що якби не було української нації, то не було б і української держави. Природно, що в умовах чергу без зміцнення, посилення консолідації української нації неможливо зміцнення і утвердження в Україні державотворчого процесу. Українська нація належить до історичних європейських народів, котрі в перші тисячоліття нашої ери формували етнодемографічне обличчя континенту. Вона є окремим народом зі своєю історією, духовністю, національною самосвідомістю. Вона живе життям яскравого загальнонаціонального колориту на своїх територіальних теренах, будучи цілком самобутньою самостійною нацією, якій властиві свої традиції, характер, світогляд [4]. Реальності багатьох століть державотворення, що розвивається з урахуванням вітчизняної етнополітичної історії, переконливо засвідчують українству вдалося на власній території утворити унікальні держави і суспільно-політичного устрою. Вони були унікальними за своєю неповторністю.

До того ж, у генезисі української державності лежить тривале боротьба наших попередників, в якій генерувалася, передовсім, потреба самостійності, а можливо, точніше, соборної самостійності. У ній основи лягла величезна робота просвітників і форматорів народного духу і діячів інтелектуальної ниви, котрі формували гуманістично-добробажний потенціал нації, її духовне багатство. Душа українського народу зберегла найцінніші риси та якості самостійництва, будучи водночас відкритою для всього нелукавого світу. Отож, справа незалежності є заслугою далеким

національно-демократично-національних рухів, а всього народу, який виступає з такою позицією на загальноукраїнському референдумі.

Національно-державне будівництво в умовах незалежності є, перш за все, актом і утворення державного суверенітету, творення національної України, громадянського суспільства, національне державне єднання. Відбувається всенациональне піднесення відповідно до національного мислення. Сам процес державотворення є явищем національного єднання всього народу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Універсальний універсал Центральної Ради // Гунчак Т. Україна. Нариси історії XX ст. – К.: Либідь, 1996.
2. Заповіт борцям за визволення. – К., 1991.
3. Декларація про державний суверенітет України. – К., 1991.
4. Гайдар С., Ставряні С., Шкляр Л. Нариси з історії державотворення. – К., 1995.

ПРО ДЕЯКІ ЧИННИКИ ПРОЦЕСУ ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

ANNOTATION

When the Ukrainian population is creating we must remember about features of character of Ukrainians. The absent of unity of Ukrainians it makes many obstructions.

АНОТАЦІЯ

Розглядаються особливості характеру українського народу, котрі слід враховувати в процесі творення незалежної української держави. Наголошується, що особливої шкоди національній справі в усі часи завдавала відсутність єдності серед українців у обстоюванні засадничих інтересів нації.

Ліпкан Володимир

ад'юнкт науково-дослідного інституту проблем боротьби злочинністю Національної академії внутрішніх справ України, лейтенант міліції

З побудовою правової держави, прийняттям Конституції України 28 червня 1996 року та закріпленням у ній гарантій конституційних свобод людини й громадянина, все більшого значення набуває формування системи механізмів захисту прав і свобод особи. Проте побудова такої механізму неможлива без врахування українського національного характеру як складового елемента української національної ідеї.

Спираючись на праці видатних представників української науки (М.Костомарова, В.Липинського, Д.Чижевського, Ю.Липи, П.Гнатевича та інших), вважаємо за доцільне окреслити типові риси українського національного характеру [1]. Більшість дослідників схиляються до того, що українцям властива така психологічна риса, як *інтровертованість*. Характерологічна риса знаходить свій прояв у миролюбності, нехильності до агресії та насильства. Певна закритість для зовнішнього світу порозуміння особистісну стриманість, витривалість та впертість у досягненні задуманого.

Другою притаманною українцям рисою є *індивідуалізм*. Дослідники у своїх працях звертали увагу на небезпечність цієї риси при побудові незалежної України. Це зумовлено дуже хиткою межею

Слід зважати на ту обставину, що тривала несприятливість не сприяла формуванню в нації певної довіри до власної долі, породжувала політичну пасивність, неохочість до сторонньої допомоги при вирішенні тих чи інших питань. Ці риси не виправдовуються, виникає загрозна ситуація, коли не в собі, а в образі представників інших етнічних груп шукають вихід з ситуації, де вольове рішення не буде виходити з української нації.

Ще на одну типову особливість українського характеру, яку вказують дослідники цієї проблеми. Це – підвищена чутливість української душі, її реакція на образання, і, відповідно до цього, слабкість самооборони. Емоційність дуже часто пов'язана з *амбітністю*, яка проявляється у зовнішніх атрибутах, яким надається більше значення.

Також недостатню розвиненість соціальної відповідальності, мрійливості часто призводила до того, що певні цілі не були досягнуті. Упертість як притаманна риса характеру, виявляється у прагненні діяти по-своєму, іноді не слухаючи догляд і порад. Зрозуміло, що запропонований українського характеру не є аксіоматичним і не завжди виправданий, проте акцентування уваги на зазначених рисах характеру обраної нами теми. Так, індивідуалізм за певних умов може межувати з анархією, що в свою чергу може призвести до формування девіантної поведінки. Емоційність як риса характеру інколи може призвести до не завжди адекватних рішень, що за певних умов також може сприяти формуванню девіантної поведінки.

Процесу творення української нації на сучасному етапі надається велике значення, адже у Конституції України проголошено високу цінність людини, акцентовано значну увагу на людський гідність нашої країни. Проте існують деякі чинники, що негативно впливають на процесу творення української нації. Одним з них є тероризм. Одрразу ж наголосимо, що тероризм

ніколи не був притаманний процесові творення української нації, він не є складовим елементом цього процесу, тобто слід цілком чітко визначити нашу позицію: тероризм не є іманентним процесу творення української нації, він існує як окреме соціальне явище, на яке необхідно звернути увагу при врахуванні його руйнуючої дії. Якщо минулі роки характеризувалися спорадичністю терористичних проявів, то сьогоднішню притаманну велику кількість злочинів терористичного характеру, але й їх систематичність підвищена суспільна небезпечність, деструктивність. Прикметною рисою тероризму є психологічний вплив на необмежену кількість осіб. Рухомий характер цього соціального явища обумовлений не тільки іманентними рисами категорії тероризму, але й тими суспільними перетвореннями, які відбуваються на сучасному етапі. Насамперед йдеться про ерозію норм моралі, поведінки, ставлення людей один до одного. Після розпаду СРСР на теренах колишньої імперії утворилися самостійні держави, кожен бажав мати власну територію, мову і т. ін. Але головне (що спочатку не збагнули керівники багатьох держав) полягало в побудові нової ідеології, підґрунтям якої й повинна була стати національна ідея. Не всі держави пішли таким шляхом, і, як наслідок, переважна кількість країн брала участь у збройних конфліктах на власних теренах. Як зазначає О.Гуров, ознаками тоталітарної системи, параліч влади і затяжна економічна криза, падіння життєвого рівня переважної більшості народу і подальше зубожіння при появі тонкого прошарку багатів, загострення суспільних протиріч, зміна світогляду, падіння моральності, торжество цинізму – обумовило посилення тероризму [2, 15-20].

Отже, 24 серпня 1991 року, після здобуття самостійності Україною постала низка проблем, вирішення яких лежало не тільки на площині гучних гасел про своєрідність української нації та її беззастережну приреченість на успіх. Ми успадкували від СРСР ідеологію, яка виправдала себе з часом, тому завдання було набагато глибшим. Ми могли здатися на перший погляд. Певним чином можна стверджувати про ренесанс української національної ідеї, яка отримала довгоочікувану свободу, і зараз може проявитися у всій своїй повноті. Як зазначає В.І.Маковський, найвищими критеріями історичної оцінки при дослідженні слід вважати добробут і народоправство, демократичні традиції та історичні правові підстави прагнення українського народу мати свою республіку.

Відомо, що на сучасному етапі розвитку не спостерігається вагомих змін у національній ідеї у буття. Проте, зрозуміло, життя українського народу розробляючи проблеми української національної ідеї, ставить перед собою наступні концептуальних питань:

1) чи буде українська національна ідея;

2) чи буде вона здійснюватися;

3) чи буде вона втілюватися у життя.

Відомо, що перше питання. Відомо, що українська національна ідея є народ. Згідно зі ст.1 Конституції, Україна є демократичною державою. Демократія у широкому розумінні – правління народу. Формально правління не рабів. Отже, для того, щоб українська національна ідея могла мати: 1) орієнтири, опора на які забезпечить досягнення мети; 2) проміжний етап досягнення мети; 3) кінцеву мету – тобто передбачення кінцевого результату, на який варто прагнути. Все це можливе, лише коли людей об'єднує ідея. Яскравим прикладом, правда негативним, є акції протесту курдів у середині лютого 2014 року, які вимагають звільнити їхнього лідера – одного з найкращих борців у світі. У Великій Британії було захоплено консульство Ізраїлю, в Ізраїлі – атаковано генеральне консульство Ізраїлю, в Ізраїлі була застосована зброя та вбито трьох осіб, в Ізраїлі – виведено у заручники одного поліцейського, який був у стані страху біженців, у Франції, Нідерландах були масові акції протесту громадянського порядку. Отже, необхідно мати мету, орієнтири, проміжний етап. Враховуючи багатолітнє прагнення українського народу до самостійності, сталі традиції державотворення, українська національна ідея повинна бути побудована демократичної правової держави, де кожен повинен бути до особистості, що і задекларовано у чинній Конституції України. Такі побудови повинні стати:

1) демократичної правової держави, де кожен повинен бути до особистості, так і

2) демократичної правової держави, де кожен повинен бути до особистості, так і

3) демократичної правової держави, де кожен повинен бути до особистості, так і

4) демократичної правової держави, де кожен повинен бути до особистості, так і

5) демократичної правової держави, де кожен повинен бути до особистості, так і

6) демократичної правової держави, де кожен повинен бути до особистості, так і

• *пріоритет загальнолюдських вартостей*, найвищою вартістю в державі, згідно зі ст.3 Конституції України, є людина – це означає, що держава існує для людини, а не навпаки;

• *толерантність у міжнародних відносинах*;

• *мирне співіснування зі світовою спільнотою* як умовою майбутнього нашої квітучої планети.

Щодо другого питання, можна зауважити, що деякі політики прикриваючись балачками про українську національну ідею, намагаються захопити вагомі позиції в державі для приходу до влади реакційних сил, що є недопустимим. Національна ідея, на наше переконання, є підґрунтям, на основі якого можна навіть сказати – атмосферою існування нації. Вона лише дозволяє об'єднати народ, надати певні ідеали та запропонувати шляхи їх досягнення. Лев Троцький казав своїм агітаторам: "... Только безграничная доверчивость и уступчивость, а также отсутствие сознания необходимости постоянной крепкой спайки всех членов государства не только на время войны – раз губили все завоевания украинцев..." [4, 40].

Ми наголошуємо, що українська національна ідея є тим стратегічним напрямком, якому повинен триматися наш народ, вона слугуватиме перетворенням окремих громадян України на монолітну українську націю, яка зможе впевнено крокувати до побудови розвиненої правової демократичної держави. Отже, для гуманної мети повинні використовуватися *адекватні засоби*.

Третім концептуальним питанням є *методи* втілення національної ідеї. Зрозуміло: держава має багато важелів впливу на маси. Насильницьке насадження цієї ідеї може викликати лише зворотне ставлення до неї, враховувати той факт, що Україна є багатонаціональною державою, території якої можна виокремити декілька самостійних етнічних територій, це необхідно не тільки згадувати, але й належним чином усвідомлювати і активно втілювати це усвідомлення в життя. Тотальна українізація нічого спільного з українською національною ідеєю. Побудова держави повинна ґрунтуватися на засадах системності, об'єктивності, історичної необхідності та практичної впровадженості її у життя. Необхідно розробити комплекс заходів щодо втілення національної ідеї в об'єктивну дійсність. Втілення повинно проводитися поступово, комплексно та повільно, використовуючи законні "засоби впливу". Одним з головних

Проведені дослідження довели високий рівень впливу інформації на свідомість людини. Безперечним фактором цієї є успіхи України у міжнародних відносинах (вирішення проблеми в Косово, проведення нарад з приводу конфлікту в Молдові у подоланні внутрішньодержавної кризи, участь у багатьох проектах побудови станції "Альфа", побудова літака середнього класу АН-70, розробка ракет "Зеніт" до космічних кораблів, запуск на базі ракет супутників до космосу і т. ін.). Зрозуміло, що інформація формується не тільки за допомогою внутрішніх зусиль, а й завдяки можливості у майбутнім, яке ґрунтується на економічній та безпосередньо особи. Отже, одним з етапів реалізації цієї повинно бути покращання економічної ситуації в Україні.

Одним з чинників, який може заважати розвиткові держави, а також її безпеці є *тероризм*. За даними МВС України у 1995 році зареєстровано 341 злочинів терористичного характеру: 164 – застосування вибухових речовин; 55 – обстріли із застосуванням зброї, зокрема замах на 14 депутатів усіх рівнів, а також на керівників правоохоронних органів. Внаслідок цих акцій загинуло 10 осіб або пошкоджено біля 170 будівель і 70 автомобілів [5, с. 10]. Зусилля із зазначеними явищами будується не лише на рівні окремих підрозділів по боротьбі з тероризмом, але й на національному рівні у цій діяльності. Одним із чинників, що об'єднує ці зусилля, є українська національна ідея.

Актуальність в даній проблемі ґрунтується на реальності, які свідчать про невідступне прагнення до побудови незалежної, демократичної та правової держави. Розв'язання питання національної ідеї має докорінні зміни у психіці людей. Тому аналіз психологічних процесів, які проживають на території України, врахування їх особливостей, допоможе підходити до розробки тактики та стратегії боротьби з тероризмом із комплексних позицій, застосовуючи досягнення сучасної науки, що в кінцевому підсумку буде сприяти утвердженню вільної, толерантної, поміркованої нації як творця

світової історії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костомаров Н. Исторические произведения, автобиография. — К., 1987.
2. Гуров А. Красная мафия. — М.: Самоцвет, 1995.
3. Маковський В. Пропачий час напіввідродженого українства // Історіографічні джерела становлення української державності // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ України. — №1. — 1996.
4. Іванченко Р. Україна від Кия до Кравчука: Коротка історія української державності. — Київ: Український письменник, 1992.
5. Глушков В. Політико-правові аспекти становлення державності в Україні // Український часопис правознавства. — №2.

ПРАВА НАЦІЇ І ПРАВА ОСОБИ: ПОРОЗИ НОВОГО ПІРРОЦІТТЯ

ANNOTATION

The meanings the rights of nation. These notions of nation. The individuality could have the rights of nation. When decided, the social problems

АНОТАЦІЯ

Зв'язок між правами особи і правами нації. Ці поняття можуть бути розглянуті в тому разі, коли належні права нації. Соціальні проблеми вирішуються тією мірою, якою вирішуються питання.

Сиротюк Олег

викладач
Тернопільської
академії народного
господарства

Особливостей нашого часу є розмежування політичних сил побудови незалежної української держави, в якій специфіка розвитку нації, що дала назву країні, та "чисті демократії", тобто влади без врахування національних інтересів. Відомо, що у правовій державі ця суперечність між національністю та "Загальною декларацією прав людини", згідно з якими кожна людина незалежно від національності має належні права і свободи без жодних обмежень. Із такого стану демократії країни Заходу прийшли через численні міжнародні конфлікти, війни і утворення міжнародних організацій, які сприяють всебічному розквіту нації, її економічній співдружності як суверенної та незалежної держави. Соціальні здобутки стали вагомим частком національного багатства.

Висновки з реалій сучасної ситуації, що склалась в Україні,

враховуючи те, що держава утворилася на підставі права самовизначення, її основним завданням мусить бути захист вершити свою долю на "історичній батьківщині".

Сьогодні правам нації протиставлено права людини, багатонаціональність зупинено на межі усамостійнення, ідея національної самостійності підмінена ідеєю "держави українського народу". Права і свобода велика справа, але аж ніяк не більша за права і свободи нації. Протиставляти їх, пропагувати права і свободи людини як головну мету, абсолютну цінність у цей момент – означає роздмухувати вогонь егоїзму особистого інтересу. Не буде ніяких прав і свобод людини без прав і свобод нації.

Нас кілька десятиліть переконували, що соціальна мета важливіша за національну. У контексті сучасних подій може найактуальнішою бути думка Д.Донцова, що всі кризи (політична, економічна, культурна) є наслідок кризи національної. Національне питання втратить своє значення, якщо буде справедливо розв'язане. Адже, якщо головним проголошено права і сьогоднішні потреби людини, нинішнього покоління, а не права і свободи майбутнього, то цілком виправданим буде і розподіл національних багатств, аби лиш задовільнити сьогоднішні потреби. Саме тому думка, що населення потребує від влади "манни небесної": переконують, чекають від неї справедливості. Бо ж суспільство не потребує справедливості, воно потребує свободи. Якщо ж держава буде нав'язувати добробут, перетвориться в свободу. Демократія ж – це суспільство, яке потребує індивідуальної свободи. А держава завжди буде захищати індивідуальну свободу окремих осіб. При цьому може не бути колективної свободи. Індивідуальна свобода неможлива без колективної. Вона потребує важелів, інструментів для її захисту. Індивідуальну свободу можна захистити лише як елемент колективної свободи.

Сама ж свобода є тим необхідним, без чого будь-яка спільнота, а тим паче етнос чи держава, не можуть функціонувати ефективно, але й навіть нормально. Для цього вимагається узгодженість дій окремих людей. Тенденцію ж до абсолютизації свободи сучасний український націоналізм засуджує, оскільки це неодмінно призводить до протиріччя – визнання права когось обмежувати свободу інших. Суспільство може обмежувати свободу особистості лише доти, доки не зачіпається гідність людини. Гідність

...врівноважуються потреби нації та права окремого
...що досягти помітного успіху в регулюванні
...відбувається в Україні, просто неможливо без
...соціумом самого себе, без теоретичного осмислення
...духовних передумов цього процесу. Адже цілком
...волина є повноцінним учасником соціального процесу
...вілчує себе часткою специфічної спільноти з

...проблеми українського народу в принципі не можуть бути
...його національних проблем. Не може бути свободи
...прав без якісного переродження невільника у
...особистість, без свободи нації, без її державності. Для
...важливо створювати умови для формування
...джерела політичної влади. Народ як спільнота
...Гегель, коли він володіє суверенітетом, гарантом
...держави, якої в українців ще немає. Е.Кант вважав, що
...людей, які утворюють народ, може бути єдиним
...жонів правової держави. Сподіватися ж, що уже
...народ, здатний творити демократично державу і
...прав людини і прав нації, передчасно. Тому необхідно
...державу, тобто зробити її державою української нації.

...українців і в інтересах громадян України інших
...гарантувати для них права і можливості розвитку свого
...землі може тільки українська нація і при умові

...прав людини і прав нації – одна з головних у процесі
...державотворення, реформування суспільства. Шлях
...формування громадянського суспільства і
...Народ який формується на підвалинах корінної нації та
...національностей, повинен стати суб'єктом державної
...суверенітету. Національні вартості та здобутки нації, яка
...це властиво цивілізованим державам світу,
...країни, її політичну культуру. Така ситуація має

При такому ході історії лише в українській самостійній державі національні права і права людини зможуть здійснюватися і в повній єдності, і лише тоді стане можливим плекання двох культур – ідеї особи та ідеї надособистісного, піднесення їх до найвищих здобутків людства, до розуміння особи як такої, що може тільки в повсякденному зв'язку з надособистим, тільки як творчість інших, а надособистого – як змістовності, сенсу, джерела людського витоку і результату людської творчості.

Україна в європейському вимірі

**УКРАЇНА ІНТЕГРУЄТЬСЯ.
ЩО ПОСИМО МИ?**

АННОТАЦІЯ
... the integration processes. The
... status in Europe. The
... European union and
... is very understanding and

РЕЗЮМЕ
... активно розгортаються
... Україна мусить зважати на
... шукати свого місця у
... структурах. Україна
... європейських народів.
... європейський вибір цілком
... виставлений.

Лавроненко Олена

студентка IV курсу
педагогічного
факультету Уманського
державного
педагогічного
університету
ім.П.Тичини.
Науковий керівник –
доктор педагогічних
наук, професор В.Кузь.

... семи років незалежності, за більшістю своїх
... серед країн периферійного капіталізму. Більша
... досить ідентична з проблемами країн Латинської
... Україна – європейська держава, а українці відносяться до
...? Ці слова цілодобово лунають з політичних трибун,
... і зі шпальт газет. З цим можна погоджуватись, а
... неприйнятне. Україна і Європа, чи є майбутне
... думку, українська держава має величезний
... з європейськими країнами. Але цей потенціал
... швидкістю. Ліберальна партія на пострадянському
... рис. Приватизація породила у нас не середній
... прошарок. У результаті був створений не
... в брутальний феномен кримінально-класового типу.
... після стількох років пригноблення, вивісили гасла
... інтересів, а отримали смертельне замкнене коло:

падіння економіки – падіння життєвого рівня й моралі – занепад цінностей – ще глибше падіння економіки та руйнування народу як нації.

А тому ми простягаємо руки до європейської спільноти мудрих, практично-розумних. За браком власного досвіду й за відсутності м'яко кажучи, чіткого уявлення про послідовність дій, потрібних для виходу з системної кризи, звернутися по допомогу до інших не грішно.

Проте необхідність такого звернення мотивується не вищими моральними причинами, а доконечною потребою в кредитах, без яких Україна не зможе вижити.

Вихід з кризи неможливий без посилення держави і її національної орієнтації.

Інструментом збереження самобутності виступає могутня держава. Сама ідея могутньої соціально-зорієнтованої держави може бути інтегруючою ідеєю українського суспільства.

А тому нині у нас "розкол" у громадсько-політичному житті між тими, хто виступає за інтеграцію з Європою, і тими, хто стверджує ізоляційність України для збереження національного пріоритету.

Європейський вибір зумовлений, передусім, критичною ситуацією завдань, що постали перед Україною зі здобуттям незалежності.

На сьогодні саме Європейський союз є провідним механізмом поєднання інтересів переважної більшості європейців, а вибір шляху зроблений на користь інтеграції в Європу, є природним (продиктованим об'єктивними потребами політичного, економічного та науково-культурного змісту).

Реальність така, що нині людство перебуває на початковому етапі переходу від міжнародного порядку (що базується на суверенітеті держав і націй) до світового порядку, який складатиметься з добрих звичаїв відчужуваної і постійно зростаючої частки суверенітетів усіх держав міжнародної системи.

Для України, яка поступово інтегрується в міжнародні політичні та економічні структури та організації, є цілком природно йти на прямих шляхах до Європи.

Країни Європи у своєму ставленні до України пройшли за літ декілька фаз: від байдужої та споглядацької декларативно-заохочувальної позиції до виваженої і спрямованої на підтримку.

З розвитком міжнародних відносин, розширенням економічних і культурних зв'язків Україна повинна мати власне місце в кожній державі світу в глобальних і регіональних, економічних і культурних процесах. А особливо важливо нам визначити місце і роль у міжнародних стосунках.

Історія довела, що причиною розпаду того чи іншого народу була втрата генофонду, його культури, системи соціальної організації. Безліч людей, що утворює народ, може навіть вижити, а тим часом і не помічати, що вони вже не є народом, що українському народу така небезпека не загрожує.

Відсутність зв'язку до певних обов'язків, часто досить обтяжливих, відсутність обов'язку до полегшення тягаря історичної місії, навіть відсутність національного "Я", саморуйнації себе як народу.

Відсутність культури формують характер народу в єдиний цілий організм, який скоординовано, взаємопов'язано. Коли відсутня культура свого минулого, коли невиразно поставлена мета на майбутнє, недостатність сприйняття нинішнього стану країни і відсутність відповідальності, гасне воля досягнення історичної мети, а відсутність почуття власної гідності.

Історія довела, що всі негаразди України від низького рівня культури. Як писав Шевченко: "патріотів не купують – патріотів виховують". Хочеться поставити питання: а хто виховуватиме вихователів.

Відсутність відповідальності держави за гуманітарний розвиток. Але, на превеликий жаль, найбільшого успіху ми досягли в економіці, і ця наша "діяльність" завдала важкого удару по культурі та її економіці. Усю звичну ієрархію цінностей було перевернуто догори ногами.

Відсутність поваги за соромне, стало подаватися як гідне поваги. Відсутність сумлінної праці і служіння Батьківщині, відсутність високої культури та моралі, патріотизму, здобуття якого і їх скинули з п'єдесталу пошани.

Відсутність держави (з її важким тягарем економічних,

духовних, культурних негараздів) шанс стати членом спільноти, тобто членом ЄС?!. Поміркуймо! Як найвищі цінності стали утверджуватись культ багатства, індивідуалізм, влада рушієм прогресу була проголошена соціальна нерівність.

Особливо така руйнівна ідеологія вдарила по молодому яке сприймає нові моральні цінності у спотвореному неможливо виправдати руйнування такого величезного капіталу розумова сфера. Ще кілька років такої політики наших урядов остаточно втратить те, що дає їй можливість посідати розвинених держав, – свій науково-технічний, освітній та потенціал.

Країна втомилася від марних сподівань на допомогу зовнішнього беззаконня і безначалля, на тлі яких невпинно зростає розрив доходів надбагатих і бідних...

За офіційними даними в країні за межею бідності перебуває населення. Частина державних витрат на соціально-культурну охорону здоров'я, освіту, науку і культуру – в суспільстві зменшилась у 5 разів.

Народ намагається вижити, перекроюючи власний сімейний як Охримову свиту, і ганьбити його за цих умов за байдужість держави, відсутність патріотизму і низьку національну самосвідомість дозволяє звичайна людська порядність й християнська заповідь "то й не судимі будете".

Навіть без детального статистичного аналізу видно, що сфера сімейного бюджету йде на елементарне відтворення життя. Ця політика плідно діє на збільшення бідних. Якщо порівняти з ЄС державні уряди її країн навпаки дбають про те, щоб не було зростання верств населення.

За цих умов питання національної належності, самої національності в житті людини набуває дещо академічного оскільки "хліб на столі" важливіший у життєдіяльності покоління.

З цього можна зробити висновок: розвинена економіка та благополуччя народу визначають цінності моральні, культурні, тобто визначають духовність суспільства.

одне із перших місць у світі за кількістю самогубств. Причина, як твердять психологи, – його переживає країна. На цьому тлі ширяться й такі злочинність, наркоманія, алкоголізм, тероризм. Третя сім'я розлучається на другому році спільного життя на виховання дитини в середньому приділяє 15 хвилин на добу. Про яке виховання може йти мова. Головне – прищеплення їй почуття національної гордості й високих моральних рис відсувається надалі.

Національно свідомої молоді, у вихованні наших дітей – сором. Бо в противному разі можна опинитися в керується чужими програмами внутрішнього розвитку до незручних умов життя.

Не трапилось, велетенський масив українського народу – мають об'єднатися, в одне ціле – у національну

соціальні групи в тому, що вони не можуть. Ажте то – справа еліти.

повинна вирішувати конкретні, видимі усім завдання, перед країною, і від розв'язання яких не зможе ухилитись ні правий, ні центристський, ні національний.

мають бути практичною відповіддю на питання, яке так сьогодні українським загалом – про національну мету країни. Вони, ці завдання, мають збудити енергію мас, працю, загальне прагнення до піднесення, до прагнення, яке примушує людей краще працювати,

прагнення виникає не раптово, не відразу. Потрібні час і сформувався. А загальні зусилля народжуються в товщі країна з 50-мільйонним освіченим населенням, країна з багатшими чудовими традиціями спостерігати власне зобов'язані вибратися з ями, в яку потрапили, і громадянам України гідне життя.

європейською державою, рівноправною з іншими

Об'єктивний і розважливий погляд на світ дає нам змогу знайти своє місце у міжнародному "табелі про ранги" і, враховуючи досвід інших країн у проведенні ринкових реформ і демократизації суспільства, шукати правильний вектор власного поступу.

Шлях України – демократично-національний тип державності – це шлях до сучасної української державності, сильної і самостійної влади, яка діє суворо, точно в рамках права і через ці рамки держава знаходить оптимальний баланс між ідеєю свободи і справедливості.

Якщо країна додержуватиметься цього шляху, то українській історії буде досягнуто компромісу між свободою, якою нас асоціювалася з бунтом, анархією, аж до розвалу справедливості, яка в своїх крайніх формах породжувала тоталітаризм.

В остаточному підсумку це повинно вивести країну на шлях розвитку і створення передумови для виконання нею своїх завдань у XXI столітті.

На наше глибоке переконання, Україна утвердить себе правовою демократичною європейською державою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антоненко М.Я. Не шукати ідеалів у старовині та літературі // Відродження. – 1993. – №2.
2. Білецький С. Крок – уперед, п'ять – назад? // Політика і час. – 1998. – №1.
3. Кучма Л. Україна і майбутнє Європи. Виступ у місті Паасікві (м.Гельсінкі, Фінляндія) // Політика і час. – 1997. – №3.
4. Свідзінський А. Проблема формування нації та демократизації сучасній Україні // Розбудова держави. – 1997. – №10.
5. Ткаченко В. Україна: ілюзії та реальності самоорганізації // Політика і час. – 1996. – №10.
6. Харченко І., Султанський П. А Повернення в Європу як метою і дійсністю // Політика і час. – 1997. – №5-6.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПІ І УКРАЇНА

ANNOTATION

European integration has some... takes part in this process. It's... legislative answers the

АНОТАЦІЯ

процесу європейської інтеграції пройшов... час він набув особливої... до цього... діяльності у цьому... вітчизняного... із європейськими

Назаренко Олена

викладач кафедри
конституційного права
Академії праці і
соціальних відносин
ФПУ, м. Київ

... можна помітити, що кожному з етапів розвитку... одна з двох тенденцій: 1) роз'єднаність, держав у власні проблеми або ж 2) об'єднання (визивають таку тенденцію) для досягнення спільних проблем.

... історію ХХ століття, можна зробити висновок, ... змінювали одна одну. Зміна тенденцій в... зв'язана з тими істотними зрушеннями в суспільно-... розвитку і, безперечно, з тими потрясіннями, ... було так багате ХХ сторіччя.

... ст. більшість населення Європи проживала на... імперій – Австро-Угорської та Російської, ... з'єднані в межах цих держав і при першій же... національні держави, розпочали боротьбу... 1914-1919 років можна вважати переломним, ... багатьох європейських держав і не тільки тому, що в... більшовицький переворот (революція, як його ще

називають). Рухнули дві могутні імперії, з'явилися нові держави (Польща, Угорщина, Балканські країни), окреслились основні тенденції розвитку держав.

Україна, переживши період відновлення державності змагання 1917-1919 р.р. знов опинилась у кайданах (вже біля імперії).

Могутні європейські країни, що об'єдналися для боротьби з Німеччиною в першій світовій війні, досягнувши її припинення розгрому, були стурбовані власними проблемами, протидії більшовицькій загрозі, пізніше економічною кризою. Отже, панувала тенденція. Тільки боротьба проти фашизму змусила держави об'єднатися. Протягом всієї історії військова загроза, загрози змусувала держави відсувати власні амбіції, вузькі інтереси на користь для того, щоб вижити. Так виникали військово-політичні союзи багатьох століть, у тому числі й протягом ХХ ст.

Після завершення Другої світової війни, коли держави, що розгрому фашизму, знов таки мали б заглибитись у власні проблеми європейських держав почали думати про те, що саме інтеграція держав зусиль для вирішення глобальних проблем, які постали перед ними, стане гарантією проти можливих потрясінь у майбутньому, стабільності й процвітання.

У 1949 році було засновано Раду Європи. Це був уже не союз держав, а радше політичний. В 1950 році розпочався процес створення європейського співтовариства. Цікаво, що в кінці 50-х років ідея Голля святкувати п'ятого травня не День Перемоги, а День викликала обурення, здавалося що Франція і Німеччина ніколи не мали спільних інтересів, проводити спільну політику.

На порозі третього тисячоліття процес побудови правової системи дотримання прав і свобод людини і громадянина є провідними тенденціями в розвитку європейських держав. Цьому процесу вже немає альтернативи. Досягнення глобальних цілей, які стоять перед світовим співтовариством, тісно пов'язане з інтеграційними процесами в сфері прав.

Україна протягом багатьох років ХХ століття на міжнародній арені повноправним суб'єктом загальноєвропейських інтеграційних процесів.

... в складі СРСР, котрий побудував власну систему ...
... ії союзу демократичних держав, що формувався ...
... країн Центральної та Східної Європи, а також ...
... колишнього СРСР, що попали в орбіту радянських ...
... були надані можливості стати повноправними членами

... падіння Берлінської стіни, розвалу Радянського Союзу ...
... злучення колишніх соціалістичних країни до ...
... інтеграційних процесів.

... незалежності України 24 серпня 1991 року можна ...
... в Україні утверджується як справді європейська держава, її ...
... основні тенденції розвитку більшості європейських ...
... що українське суспільство має набагато більше ...
... що дістались йому у спадок від радянських часів. ...
... до Ради Європи не вирішило всіх проблем, які стоять ...
... звавши на себе певні зобов'язання перед Радою Європи, ...
... вжитись, виконувати, запроваджувати в життя і таким

... розширювала величезну кількість міжнародних актів, ...
... в них принципи. Більшість цих актів присвячені ...
... людини і громадянина. Але стан розвитку у сфері прав і ...
... в Україні не є сьогодні в Україні безпроблемним. Саме на ...
... і забезпечення прав і свобод людини нас чекає ...
... роботи. Оскільки сьогодні немає важливіше проблеми ніж ...
... і всебічного розвитку і вдосконалення, захист її

... України, прийнята 28 червня 1996 року, була створена з ...
... світового досвіду конституційного будівництва. В ній ...
... вчення, ідеї, теорії, що вже давно закріплені в ...
... конституцій і були опробовані протягом багатьох

... констатувати, що за останні роки, роки розбудови ...
... демократичної, правової, соціальної держави, ...
... кроки для того, щоб стати членом європейського ...
... розвивається відповідно до тих тенденцій, що

притаманні всім молодим європейським державам, долає на своєму шляху багато труднощів. Але всім нам хочеться сподіватися, що той шлях, який вже пройдено і який ще буде пройдений, увінчається успіхом.

ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ABSTRACT

Integration of the Ukrainian
into Europe particularly
European vector is
This is predetermined
and the interdependence of
Europe, that formed at the

ІНТЕГРАЦІЯ

в напрямків зовнішньої
в Європу, зокрема
Європейський вектор в
є пріоритетним. Це
реаліями та тим
сил у Східній
початку третього

Костюк Сергій

здобувач наукового
ступеня
(кафедра політології та
соціології історичного
факультету
Чернівецького
держуніверситету
ім.Ю.Федьковича)

у політичній, економічній, соціальній та
характерних елементів сучасної Європи. Процеси
практично беруть свій початок із часів
війни, більше не виступають лишень аспектом
життя Західної Європи. Із розпадом системи
та "східний" блоки та інших добре відомих
90-х років, ідея "повернення в Європу" охопила
та пострадянські держави. Подальший розвиток
та розбудови нової Європи взяв на себе Євросоюз,
успішних процесів інтеграції та кооперації. Як
порівняльні показники країн – учасниць ЄС, США і
показники 15 країн – учасниць ЄС, США
Європейської комісії.

Назва	Площа тис. км ²	Населення млн. осіб.	Густота населення на 1 км ²	ВВП в ринкових цінах 1.000 млн. \$
ЄС – 15	3.234	370.9	115	6139.6
США	9.373	260.8	28	6232.5
Японія	378	127.7	330	2409.6

До речі, в "черзі" до повноправного членства в ЄС "вишикувались" понад 20 (!) держав Центральної та Східної Європи. Польща, Чехія, Словенія, Естонія, Угорщина і Кіпр очікують свого вступу до ЄС уже в 2005-2007 роках.

"Європейський вектор" української дипломатії – один із пріоритетних і стратегічно важливих для нашої держави. В документі "Основи зовнішньої політики України", прийнятому Верховною Радою України в грудні 1993 році, підкреслюється, що перспективною метою української зовнішньої політики є членство України у Європейських Співтовариствах та інших західноєвропейських або загальноєвропейських структурах. Україна розвиватиме з географічно близькими державами повномасштабне співробітництво. Таке співробітництво розширюватиме смугу стабільних відносин. Таке співробітництво сприятиме її утвердженню як впливової держави, торуватиме шляхи до широких політичних, економічних, культурних, наукових, гуманітарних стосунків з Центральною, Східною та Південно-східною Європою. Актуальність взаємовідносин України з гігантом процесів європейської інтеграції – кооперації Європейським Союзом є беззаперечна.

Цілком зрозуміло, що вступ України до ЄС є довготривалим та багатоетапним та віддаленим у часі процесом, проте висвітлення цього процесу вже сьогодні займає чільне місце серед науковців, журналістів та громадськості. Водночас вона пронизана різноманітним підходами та оцінками до її перспектив політичними та ідеологічними розбіжностями.

Беручи до уваги важливість даної проблеми, у своїй статті ми ставимо за мету проаналізувати фактори "європейського вибору" України та зупинитися на найважливіших сторонах взаємовідносин "Україна – Європа – 1999" та спрогнозувати можливі варіанти подальшої співпраці.

незалежності України в 1991 році всім стало зрозумілим, що Україна є одним із ключових елементів політичної, економічної, наукової та культурної співпраці між країнами Європи. Президент Іспанії Мігель Мартінес зазначив, що Європа готова до співпраці з Україною. “Україна, – за його словами, – найближчим сусідом Європи серед її європейських партнерів. Це буде корисним як для України, так і для Європи в цілому. Участь України в Європейських інтеграційних процесах дасть досвід і почуття всієї європейської спільноти.”

Вибір України є природним та цілком закономірним. Це можна пояснити декількома факторами.

Першим фактором є географічна та цивілізаційна близькість між Україною та Європою. Хоча це була банальною ця істина, але українці були, є і будуть її носіями. Важко не погодитись із думкою Л.Д. Кучми під час його візиту в Берліні 5 липня 1995 р., що “Україні не треба нікуди йти, вона була, є і лишається там, де їй визначено історією і географією”.

Другим фактором є традиція співпраці українців із іншими європейськими державами (Київська Русь IX – XIII ст., козацька Україна XVII – XVIII ст.).

Третім фактором є нова “загроза зі Сходу” і, одночасно, “ідея європейської безпеки”, що охопила посткомуністичні держави Центральної та Східної Європи наприкінці 80-х – початку 90-х р.р., виявилися в Україні внаслідок зближення Києва та Брюсселя. Цей фактор змусив змінити зовнішню політику України із “дружніх обіймів Москви” на співпрацю з центрами європейської інтеграції: Брюсселя, Парижа та Люксембурга.

Україна, як одна із засновниць СНД, виступає за розвиток економіко-політичних та інших зв’язків між країнами СНД на основі рівноправного партнерства, рівноправності та взаємовигоди. Поширення “стандартів” економічного процвітання, політичної демократії, соціального благополуччя, демократії та особистої свободи є одним із пріоритетів української політики. В умовах економічної кризи, корупції, організованої злочинності, соціальної нестабільності та зубожіння основної маси народу України, Україна виступає більше ніж привабливими взірцями для наших сусідів.

співвітчизників і стимулами подальшої інтеграції України.

Наша держава, реформуючи свою економіку та закон беручи широкомасштабну участь у загальноєвропейських безпеки та стабільності на континенті, вже найближчим часом заявити про себе як про потужну європейську країну і, можливо, України до ЄС не буде здаватись занадто віддаленим у часі чимось нереальним.

Вже 2 грудня 1991 року, міністрами закордонних справ країн ЄС, була прийнята "Декларація ЄС по Україні", в якій країни схвалили волевиявлення народу України на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року. В тому ж році ЄС затвердив програму допомоги країнам СНД (TACIS) і макрофінансову підтримку реформування економіки та законодавства і розвитку демократичного суспільства республік колишнього СРСР (в т.ч. і України).

3 жовтня 1993 року в Києві почав діяти Комітет для співпраці України та ЄС, на зразок тих, що існують в асоційованих країнах ЄС.

Безумовно, найважливішою подією у відносинах України та ЄС стало підписання Угоди про партнерство та співробітництво між ЄС та Україною (УПС). Цей документ, підписаний 14 червня 1994 року в Брюсселі представниками обох сторін, заклав стабільний політичний, економічний та культурний діалог між країнами ЄС, з одного боку, та Україною з іншого. Згідно із ст.85 та ст.90-92 були затверджені Рада співпраці та Парламентська Комісія Співпраці, які складаються з українських та європейських делегатів.

До речі, Україна була першою республікою колишнього СРСР, яка підписала таку Угоду. Цей документ містить 1009 статей, 5 додатків та Протокол про взаємодопомогу щодо торговельних мит (до 2004 року). Угода передбачає систему регулярних консультацій на різних рівнях, створює правові основи для стабільного політичного діалогу Україна – ЄС.

Слід зазначити, що Верховна Рада України ратифікувала Угоду вже в листопаді 1994 року, а країни ЄС – 15 лише в лютому 1995 року. Лише в лютого 1996 року діяла Тимчасова Угода з торгівлі між двома сторонами, яка припинила свою дію 1 березня 1998 року із вступом в силу Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Із вступом у дію Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, це став важливим документом для України, в разі використання всіх статей та положень Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС та з

зовнішньої політики, відкривається перспектива вступу України до ЄС в майбутньому. В тому ж 1994 році ЄС прийняв документ: "Спільна позиція щодо України", який закріпив принципи взаємодії Євросоюзу із нашою країною.

У 1996 році "План дій ЄС стосовно України" був прийнятий в Брюсселі. У цей час Україна до 1999 року отримала 700 млн. \$ US. Крім того, ЄС надає додаткові кошти на закриття ЧАЕС.

У 1997 році в Києві був відкритий Документаційний центр ЄС. Цьому Центру – сприяти реформуванню українського законодавства до європейських стандартів. Одним із прикладів є внесення змін до Постанови Кабміну України. Таким чином вже можна говорити про "інтеграцію" ЄС в нашої державі.

У 1997 році в Києві відбувся перший саміт Україна – ЄС, на якому сторони підтвердили свої наміри щодо подальшої співпраці та розпочали процес ратифікації УПС між Україною та ЄС.

У 1998 році, згідно з Угодою про партнерство та співробітництво, яка вступила в силу 1 березня 1998 року почала діяти Угода про асоціацію між Україною та ЄС, що вивела взаємовідносини двох сторін на новий рівень і відкрила Україні перспективу асоційованого членства в ЄС.

У червні 1998 року Міністерство України 9 червня 1998 року в Люксембурзі проголосило свою готовність стати асоційованим членом ЄС ще раз підтвердила наміри України асоціюватися з Євросоюзом. Вона стала активнішою в процесі наполегливої роботи всіх гілок влади України. Про це свідчить "Зовнішній вектор" зовнішньої політики України, зокрема, прийняття низки нормативних актів (насамперед, Указ Президента України).

У червні 1998 року "Про запровадження стратегії інтеграції України до Європейського союзу", а також від 24 лютого 1998 року "Про запровадження Угоди про партнерство та співробітництво України з ЄС" (яка передбачає механізм співробітництва з ЄС"), а також створення спеціального механізму співробітництва з ЄС – "Український діалог" з економічної та соціальної інтеграції до ЄС – "Український діалог" України з питань розвитку та європейської інтеграції.

У червні 1998 року в Брюсселі відбувся сьогоднішніх відносин між Україною та Євросоюзом і розвитку став другим саміт Україна – ЄС.

Європейський Союз, що відбувся 16 жовтня 1998 року в м.Відні. За результатами саміту, у спільному комюніке сьогоднішній стан двосторонніх відносин між Україною охарактеризовано як "унікальне і стратегічне партнерство."

Без сумніву, Європа готова до співпраці із Україною. Україна бачить своє майбутнє в об'єднаній Європі. І, як влучно сказав міністр закордонних справ України Б.Тарасюк, "в тій Європі, яка активно інтегрується і знаходить у цьому підтримку і розуміння для ЄС виступає стратегічним партнером, перш за все внаслідок сфер інтересів: безпека та мир на континенті, економічна та культурні зв'язки та ін. Про це свідчать проаналізовані конструктивні двосторонньої співпраці."

Які ж можливі подальші кроки України на шляху в європейських структур?

Перший варіант. Поглиблення співпраці відповідно до принципів партнерство та співробітництва з ЄС, використовуючи існуючі положення та створення зони вільної торгівлі Україна – ЄС з 1990 – 2000 р.р. За підтримки Брюсселя, вступ України в СОТ має всі підстави для успішного втілення в життя лише з однією умовою: Україна подолає економічний спад і досягне стабілізації своєї економіки водночас, продовжуючи курс реформ.

Другий варіант. Тісна співпраця України з ЄС в галузі зовнішньої політики, повноправна участь в ОБСЄ, РЄ, ЦЄІ і взаємодія із НАТО та іншими європейськими структурами, сприятиме цілковитим заможності та можливостям України отримати статус асоційованого партнера ЄС. Піднесення своєї економіки, це "часткове асоційоване членство в політичній сфері" Україна здатна перетворити на повноцінне.

Третій варіант. Цей варіант спирається на негативні тенденції розвитку Української держави. Внаслідок нестабільності та економічного протиріч ще протягом 5-10 років ЄС втратить інтерес до підтримки України. Держава, яка є неконкурентоспроможною на європейському ринку, держава-споживач застарілої техніки та неякісних товарів, із низьким життєвим рівнем населення і мінімальним рівнем освіти особистості не зможе бути рівним партнером Євросоюзу. Така держава врешті-решт перетвориться на сировинний придаток для розвинутих країн.

робочої сили. Будемо сподіватися, що цей сценарій, не втілюючи в собі нічого втілення, ніколи не спіткає Україну, а тільки

варіанти можливих взаємовідносин України з ЄС продовження. Кожен з них більшою мірою залежить від країн ЄС. Хотілось би сподіватись, що слова на вступі на засіданні Асамблеї ЗЄС в 1996 р. про те, що інтеграції України в європейські структури не є питанням часу", стануть реальністю вже в найближчому

інтеграції України до ЄС можна класифікувати економічні та духовні. Якщо перші дві цілком потребують пояснення. Інтеграція з Європою поки що – щось абстрактне. Темі "світлого майбутнього" і "темного брата" все ще керують багатьма політиками, менталітет громадян України ще не досягнув того, щоб забезпечити поступ українського суспільства до сім'ї Європи. Ці проблеми є не менш важливі, ніж політичні та

найважливіші аспекти діалогу Україна – ЄС в значить, що, не дивлячись на значні проблеми і відносин, можна зробити висновок, що досягнуто вже першу чергу Україні слід ще багато попрацювати для внутрішніх проблем, продовження курсу реформ і Європу. Подальші темпи процесу інтеграції України – у руках народу України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. У рамках особливого партнерства // Політика і час. – 1995. – № 1.
2. Української дипломатії // Політика і час. – 1995. – № 10.
3. Сценарії наближення України та Польщі до Європейського Союзу мають багато складових // Урядовий кур'єр. – 24 грудня 1997 р.
4. До ЄС не так далеко, якщо прискорити ходу // Віче. – 1996. – № 12.

5. Забарко Б. Україна та людський вимір європейського шляху до включення в європейські структури // *Політика і час*. – 1993 – №4.
6. Ігрошкін Г. Об'єднана Європа: що там нас чекає в майбутньому // *Політика і час*. – 1995. – №7.
7. Кіш Є. Європа у пошуках нової ідентичності // *Нова Україна*. – 1998. – №3.
8. Кравчук Л.М. Нова Україна в новій Європі // *Політика і час*. – 1993. – №2.
9. Круглашов А.М. Україна та Європейський Союз: виклики та майбутністію // *Політичні студії*. – Чернівці, 1997.
10. Кузьо Т. Європа чи Євразія? Стратегія для України держави. – 1996. – №6.
11. Кучма Л.Д. Нова архітектура в Європі неможлива без України // *Політика і час*. – 1996. – №7.
12. Кучма Л.Д. Україна на шляху до Європи // *Політика і час*. – №7.
13. Кучма Л.Д. Україна і майбутнє Європи // *Політика і час*. – №7.
14. Кирстен Й., Вейхельт В. Некоторые замечания о процессе европейской интеграции // *Государство и право*. – №4.
15. Мороз О. Шлях до Європи // *Політика і час*. – 1995. – №7.
16. Мошес А. Політика Запада в отношении України // *Українська економіка і міжнародні відносини*. – 1996. – №2.
17. Павличко Д. Європа відчула, що вона більша, ніж Україна // *Віче*. – 1992. – №8.
18. Рудяков Л. До і після Маастрихту // *Політика і час*. – №7.
19. Скаленко О., Дрозденко В. Проблеми входження України до Європейського Союзу // *Розбудова держави*. – 1996. – №2.
20. Фадеева Т. Единая Европа: наследие и судьба философии. – 1992. – №4.
21. Якемчук Р. Україна і Європейський Союз // *Сучасність*. – №10.
22. Peter van Ham. *Ukraine, Russia and European Security: Implications for Western Policy*. – Paris, 1993.

УКРАЇНА – РОСІЯ – НАТО: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМВІДНОСИН

ANNOTATION

The author devoted the actual problems of relations between Ukraine and Russia during the process of NATO on East. The author analyses the historical results of this proces, possible scenarios of relations between Ukraine, Russia and NATO, positive and negative moments. The main conclusions are concentrated on the external activity of Ukraine in the context of NATO.

АНОТАЦІЯ

Автор присвятив актуальній проблемі відносин в контексті НАТО на Схід. Автор аналізує історичні наслідки цього процесу, можливі сценарії взаємин у трикутнику Україна-Росія-НАТО, позитивні та негативні моменти. У висновках зосереджені основні напрямки зовнішньої діяльності України в контексті Північноатлантичного

Мельничук Ігор

кандидат історичних наук,
асистент кафедри політології та соціології історичного факультету Чернівецького державного університету ім. Ю.Федьковича.

Вступ України з НАТО став виявом загальних змін в Європі 80-х – на початку 90-х р.р. Бурхливі події в країнах Центральної Європи, розпад світової системи соціалізму та країн Сходу, закінчення “холодної війни”, об’єднання Німеччини – змінили співвідношення сил, поламали лінії впливу, які були сформовані на той час, зруйнували інтереси на Європейському континенті, який склався в післявоєнний період. На порядок денний постали нові проблеми

надзвичайної важливості: як буде виглядати новий європейський порядок? Чи стане ідея єдності Європи основою політики всіх країн? Які будуть завдання, структура і роль НАТО в нових умовах? Де місце займуть посткомуністичні та пострадянські держави в новому порядку?

У першу чергу необхідно підкреслити, що Україна зважаючи на до процесу розширення НАТО, не заперечуючи проти такого розширення, вбачаючи в ньому цілком природне і невід'ємне право України захищати і забезпечувати власні інтереси шляхом участі в оборонних структурах НАТО, того, не потрібно виключати й те, що це розширення "допомогло б Україні "життєвий простір" і дозволить їй консолідувати свою безпеку" [1, 101]. Однак роздумуючи про майбутнє можливої структури безпеки і враховуючи геополітичне становище України, можна констатувати, що питання розширення рубежів НАТО до західних країн України надзвичайно важливе для нашої держави і тому заслуговує на більш докладніше роз'яснення. Як відомо, Україна ніколи не висувала жодних заперечень проти ідеї можливого розширення НАТО, а колишній міністр закордонних справ України Г.Удовенко відзначив, що розширення НАТО буде тільки на користь нашої держави [2, 15]. Разом з тим Україна неодноразово заявляла, що сприймає альянс не лише як військовий союз. Так, на думку секретаря Ради національної безпеки України В.Литвиненка для України "НАТО є політичною спільнотою" [3, 86]. Однак незважаючи на загальноприйнятний принцип неподільності безпеки і незалежності виникненню нових "ліній розподілу" в Європі, зовнішнє відомство України в особі Г.Удовенка вважало, що "впровадження розширення НАТО на практиці повинно належним чином враховувати основні інтереси національної безпеки" [4, 11]. Водночас така позиція України не повинна розглядатися як відмова від розуміння безпеки інших зацікавлених сторін, включаючи і ті, які не мають наміру вступати в НАТО (в першу чергу – Росії). А їх стабільність також можуть бути порушені процесом розширення НАТО. Так, колишній міністр закордонних справ Росії Є.Примаков зазначив, що "РФ має власні інтереси в цьому процесу" і зіставляє його з власними інтересами. Тому Росія зацікавлена в розширенні НАТО, бо це б "погіршило її геополітичну ситуацію" [5, 73].

Разом з тим розширення НАТО на Схід призведе до

озброєнь. Вже сьогодні паритет звичайних озброєнь в Європі не на користь Сходу. Підсумки першого етапу реалізації угоди про зброноутримання Україною та іншими державами взятих на себе зобов'язань. Так, за 1 січня 1995 р. в Європі було скорочено більше як 10 тис. бойових броньованих машин, 3,8 тис. артилерійських систем, 200 літаків та 250 гелікоптерів. Із загального числа на території СНД 2155 одиниць бойової техніки [6]. Все це підтверджує перевагу Заходу. Однак, внаслідок такої діяльності, кількість знищених броньованих машин є більшою за кількість знищеної техніки з боку Заходу. Зараз перевага в звичайних озброєннях СНД оцінюється у співвідношенні 3 : 1. А у випадку вступу до НАТО нових членів ця різниця зросте ще більше і досягне співвідношення 4 : 1, оскільки за рахунок лише збройних сил СНД НАТО поповниться 1730 танками, 1250 броньованими машинами, 460 артилерійськими системами, 460 бойовими літаками [7, 21]. Крім того, до складу НАТО ввійдуть збройні сили Польщі, Словаччини, Чехії та Угорщини. Крім того, до складу Військово-повітряних сил НАТО опиняться збройні сили різних категорій [8, 32].

Важко не помітити, що Росія не може сподобатися Росії і значною мірою розсіюють увагу Заходу. Так, на зустрічі керівників держав-членів НАТО в листопаді 1995 р. визначено основні фактори військової безпеки Європи: введення іноземних військ на території Європи, заохочення сили військово-політичними союзами, збройних сил до меж, які змінюють співвідношення сил. Не можна не помітити, що ці моменти дійсно прослідковуються в діях НАТО.

Аналітики країн Заходу й НАТО підкреслюють, що НАТО грає ключову роль у справі підтримання миру в Європі і що вони будуть продовжувати надавати постійну підтримку "незалежності і територіальній цілісності" з боку США [9, 24-28]. Така позиція була підтримана президентом США і знайшла своє відображення під час візиту президента до Києва (11-12 травня 1995 р.), коли в спільній заяві США та України зазначено, що "стабільна і незалежна Україна є ключовим фактором безпеки в Європі" [10]. Аналогічну точку зору висловлював і американський дослідник Шерман Гарнет, який вважає, що

“Україна є наріжним каменем в процесі формування структури Центральної та Східній Європі, оскільки ця держава є нагальною геополітично важливою для безпеки регіону, щоб її ігнорувати”. Однак заплановане розширення НАТО створює реальну перспективу перетворення України на буфер між НАТО та Росією, а буфер змушена пристосовуватися до двох потужних суперників. Саме про Україну наголошує відомий англійський аналітик Т. Кузьо, який в своїх останніх робіт зазначив, що зорієнтована на Захід України є “природним буфером, який перешкоджатиме новому піднесенню Росії” [130]. Такий союз України із Заходом може розглядатися як приклад політики “балансу на загрози” [13, 257], в якій баланс визначається як союз з іншими державами проти можливої загрози. Причому, деякі дослідники вважають, що Україна цілком свідомо позиціонує себе Заходом як “стратегічного буфера проти загрози російської агресії” [142]. Тому, ставши елементом “санітарного кордону”, ми стаємо об’єктом чужої політичної гри. Ми опиняємося між молотом і кувалдою. Доля подібного “кордону” навколо Росії після Першої світової війни повинна бути постійно у нас перед очима. На випадок кризи ми маємо “гарантії”, “допомоги”, “договори” як із Заходом, так і з Росією на варті. Хоча нині, на думку відомого українського дослідника І. Савчука, Національного інституту українсько-російських відносин Східноєвропейського національного університету імені Шен-Шунаґу, “реальних загроз Україні з Заходу Європи не спостерігається”, але “небезпека бути втягненим у чужий конфлікт” [15, 107-108].

Як же виглядають основні напрямки українсько-російських відносин через призму розширення НАТО? На наш погляд їх є три: 1) Україна не вступає до НАТО; 2) Україна стає членом організації, яка продовжує триматися осторонь; 3) обидві держави одночасно перебувають в складі Північноатлантичного альянсу. Тепер більш конкретно про це на кожному з них. Перший з варіантів цілком ймовірний, оскільки Україна на сьогодні не володіють реальними можливостями приєднання до НАТО. Обидві держави внутрішньо не готові до цього ані з точки зору економічних політичних систем, ані через економічне становище. А вже показниками приєднання до НАТО залишаються “демократичність” та “відкрита ринкова економіка” [16, 26]. По-друге, претензії РФ на

...додатковому, але й у світовому вимірі [17, 37-38] не сумісні з
...США, які “диктують свою волю іншим членам альянсу
...необхідну дисципліну та однотайність” [18, 49]. По-
...до НАТО є неможливим і внаслідок її реального лідерства в
...безпеки СНД, яку можна розглядати як контрзахід
...НАТО. По-четверте, – відсутність загальнонаціонального
...входження України до НАТО. Так, за даними
...“Демократичні ініціативи”, проведеного у січні 1997 р.,
...Україні стати членом НАТО? – 19% відповіли так, і
...але згодом; 21% – ні і 42% – не визначилися [19, 111].
...експертів дещо відмінна від своїх російських колег, які
...проти розширення НАТО. Результати експертної
...Українським центром досліджень миру, конверсії і
...у Києві в березні, червні та вересні 1997 р. свідчать,
...це прихильники вступу до НАТО. Друга група –
...або нейтрального статусу (37%). Інші ж
...10%. Наприклад, “вступ України до військового союзу
...підтримують 7% експертів, а
...із країнами СНД” – 5% [20, 96]. Отже, результати
...думки в Україні свідчать, що політична верхівка

...орієнтується на перспективу вступу до НАТО.
...за яким двері НАТО будуть відкритими для України
...не прийнятний для нашої держави. По-перше тому,
...НАТО без РФ підкреслив би ізоляцію останньої від
...загострило б загальну ситуацію в світі. На думку
...з проблем європейської безпеки та політики Росії
...держав професора Інституту США та Канади РАН
...відкрите Петром Великим та розширене його
...майже зачинене... Спільні кордони із Східною
...розвиток безпосередніх відносин; у такий
...Молдова і балтійські держави завжди стоятимуть
...Крім того, співробітник Національного інституту
...О.Крамаревський вважає, що “без залучення РФ
...в Європі побудувати не можна” [22, 30]. По-друге,
...партнером в усіх сферах і відкритість НАТО

лише для України негативно відіб'ється на українсько-російських відносинах. Тому ігнорування цієї обставини є неприпустимим. По-друге, Україна повинна розуміти, що якщо вона вступить до НАТО, то, за словами російських військових експертів генерала Г.Дмитрієва, "миттєво потрапить до переліку цілей російських стратегічних ядерних сил з усіма відповідними наслідками" [23]. По-четверте, ускладнення політичного становища України шляхом зростання в державі протиборства політичних сил спричинить посилення тиску з боку Росії на Україну з метою зміцнення внутрішнього становища.

Останній варіант – вступ РФ та України до НАТО можна було б охарактеризувати як найбільш вигідний для України хід розвитку, але він є теж малоймовірний, принаймні в наступні 15-20 років. По-перше, аналітики вважають, що в "НАТО ніколи не буде Росії, бо ця організація втратить свій сенс" [24, 29]. По-друге, прохання Росії вступити до Північноатлантичного блоку носило б морально-психологічний характер, стало б підтвердженням тези про "поразку" Росії в холодній війні, емоційним, а не раціональним підходом" [25, 40]. По-третє, прохання про прийом до НАТО викликало б ускладнення між Росією та її південними сусідами і призвело б до "кризи російсько-китайських відносин" [26, 48].

Водночас, на думку керівника Центру наукових досліджень глобальних та регіональних проблем ІНІОН РАН, "зміна політиці "не" з НАТО повинна прийти політика "так", "не дозволяти", "не контактувати", "не підписувати" повинна бути політика співробітництва, співрозвитку, діалогу і пошуку спільних рішень при вирішенні проблем, які постали на межі 21 ст. І початком такої політики повинен стати Основоположний акт НАТО-Росія, підписаний 27 травня 1997 р." [27, 20].

Підсумовуючи, можна сказати, що зважаючи на те, що в Україні здається помилковою теза про те, що просування НАТО до кордонів України і збільшує нашу безпеку [28, 55]. Таке твердження має сенс лише у двох випадках: 1) однозначного визнання Росії як "агресора, яка загрожує" [29, 85]; 2) готовності НАТО взяти безпосередню участь у зміцненні безпеки України. Однак, на наш погляд, обидві тези сьогоднішній день не є актуальними, тому що, по-перше, не

Україні щодо Росії, а тим більше відносно НАТО, оскільки Україна реально протистояти, працюючій як годинник, потужній Російській армії. По-друге, не існує готовності НАТО боронити Україну в разі загострення ситуації, адже тоді світ стоятиме на межі ядерної війни.

Отже, як тоді повинна зосереджуватися основна увага української політики щодо розширення НАТО в контексті українсько-російських відносин? З точки зору, основними напрямками зовнішньополітичної діяльності України можуть бути такі: 1) Україна повинна уникати односторонньої орієнтації на Захід чи Схід, що призвело б до розподілу впливу; 2) використання широкого співробітництва в обох напрямках може прийняти різноманітні форми – від договорів з Росією щодо СНД до економічної та військово-політичної співпраці з країнами Заходу; 3) не будучи зацікавленою у входженні та зміцненні України до СНД, Україна повинна розвивати відносини на рівні партнерства з іншими державами СНД, залишаючись партнером Росії в цій сфері діяльності, включаючи економічну, політичну та культурну співпрацю; завдання політики партнерства з НАТО повинно полягати в забезпеченні політико-правових і воєнних гарантій невідступності проти неї збройні сили “ як з боку альянсу в цілому, так із боку окремих його членів” [30, 48]; 5) участь у формуванні нової архітектури безпеки Європи шляхом “взаємодії існуючих європейських структур, таких як ЄС, ЄС, НАТО, РПАС, ПЗМ, РЄ тощо” [31, 7]. Одночасно відбувається і серйозна трансформація багатьох з цих організацій, деякі з них створюють нові інститути європейської безпеки із закритих до відкритих структур у відкриті для всіх країн організації, які б забезпечили колективної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Keystone in the Architecture: Ukraine in the emerging security environment of Central and Eastern Europe.* – Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace, 1997.
2. *European Stability and NATO enlargement: Ukraine's perspective's // NATO Review.* – 1995, November.
3. *Українська національна безпека України та міжнародна безпека*

- // Політична думка. – 1997. – №1.
4. Виступ Міністра закордонних справ України Г. Швець у королівському інституті міжнародних відносин 1 грудня 1995 р. // Політика і час. – 1996. – №1.
  5. Політика і час. – 1996. – №3.
  6. Голос нації. – 1995. – №26.
  7. Тертичний В. Розширення НАТО: військові аспекти // Політика і час. – 1996. – №8.
  8. Аблазов К. Вони розширюються. Що робимо ми? // Політика і час. – 1997. – №1.
  9. Див.: Бжезінський З. Вирішальна роль України в пострадянському просторі // Політика і час. – 1997. – №1.
  10. Голос України. – 1995. – 16 травня.
  11. Garnett Sh. *Keystone in the Architecture: Ukraine in the security environment of Central and Eastern Europe*. – Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace, 1995.
  12. Kuzio T. *Ukrainian Security Policy*. – Westport, CT: Praeger, №167, 1995.
  13. Schweller R. *Bandwagoning for Profit* / Brown M., Miller S. *The Perils of Anarchy – Contemporary International Security*. – London: MIT Press, 1995.
  14. Rumer E. *Eurasia Letter: Will Ukraine Return to Russian Policy*. – 1994. – №96; Так оцінює воєнно-політичну ситуацію в Україні й інший дослідник: Furtado Ch. *Nationalist Policy in Ukraine* // *Political Science Quarterly*. – 1994. – №1.
  15. Пирожков С., Чумак В. Проблеми оборони України: геополітичний аспект // Політологічні читання. – 1995. – №1.
  16. Камінський Є. На терезах європейської стабільності // Політика і час. – 1996. – №2.
  17. Кирпенко П. Лінія поділу на нових рубежах? // Політика і час. – 1996. – №7.
  18. Дашичев В. Национальные интересы России и Украина: экспансии НАТО на Восток / Российско-украинские отношения: преемственность и развитие. Материалы международного симпозиума «Россия и Украина: проблемы сотрудничества» // Материалы международного симпозиума «Россия и Украина: проблемы сотрудничества».

1. "Круглый стол российских и украинских ученых" (20-21 мая 1996 г.). – Одесса, 1996.
2. Политический портрет Украины. Бюлетень Фонду "Демократичні ініціативи". – 1997. – №18.
3. Бондаренко В., Парахонська О., Потехін О. Зовнішньополітичні умови як чинник політичної боротьби в Україні // Політична наука. – 1997. – №3.
4. Бондаренко В., Бадмінський Є. На терезах європейської стабільності // Політика і час. – 1996. – №2.
5. Бондаренко В., Бадмінський Є. І мінуси, і плюси // Політика і час. – 1996. – №1.
6. Бондаренко В. Новості. – 1993. – 21 ноября.
7. Бондаренко В., Бадмінський Є. И. К каким берегам плывет Европа? // Международная жизнь. – 1997. – №10.
8. Бондаренко В. Лінія поділу на нових рубежах? // Політика і час. – 1996. – №7.
9. Бондаренко В., Гончар М.М. Структура геополітичних інтересів України. – К., 1995. – Вип. 45.
10. Бондаренко В. О новой архитектуре безопасности в Европе // Европа экономика и международные отношения. – 1997. – №2.
11. Бондаренко В. Нову позицію висловив і відомий публіцист та дослідник російсько-російських стосунків А.Левен в своїй роботі: НАТО: Ukraine, Russia, and the West // The Washington Journal. – 1997. – vol. 20. – №4.
12. Бондаренко В. Политика НАТО и стабильность в Европе / Россия и мир в новом мире. Материалы международной научно-академической конференции. – М., 1995.
13. Бондаренко В. НАТО розширюється, а що далі? // Розбудова держави. – 1997. – №9.
14. Бондаренко В. Президент України Л. Кучми на Асамблеї ЗЕС 4 червня 1996 // Політика і час. – 1996. – №7.

**«УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ» У
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ
1917-1918 р.р.**

ANNOTATION

The article dedicated investigation of position of the Ukrainian question in the international Relations in the period of National-Liberation Movement 1917 – 1920. Author observe process of formation political points of view leaders of Entente to Ukrainian question in the European policy at the end of the World War I.

АНОТАЦІЯ

“Українське питання” об’єктивно існувало впродовж тривалого часу. Воно загострилося у 1918-1920 роках і змусило керівну верхівку західних держав приділити йому певну увагу. Західноєвропейські держави розглядали це питання під кутом зору послаблення свого одвічного конкурента – царської (а пізніше – більшовицької) Росії, а не під кутом зору забезпечення національних прагнень українців.

Розбудова зовнішньополітичної служби України, входи міжнародних та регіональних структур у рамках європейського транскордонного співробітництва, ставить перед державою нові виклики в сфері зміцнення міжнародного авторитету й утвердження добрих відносин та розширення взаємовигідного співробітництва з іншими державами. У цьому контексті особливий інтерес становить процес розбудови української державності в період 1917-1920 роки. Потреби та тенденції розвитку українського державотворення у міжвоєнний загальноєвропейського і світового поступу покликане запобігти помилками і невдачами у процесі міжнародного утвердження України.

Світова війна незаперечно підтвердила ворожість між державами.

Кучик Олександр

асистент кафедри міжнародних відносин і країнознавства факультету міжнародних відносин Львівського національного університету ім.І.Франка

Україні, її геополітичним інтересам. Виразна активна дипломатія на Заході та активна дипломатія з державами, які володіли українськими землями, дедалі чіткіше диференціювали спільні інтереси українського та російського народу. Активні суперечності між Австро-Угорщиною та Росією стали показовими у боротьбі за українські землі як Росією, так і Австро-Угорщиною. "Війна була результатом цього роду настроїв тому, – писав М. Сазонов, – що відносини між Росією та Австрією визначались російсько-австрійсько-націоналістичною ідеологією, у якій одне з головних місць вівороже ставлення до зростання української культури і національного життя до воз'єднання під'яремної Русі з Росією на засадах національної єдності [5, 29]".

Суперечка привертала увагу дипломатії західних держав, таким чином, "українське питання" ледве чи не стало одним з головних питань розв'язання світової війни, без вирішення якого не було примирення. Слід зауважити значну роль російського питання в українській проблемі в зв'язку з приналежністю Росії до імперіалістичного союзу Антанти. Серед російських політиків і публіцистів залишався без змін, і царський уряд, і Мілюков і Сазонов. Сила Росії в її єдності від фінських берегів до Великого морів. І цьому союзники вірили свято і відповідало централістичним традиціям Франції, це було і для Англії" [7, 54].

Важливим є те, що союзники з таким переконанням і активністю ставили українське питання". Але, на думку О.Шульгина, "до початку війни воно просто не існувало для французів і решти союзників. Треба було утворити ідеологію війни: звільнення малих народів Європи. Стара Росія походила на ту висококультурну і гуманну державу, яка вважала за свою обов'язок допомогти людяності [7, 54]".

Важливою рисою розв'язання поєднувалась з деякою настороженістю з боку західних держав рух навколо слова "Україна" по ту сторону кордону, який відбувався вперше з німецьких джерел. До того ж, думає так сам М. Сазонов: "Важливим моментом в історії українських справ Тимчасового уряду – Авт.)" [7, 55]. Як ставився до української справи Сазонов? Він не бачив її як націоналістичну, аналізуючи матеріали, зокрема, британської преси та

урядових структур даного періоду, можна зробити висновок про ґрунтовну поінформованість про суть "українського питання". Розглядали у своїх працях відомі британські дослідники Східної Європи Р.Сетон Вотсон [9, 19-38], Арнольд Тойнбі [10, 42-63] та інші учасники проекту "Велінгтон-Хауз", який був заснований в Лондоні на початку Першої світової війни лордом Френсісом Массі. Розташовувався у будинку Велінгтон, звідки і пішла його назва. Метою проекту було залучення до співпраці науковців, журналістів для підготовки аналітичних та пропагандистських висвітлень проблем національного самовизначення поневоленої України. Незважаючи на комерційний характер публікацій, матеріали проекту використовувались навіть у робочих документах закордонних справ Великобританії, а також були доступні союзникам. Тому говорити про первинність німецького джерела постановці української проблеми видається безпідставним. Хоча і про "німецьку інтригу на Україні" раз-у-раз навіязувалась емігрантами на Заході, які мали тут значний вплив.

Даючи оцінку французькій східній політиці, радник уряду Степан Рудницький писав, що вона мало рахується з географічними реаліями. Більше того, у результаті аналізу він зробив висновок про існування тут двох полярно протилежних завдань: велика Польща і воз'єднана Росія. Для того, щоб стати великою, повинна була б "не тільки здобути на сході території білоруські та втримати, а придбати й нові. Та всі ці землі лежать поза етнічними межами Польщі і є істинно руськими землями" [4, 180]. І дає наступний висновок: "Утворення Української національної держави в етнічній перспективі кордонах, з огляду цілої Балтійсько-Чорноморської федерації, є для французької східної політики небажаним, а поділ одноцільної могутності спрямованої проти німецької небезпеки – просто фатальним" [4, 181]. У цій же праці Рудницький доводить вигоду існування з географічної точки зору України для Великобританії і Німеччини, можливістю використання її у якості зв'язуючої ланки між Заходом та близькістю України до зон традиційного впливу Великобританії, Азія, Близький Схід) [4, 185].

Зацікавлення Великобританії у стосунках з Україною можливе

...між Англією і Росією, до складу якої входила Україна
...ідея. Могутня Російська імперія заважала планам
...Великобританії щодо поширення впливу у Європі. Задовго до
...її розвалу, за свідченнями Ллойд Джорджа, Форін
...року подав урядові плани ослаблення Росії, який
...ефективного бар'єру проти російського домінування
...Сталася становище у Росії породило ідею її розчленування
...політичні утворення, пов'язані федерацією. На думку
...міністра Великобританії У.Черчіля, така Росія "була
...для майбутнього світу, ніж велика централізована
...Ізраз якраз такий момент, коли з допомогою розумного
...союзників можна надати подіям саме такого
...Покривим у ставленні англійського істеблішменту до
...записи у щоденнику посла Великобританії у Парижі
...переконання російського народу не існує взагалі. "Це
...відмінних одна від одної рас, що розвалились на

...України та входження її до зони діяльності
...штабу об'єднаних сил Антанти зумовили помітне
...з боку союзників. Ставилося за мету знищення
...та утворення демократичного ладу в Росії. У рішенні,
...штабу Антанти 12 листопада 1918 р. стосовно
...: "Антанта зобов'язана спрямувати головні зусилля
...таб утворити там основну масу російських національних
...наступ на Москву" [1, 45].

...Великобританія звертала увагу на Україну з центром у Києві як
...виникає запитання: яке ж було її ставлення до
...що не входили до складу Росії. Доцільним
...ставлення Лондону до проблеми реформування
...У декларації від 5 січня 1918 року, направленої
...Ллойд Джорджем, говорилося: "Погоджуючись з
...у тому, що розподіл Австро-Угорщини не входить у
...що доки справжнє самоуправління, побудоване на
...принципах, не буде надано національностям, що
...Австро-Угорщини і давно прагнуть до цього, нема ніяких

надій на усунення причин турботи в тій частині Європи, де існувала загроза загальному миру" [3, 10]. Розглядаючи розвиток ситуації навколо Австро-Угорщини стосовно української Галичини, Ллойд Джордж писав: "Українців Східної Галичини і Угорщини належить або визнати як самостійне національне ототожнювати їх з київським урядом незалежно від того, був би визнано незалежною державою чи частиною Росії на правах федерації чи будь-якого принципу" [3, 128].

Задекларувавши свої плани стосовно різних частин Угорщини, британський уряд зазнавав браку інформації про справи взагалі та українців Східної Галичини і Північної Угорщини зокрема. "Українці Східної Галичини організували Національну Раду і утворили національну міліцію, однак поки не зрозуміло їх стосовно українським урядом в Києві і чи розпочали які-небудь дії в ім'я Великої України" [3, 126]. Уряд Англії виокремлював цю національну групу серед інших. Незважаючи на своє дещо скептичне ставлення до російської політичної еміграції та білих сил у Росії, прагнув підходити до "українського питання" з точки зору інтересів українців, розуміючи під цим їх єднання з урядом у Києві як з українським урядом, можливо, центральним. Позитивним у цьому підході була постановка питання про спільність українців двох раніше ворожих держав. Розуміння важливості вирішення української національної проблеми об'єднання всіх українців у єдину національну державу.

Підводячи підсумок, слід зазначити наступне: "українська проблема" період Першої світової війни з'явилося не раптово, коріння її лежали в часи козацької держави, національного відродження та національного піднесення другої половини XIX століття. З виходом України на міжнародну арену в 1917 – 1918 роках українська проблема постала з новою силою. Ускладнювалось становище України низкою чинників, які зумовлювали розбіжностями у поглядах політичних кіл інших держав на "українське питання", несприятливим міжнародним становищем, у якому вона перебувала. Розв'язання української проблеми у той час залежало від вирішення, як мінімум, трьох питань: визнання української держави, встановлення кордонів між Україною і Польщею та Росією, а також отримання допомоги у боротьбі з більшовиками.

Україна на міжнародну арену, Україна в 1917 – 1918 роках займала в зовнішньополітичних планах держав Антанти, більш активній стратегії та менш лояльній і невизначеній політиці США, які обмежувались деклараціями загального характеру. Проблема України з боку Антанти та розробка і обговорення заходів, покликаних налагодження стосунків з нею, говорить про існування «українського питання», суть якого полягала у вирішенні територіальних, національно-політичних аспектів існування української нації. Разом з тим, враховуючи існування української нації, політики держав Антанти розглядають це питання через призму вирішення російської проблеми, розглядаючи яку бачилося у поладженні не лише територіальних, а й військово-політичних питань. Адже в Російській імперії, прихід до влади низки урядів, особливо активні дії керівництва держав Антанти шукати вихід із цієї некерованість цих процесів могла призвести до нестабільності на континенті. Тому і розгляд «українського питання» в контексті до того проблем, Англія, Франція і США розглядали як необхідний захід забезпечення загальної європейської стабілізації.

Враховуючи ставлення британського уряду до питання національного самовизначення, англійський вчений Кеннед Келдер зробив влучний висновок: «Ці свідчення зобов'язують нас вважати ... що британська політика національного самовизначення розвивалась не як результат випадкових збігів, а як результат відносин між урядом і організаціями українців у період війни. Ці відносини базувалися радше на бажанні забезпечити національність, як воєнну зброю, а не на зацікавленні в національному самовизначенні. Розглядаючи це як сферу українського питання, уряд шукав застосування політичних проблем східної Європи в контексті стратегічного становища Антанти» [8, 1-2].

Українське питання чудово підходить і для характеристики політики інших держав Антанти «українського питання». Реалізуючи власні геополітичні інтереси в Першій світовій війні, уряди держав Антанти бажали використати Україну як сферу впливу на раніше поневолені народи, розглядаючи їх не як об'єкти політики, а як засіб задоволення власних потреб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антисоветская интервенция и ее крах. – М., 1965.
2. Лорд Берти. За кулисами Антанты. 1914-1919. – М. – 1919.
3. Ллойд Джордж. Правда о мирных договорах. – Т.1. – М. – 1919.
4. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України. – Львів, 1919.
5. Р.Симоненко. Міжнародне утвердження України // Збірник час. – 1997. – №12.
6. Трухановський В.Г. Уинстон Черчилль. – М., 1989.
7. Шульгин О.Я. Політика. (Державне будівництво та міжнародні справи; статті, документи, промови) – К., 1919.
8. Kenneth G. Calder, *Britain and the Origins of the New Europe, 1918*. – England: Cambridge University Press, 1977.
9. Robert Seton - Watson. *The Europe in the Melting Pot, 1919*.
10. Arnold Toynbee. *The New Europe. Some Essays in Reconstruction*. London, 1915.

Україні

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ –
САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЕТНОСУ

ANNOTATION

The national idea has always played an important role in the political life. It influences in a significant way the process of formation of the state. National problems are closely connected with social. It is impossible to solve national problems without solving social questions.

АНОТАЦІЯ

Національна ідея завжди відігравав важливу роль у політичному житті. Він впливає на процес становлення держави. Національні проблеми тісно пов'язані з соціальними. Без розв'язання національних проблем неможливо розв'язати соціальні питання.

Фартушний Анатолій

кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та культурології ДУЛП

Основні праці:

- Політика в сутані. – К.: Молодь, 1988.
- Українська національна ідея: її генеза та сутність. – Львів: Академічний експрес, 1998.
- Українська національна ідея та процес державотворення в Україні. – Львів: Сполом, 1998 (науковий редактор).
- Становлення та розвиток української філософії. – Львів: Інтелект-плюс, 1998.
- Українська культура. – Львів: ДУЛП, 1999.
- Формування вихідних засад української філософії. – Львів: ДУЛП, 1999.
- Українська барокова культура. – Львів: ДУЛП, 1998.

Становлення України в якості незалежної, правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою відбувається в громадян із цілком зрозумілих причин: суспільні проблеми стосуються на всіх верствах населення і лягли тягарем на плечі державних діячів, структури влади і, зрештою, професійним обов'язком яких є неупереджений аналіз ситуації та її прогнозування. Вчені-суспільствознавці прямо таки

зобов'язані пропонувати державним діячам (та й широкому також) виважені пропозиції щодо облаштування тих діячів, котрі потребують корегування.

Запорукою соціальної стабільності та поступу є розв'язання широкого кола болючих проблем, пов'язаних із національною Історичний досвід України (як і колишнього Радянського Союзу країн Європи) засвідчує: неувага до національної проблематики її (що в деяких державах набуло в недавньому минулому державної політики) завжди призводило до вкрай негативних. Сфера національних стосунків не врегульовується на основі псевдорішень, котрі спроможні створити видимість розв'язання але насправді – лише заганняють її углиб, загострюють, наразі такої стадії, коли врегулювання вже потребує значних соціальних відбудується на тлі хронічного конфлікту. Прикладами ситуація на теренах колишньої Югославії та Північного Кавказу.

Великим прорахунком керівництва колишнього Радянського Союзу стала недооцінка національного чинника, який, власне, і визначив СРСР.

Ця тенденція знайшла вияв у ставленні останнього керівництва до національного питання. У відповідь на численні запитання колишньої Верховної Ради СРСР від національних республік належну увагу саме сфері національних взаємин, М.Горбачов дав давно відому офіційну тезу – "Вот решим социальные вопросы, займемся национальными". Це була безперспективна (і програтна) позиція вже хоча б через те, що національна проблема терпить майбутнього часу, а завжди існує саме "зараз" і саме її можна розв'язувати саме "нині", а не потім, не колись. Необлаштованість колишнього СРСР, котра трагічно позначилася дуже багатьох етнічних груп (голодомори, тотальні переселення, повзуча й цілеспрямована русифікація, нищення української національного, включно з національним мистецтвом і церквою), відкинула їх на десятиліття назад у той час, як більшість європейських народів змогла адекватно виявити й реалізувати свій потенціал.

Опрацювання української національної ідеї дозволяє

реалізація котрих сприятиме входженню України до демократичних держав. За своєрідних українських умов вона виконує дуже своєрідну (і вагому) функцію, якої не було у більшості європейських етносів. Ця функція полягає в "визначенні" сам термін "національне". Адже впродовж тривалого владна верхівка (незважаючи на зміну конкретних режимів від монархічно-російського до більшовицько-радянського) укріплювала українцям у праві на будь-що дійсно національне, хоча це щось вельми реакційне, деструктивне, підіривне. Вони намагалися локалізувати лише у ділянці патріархально-феодалістичних проявів, редукуючи його до хуторянської екзотики й відокремлюючи із царини політичних, економічних, правових, культурних, мистецьких, релігійних, військових, міжнародних зв'язків. Проявом цим глибока духовна корозія, що в кінцевому підсумку привела до неповазі до всього національного, у боязні його, у відокремленні його з усіх сфер суспільного буття, таки в'їлася у свідомість. Стереотипу буржуазного націоналізму – цього "націоналістичного" штампу – певна частина українського суспільства, належна до лівого ідеологічного спектру в Україні не тільки не зміняла (як це не прикро і не дивно) в незалежній українській

державі вплив такої корозії ще довго буде даватися взнаки. Тому в суспільстві слід повернути істинне розуміння національного, а націоналізм – в якості вищого прояву патріотизму. Національне – це сила з вагомим потенціалом, який може (і повинен) бути використаний для розв'язання складних проблем, котрі постали перед нацією. "Визначення" терміну "національне", повернення йому дійсно національного змісту можливі через переосмислення сутності вихідного поняття, яким є НАЦІЯ.

Ідеологія впродовж десятиліть ширила в соціумі (й не тільки в соціумі) цю "відмирання" націй, їх нівеляцію, зникнення і таке інше. Вона створювала ґрунт для тверджень про нібито виникнення "спільності людей", названої радянським народом. Життя українців в "спільності" була надуманою, штучною ідеологічною конструкцією, створеною кабінетними партійними чиновниками. Суспільна

практика (а, як відомо, саме вона є критерієм істини) спростувала номенклатурних бонз. У галузі теорії помилковість національного марксизму була завжди очевидною (у всякому разі – незалежно від аналітикам) [1, 1-30]. Національний чинник суспільного життя привертав пильну увагу українських вчених-гумантаріїв. Використання творчий потенціал нації, зокрема, доктор філософії І.Франко. Він прагнув певних кіл інгібувати національні почуття. "Все, що в нас рами нації, – се або фарисейство людей, що інтернаціональними раді би прикрити свої змагання до панування однієї нації над другою хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би "вселюдським" прикрити своє відчуження від рідної нації" [11, 474].

І.Франко геніально передбачив майбутнє. Його оцінка марксизму задовго до того, як марксизм став правлячою силою у багатьох країнах, була фарисейська сутність більшовицької національної політики розкрита точно.

Аналогічну позицію в оцінці нації як соціального феномену займає також інший видатний філософ ХХ століття М.Бергер. Його характеристика цього явища дуже глибока (на відміну від марксистської інтерпретації), влучна і точна. На його думку: "Об'єднання класів і розвиток до всеєдності здійснюється через важке, болісне утворення боротьбу національних індивідуальностей і культур. Іншого шляху немає, інший шлях – абстракція, пустота або суто індивідуальний відхід углиб духу в інший світ. Доля націй і національних культур не зможуть збутися до кінця ... Можна і слід сподіватися зникнення класів і держав у досконалому людстві але, не можна сподіватися зникнення національностей. Нація – це динамічна субстанція, а не минула реальність. У корінням своїм вона вростає у таємничу глибочінь життя. Нація не може бути позитивним збагаченням буття і тому за неї слід боротися не тільки в минулому. Національна єдність глибша від єдності класів, партій та інших минулих утворень у житті народів. Кожен народ бореться за своє життя і за вище життя в атмосфері національної кругової поруки. Історія – це самообман – пригнути творити будь-що поза національністю" [3, 114].

Нація – суб'єкт історичного процесу, себто така етнічна спільність, яка сама творить свою долю, розбудовує власні соціальні інститути, які дозволяють їй оптимально розвиватися. Та чи інша етнічна спільність

мірою, коли і якою мірою вона наділяється національною свідомістю, здатною досягнути своїх основних інтересів, виокремити себе із загальної маси (у першу чергу – сусідніх) народів, відчути себе своєрідним, окремим у колі інших етнічних груп. Національна свідомість є результатом процесу, який виростає із етнічного самоусвідомлення, властивого певній етнічній спільноті. Протягом довгих століть у процесі етнічного самоусвідомлення згладжуються елементи поверхові, другорядні, другорядні та формується оптимальне ядро, яке й дає початок національній свідомості – проявів людського духу – національній свідомості.

Національна свідомість, яка чи то силою історичних обставин, чи то свідомо виступає, здатна допомогти витворити національну свідомість або ж не витворити її, відмовилася від неї, перестає бути нацією й перетворюється на безальтернативне народонаселення.

Національна свідомість – це не тільки територія на своїй землі. Народонаселення – це вже тільки територія на своїй землі. Для виникнення нації вирішальне значення має формування національної свідомості, яка є ні чим іншим, як свідомістю етнічної спільноти. З врахуванням цієї позиції можна сказати, що процес становлення нації тотожний процесові розвитку національної свідомості. Цей процес тривалий в часі й відбувається під впливом багатьох факторів.

Національна свідомість формується в індивідуальних, саме їй властивих умовах. Однак це не заперечує тієї обставини, що є і спільні, повторювані умови, які впливають на формування національної свідомості в генезисі багатьох етнічних спільнот.

Національна свідомість формується в індивідуальних умовах, оскільки кожна етнічна спільнота має неповторні, своєрідні риси, властиві тим чи іншим умовам. На українському ґрунті, багатому саме своєрідними (а, отже, неповторними) обставинами, ця загальнолюдська закономірність проявляється особливо виразно. “...В окремішньому, індивідуальному житті кожної етнічної спільноти треба його істоти і причин дошукуватися” [7,5].

Національна свідомість формується в індивідуальних умовах, оскільки кожна етнічна спільнота має неповторні, своєрідні риси, властиві тим чи іншим умовам. На українському ґрунті, багатому саме своєрідними (а, отже, неповторними) обставинами, ця загальнолюдська закономірність проявляється особливо виразно. “...В окремішньому, індивідуальному житті кожної етнічної спільноти треба його істоти і причин дошукуватися” [7,5].

Національна свідомість формується в індивідуальних умовах, оскільки кожна етнічна спільнота має неповторні, своєрідні риси, властиві тим чи іншим умовам. На українському ґрунті, багатому саме своєрідними (а, отже, неповторними) обставинами, ця загальнолюдська закономірність проявляється особливо виразно. “...В окремішньому, індивідуальному житті кожної етнічної спільноти треба його істоти і причин дошукуватися” [7,5].

громадян практично на всій планеті "національне" завжди було першорядних вартостей, а для багатьох із них – такою цінністю. Реалізація національних пріоритетів, свідомо обрані національні конструкти (традиції, норми, прагнення, істинності) політику реалістичною, а теорію результативною. Світовий досвід свідчить в тому, що національний чинник становить собою конструктивний досуму знань і несе в собі творчий, а не руйнівний заряд.

Усвідомлення кожним окремо взятим громадянином приналежності до певної національної спільноти мобілізує його почуття і стає вагомим та постійним стимулом для суспільно-політичної діяльності. Саме на рівні патріотичного світосприйняття вдається подолати вузькокорисливі розрахунки, а разом із ними і соціально небезпечний індивідуалізм (і взагалі — позадуховний) прагматизм. У часи лихоліття людська культура згуртовувалась зазвичай на основі патріотично-національної.

Нація як соціальна спільнота завжди перебувала у постійній боротьбі з представників дійсно національної української суспільної свідомості постійно наголошували її духовну сутність. Так, І.Липинський зазначав: "Нація — спільнота з виразною свідомістю і волею, а не сукупність індивідів, яким випало мати спільну мову й певні звичаї" [9, 37].

Достатньо широке визначення нації наводить П.Морозовий. За цим поняттям "нація" ми розуміємо сьогодні сукупність людей одного походження і спільної культури (мова, релігія, звичаї й обичаї) на певній окресленій території й об'єднаних свідомістю своєї окремішності та спільної боротьби за свої інтереси та ідею змагання до свободи та сил нації в усіх ділянках людського життя" [10, 7].

В.Липинський прагнув розкрити витoki творчого потенціалу української нації: "Коли, відродження нації відбувається без національного патріотизму, без любові до цілої нації в усіх її класах і групах, без національного пафосу, того романтичного захоплення образом своєї незалежності нації, що йшло в парі з відродженням усіх народів, то внаслідок того з самого поняття нації викидається її живий творчий зміст" [6, 15].

У даній ситуації чітко висловлена об'єднавча функція національного принципova вивищеність понад класами як явищем минушим

... до національного питання потребує належного осмислення інтересів нації, а це спочатку зароджує переконання в необхідності незалежності, а потім і поглиблює його. Наявність саме такого феномену в політології: “Особливої очевидності набула потреба... цілісної системи ціннісних, пріоритетних морально-етичних орієнтацій, концептуальним ядром якої має бути власне українська національна ідея. Адже ідея нації стала вирішальною в тому, що вона відповідає найглибшим природним прагненням українців — прагненням жити незалежним національним життям” [8, 250].

... національного питання в будь-якій формі вже є результатом прохвнення національної ідеї незважаючи на те, що її конкретні контури будуть окреслені, можливо, ще не скоро. Отже, нація і її цінності є однопорядковими в часі явищами. “Ідея суверенності є вимога до кожного члена національної спільноти ставити її в основу кожної своєї дії, родились тоді, коли родилась нація” [3, 4].

... нації відбувається в міру того, як окреслюються її цінності, котрі знаходять рафінований вираз у національній ідеї. Це процес, який відслідкований всією європейською історією. “Не існує ні одної нації, яка б не мала своєї національної ідеї, без спільної ідеї національної незалежності і без спільної національної незалежності. І тільки коли існує об’єднуюча спільна ідея національної незалежності, можемо говорити про існування нації” [3, 4].

... історичної долі етносу – об’єктивно складний процес, що породжує дискусію, ідеологічне протистояння, яке може бути вирішене часом та тим єдино переконливим виразом різноманітним інтересів, який вносить життя. В Україні ж цей процес був ще додатково ускладнений ідеологічним і фізичним пресингом, що його чинили російські імперські структури з метою дискредитації й цілковитого знищення національної свідомості народу. “Чуже державство підтягло під корінь національну свідомість народу нашого, відібрало в багатьох почуттях національну свідомість, посіяло зневіру, байдужість, пасивність, позбавило українців національної ідеї, яка стимулює завжди енергію народу, і внаслідок цього втратило волю до боротьби” [2, 9].

... мала далекосяжні наслідки, в кінцевому підсумку вона

спричиняла деградацію соціального організму, знекровлення призводила до системної кризи суспільства. Торкаючись цієї теми І.Франко писав: "Не маючи в душі свого національного ідеалу українські сили тонули в общеруськім морі, попадали в зневіру [474].

Негативні наслідки цього явища в усій повноті виявилися в періоди, коли логіка історичних подій не лишала для українців можливостей, окрім захисту свого права на існування будь-яким способом включно із збройною боротьбою. Брак чітко визначеної національної ідеї в таких умовах зумовлював поразку. "Українська історія дуже ілюстрації того, чим закінчуються визвольні змагання при відсутності усвідомленої загальнонаціональної ідеї: кожен боровся за волю своєї групи а всі разом потрапляли у ще гіршу неволю" [4, 70].

З вищевикладеним пов'язана найпотаємніша сутність національної ідеї – вона є джерелом надії для дуже значних кіл громадянства. Національна ідея стає джерелом оптимізму, оскільки вона окреслює зрозумілу перспективу, пов'язану з індивідуальною долею кожного громадянина майбуттям всього народу. Єдино ця ідея спроможна прийняти і узгодити прагнення окремої людини і цілі етнічної спільноти. Це властивість належна. За властивістю контрастності, чим важче було історичне становище тим більші сподівання покладаються на національну ідею. Це також глибокий знавець народної психіки П.Чубинський: "Наш старий порядок, причинивши українському народові багато тяжких страждань, затормозивши його вільний культурний розвиток, все ж не зміг збити його національну самосвідомість. Народ жив у надії кращого майбуття, надії на той історичний поворот, який приніс з собою початок державності, початки волі для всіх, у тому числі й для нього" [12].

Підсумовуючи вище викладене, можна твердити, що НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ – ЦЕ ФОРМА ЕТНІЧНОГО (НАЦІОНАЛЬНОГО) САМОУСВІДОМЛЕННЯ, ЯКА НА ПЕВНОМУ ЕТАПІ ПОСИЛЮЄ НАСТІЙНЕ ПРАГНЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО (ПОЛІТИЧНОГО) САМОВИЗНАЧЕННЯ І СТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ. Українська національна ідея виникла саме в цьому загальноісторичному контексті. "Українська національна ідея – теоретичне обгрунтування усвідомлення економічних, політичних, культурних, релігійних

українства, а також форм спілкування з іншими національно-правової рівності” [13, 3].

Української національної ідеї полягає в тому, що вона програму самореалізації етносу, програму його буття за всіма аспектами.

Найважливіших особливостей української національної ідеї є її становлення. Відверта опозиція полярних визначень, широке поле для духовного пошуку, була постійним тлом, середовищем становлення цієї ідеї. Серед головніших опозицій, що сформували ідею, були такі: “Схід – Захід”, “лісова зона – степ”, “православ’я – католицизм”, “Росія – Європа”, “багата – бідна”, “багата минувшина – убоге сьогодення”, “могутні – слабкі”, “розночі безмежна покірливість”, “толерантність – нетерпимість”, “широка щедрість докільля – убогість буття”, “селянські – міські”, “промислово-міська компонента” та інше. Українська національна ідея кристалізувалася в напруженому “енергетичному полі” протилежних духовних первнів. Вона формувалася як спроба їх синтезу. Кінцевий результат у таких спроб неможливий для досягнення (але сам процес – реальне явище, багатий духовний материк – українську національну ідею).

Дуже довгого і повільного становлення цієї ідеї була причиною її виникнення. Протилежно скеровані вихідні начала, протилежні сили, могли тривалий час давати результат, але ж породжували ситуацію нескінченних конфліктів. Вітчизняна історія засвідчує цю обставину – однією з опозиційних чинників дуже скоро сформувалися громадських симпатій у напрямку протилежного.

І позитивні висліди. Він узвичаїв як національну рису швидкість щодо відмінної поведінки, схильність до швидкої і нечутливості до всього догматичного, тяжіння до швидкої поведінки. Саме з цими рисами пов’язані (правда, не тільки) протилежні українцям скептицизм щодо систематизації, українська настанова, перевага чуттєвого й інтуїтивного

над раціональним та аргументованим. Національна свідомість містить усі ці риси. У свою чергу, національна ідея, котра є дуже пластичним інструментом, виростала з цих рис, формуючись на основі, зрештою репрезентувала їх. У наявності цих начал української національної ідеї. У цьому коріниться і її "слабкість".

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авторханов В. *Империя Кремля*. – М.: Интранс, 1990.
2. Жулинський М. *Україна // Україна*. – 1992. – №7.
3. Іванишин В. *Мова і нація*. – Дрогобич: Відродження, 1992.
4. Іванишин В. *Нація, державність, націоналізм*. – Дрогобич: Відродження, 1992.
5. Кульчицький О. *Основи філософії і філософічний метод*. – Мюнхен: Український вільний університет – ЛДУ, 1995.
6. Липинський В. *Листи до братів-хліборобів*. – Нью-Йорк: 1956.
7. Липинський В. *Твори – Т.2*. – Філадельфія: Прометей, 1996.
8. Лизанчук В. *Завжди пам'ятай: ти – українець*. – Львів: Україну, 1996.
9. Лисяк-Рудницький І. *Історичні есе*. – Т.1. – К.: Основа, 1996.
10. Мірчук П. *Відродження великої ідеї*. – Торонто: 1956.
11. Франко І. *Поза межами можливого // Франко І. Твори в 10 томах*. – Т.45. – К.: Наукова думка, 1985.
12. Чубинський П. *Украинская национальная идея и ее постулаты // Украинская жизнь*. – 1913. – №6.
13. Черненко А. *Українська національна ідея*. – Дрогобич: Вид-во ДДУ, 1994.

**ПРОБЛЕМА ВІДРОДЖЕННЯ
ДЕРЖАВНОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ
ДУМЦІ ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

ANNOTATION

... to build an own state, or to make it
... the way of life of any nation. So,
... many nations can have influences on
... how could the aspirations of German
... the begin of the World War I influence
... aspirations to made a sovereign state is
... of German political thought in

АНОТАЦІЯ

...-політичній думці Німеччини
... світової війни особливе місце
... проблема”. Враховуючи
... реалії, німецькі аналітики
... незалежної української
... чинників стабілізації ситуації
...-морському регіоні.

Романюк Ростислав

аспірант кафедри
політології
філософського
факультету та асистент
кафедри міжнародних
відносин і
країнознавства
Львівського
національного
університету ім.І.Франка

... пов'язаних з проблематикою державотворення,
... з'ясування суті самого явища державотворення як
... в розумінні досліджуваного.

... утвердження нації можна трактувати як досягнення
... екзистенційної мети нації, а відтак – вінцем процесу
... справді ж, саме державотворення, як таке, – супутне,
... змагання нації до державницького існування, але й
... державницького буття, розгорненого в історичному часі.
... – перманентний процес, який не має ані початку,
... – саморух нації, її розвиток, універсальний для всіх без
... і омега національного життя. Іншими словами, нація
... державотворення впродовж усього свого існування,

незалежно від її державницького статусу (змагання до наявності чи втрата такої). Мабуть, слід говорити про силового поля державотворення, супутнього буттю кожної взявши на загал усю сукупність національних спільнот. – "пандержавотворчий" процес регіонального чи світового якого можна виділити характерне для кожної державотворення. Рушієм свого (національного) природно, є нація, яка змагає до створення держави, чи державний організм і бажає його подальшого розвитку. Проте випадки, коли одна нація сприяє державотворенню державотворення власного. Так діючи, вона прагне забезпечення безмарного існування свого державного спираючись на новоутворені таким чином державні організми як на противагу третім силам. Тобто бажання сприяти державотворенню – це не обов'язково певний інтерес "pure" – політичне, мілітарне чи будь-яке інше зацікавлення у державному організмі, його існуванню, а, що частіше, загалювати державотворчі процеси третьої сторони, реально загрожувати державотворенню власному.

Отож, як бачимо, державотворення – явище комплексне, повинна враховуватись комплексність підходів до його роз державотворчий процес не повинен замикатися на прямій – держава", а розглядатися з урахуванням мети і методів Звідси випливає, що в процесі екзистенційної взаємодії змагання націй зазнають взаємних впливів. Відтак, успіх державотворчихdezидератів суттєво (а то й вирішально) детермінована прагненнями інших. Тут в жодному випадку приреченість чи непотрібність власних потуг у відповідному радше – про можливу наявність та вміле використання кон'юнктури у загальному контексті процесів державотворення.

Прикладом аргументації сформульованої тези німецька політична думка на початку Першої світової прикладному аспекті до побудови української держави. Німецькі маючи за мету зміну тогочасної геополітичної ситуації у Європейському просторі на свою користь, можливу її реалізацію

Української держави, яка ослабила б потенціал головного державного на континенті – Росії.

Українська проблема влітку 1914 року одразу ж вивів українське питання в план німецького політичного інтересу. Вже з перших днів війни зайняло чільне місце на сторінках німецьких видань. У пресі, в друкованих органах великих німецьких міст, а також в газетних виданнях з'являлися не лише короткі повідомлення, а й статті, але й ґрунтовні розробки проблеми вченими, публіцистами, в яких детально висвітлювалася позиція щодо української проблеми з погляду власних військово-політичних цілей.

У той час висвітленню української проблематики увагу приділяли такі німецькі газети: “Tägliche Rundschau”, “Vossische Zeitung”, “Berliner Börsen-Courier”, “Frankfurter Zeitung”, “Kölnische Zeitung”, “Dresdner Nachrichten”, “Neue Freie Presse”, “Reichpost”, “Neues Wiener Allgemeine Zeitung”, “Neue Mährisch-Schlesische Zeitung”, “Reichenberger Deutsche Volkszeitung”, “Brüxer Nachrichten”, “Baseler Volksblatt”. Для прикладу, І. фон Ардеш у “Frankfurter Nachrichten” від 6 вересня 1914 року розглядав українське питання з того бачив серед головних проблем європейського війни. У цьому ключі висловлювався і Густав Каудер у статті “Die ukrainische Frage”, надруковано у “Berliner Börsen-Courier” від 18 вересня 1914 року. “Neues Wiener Tagblatt” вмістив статтю “Князь Бісмарк та про самостійність України”, з якої випливало, що Українська проблема європейського миру на тривалий час можливе лише у випадку визволення України, яка повинна стати незалежною державою. У вересні 1914 року в “Reclams Universum” було надруковано статтю доктора Р.Штюбе “Визвольний рух в Україні”, в якій, розглядаючи питання української історії автор висловлює думку, що Українська проблема європейського миру – це питання визволення з-під російського ярма, усвідомлення української окремішності та оживлення старої традиції української державності в їхньому середовищі – ясні як Божий день. Він вважає, що саме тепер, у сьогочасній війні австрійським військам необхідно звільнити поневолений український народ [4]. У статті “Die ukrainische Frage” в “Tägliche Rundschau” від 23 жовтня 1914 року, професор

Пауль Фьорстер розглядав можливі результати війни. В квітні 1915 він доходить висновку, що з метою ослаблення Росії слід створити буферні держави, а передовсім, – самостійну Україну [5]. Така думка на сторінках німецьких щоденних газет налічувалась щонайменше п'ять місяців.

Німецькі тижневики та щомісячники теж друкували статті про українських проблем. Так, у січневому номері берлінського "Die Welt" за 1915 рік Аксель Ріпке описав трагічну долю українського народу під назвою "Московська державницька думка" [6]. А лютий номер часопису був майже повністю присвячений українській проблемі, зарепрезентованому у щонайширшому висвітленні. Серед багатьох переважно історичного спрямування, особливу увагу привертало дослідження "Мазепа" Пауля Нойбургера з оглядом на сучасну літературу про славетного українського гетьмана [7]. У жовтневому за 1914 рік берлінський часопис "Politisch-anthropologische Zeitschrift" вмістив статтю "Самостійність України" [8] доктора Шмітца-Тішмана, а у грудневому – статтю "Україна та війна" [9] А.Арнольда. У берлінському тижневику "Das neue Deutschland" за 1915 рік вмістив статтю доктора Ганса Гартмаєра „Україна та вирішення українського питання”, лейтмотивом якої була думка, що боротьба за українську незалежність цілком співпадає з інтересами Німеччини і „вона є політичною розсудливістю і взятися за це питання і більше не можна з поля зору”. Окрім того, вважав автор, втілення в життя української держави звільнило б держави Балкан від тиску „російського панування”. 11 листопада 1914 року Георг Кляйнов опублікував у берлінському тижневику "Die Grenzboten" статтю "Українська проблема" [11], яку у 1915 році Союз визволення України перевидав окремою брошуною під назвою "Проблема України" [12]. Кляйнов, з метою звільнення України від Росії, рекомендував роздробити останню на її природні культурно-самостійного життя, частини і звільнити народи, які в ній перебували в культурній кабали. Основна проблема його дослідження – чи є це необхідні передумови для самостійного, незалежного українського державства. Автор, на основі небагатьох, але значних моментів, залучаючи статистичні дані, розглядає економічне минуле та тогочасний стан України і робить цілком обнадійливі висновки щодо її майбутнього. "Ціліком незалежна"

Україна, з Галичиною та угорськими комітатами чи без них, щільну і самодостатню в економічному плані державу, яка своє населення найбагатшим на Землі, як тільки-но воно розроблювані ним же багатства для себе та свого краю і віддавати їх більшу частину Москві” [13, 23]. Водночас, спрощено трактує український національний рух і його сучасні проводирі України є ідеологами, романтичними мислителями, письменниками і поетами. Виходячи з цього, ж таки можуть думати, що мають право трактувати цей рух як літературний. Проте ці ідеологи є відданими малоросійства, які виховують власну інтелігенцію і вже беруться передовсім за те, що є найближче народу і що є для будь-якого політичного розвитку – за національну справу. Хто сьогодні запропонує її українській інтелігенції, хто від того хто він – німець, австрієць чи румун – здобуде політичну свободу” [14, 23]. Тому, Союз Визволення України випускаючи статтю Кляйнова у 1915 році окремою книжкою і позитивно оцінює її значення для ознайомлення широкої українським питанням, все ж вважав за потрібне наголосити на наступне: “Щор вбачає у вимогах українізації шкільництва повну незалежність політичних діячів, виконанням якої українців може бути бік кожен ... Для нас же ця вимога – лише одна з багатьох єдиного руху, цілі якого, чіткі і викристалізовані, жили в народі з часу його поневолення Росією у вигляді змагання до незалежності якого завжди ставився під сумнів” [15, 23]. Схожі думки про необхідність роздріблення Росії та незалежнення України, як умови забезпечення європейського миру – розвинули Пауль Рорбах у статті “Deutschland” від 25 грудня 1914 року, та професор О.Гоецш у статті “Deutschland – супротивник Німеччини” [17], яку вмістило неперіодичне видання “Deutscher Krieg und Frieden”. Менш виразно ця теза висловлюється у статті Еміля Даніельса “Російські течії” в “Preußischen Monatsschrift” за 1915 рік [18].

Важливою німецької громадськості українським питанням істотно була теза про необхідність роздріблення Росії та незалежнення України, як умови забезпечення європейського миру – розвинули Пауль Рорбах у статті “Deutschland” від 25 грудня 1914 року, та професор О.Гоецш у статті “Deutschland – супротивник Німеччини” [17], яку вмістило неперіодичне видання “Deutscher Krieg und Frieden”. Менш виразно ця теза висловлюється у статті Еміля Даніельса “Російські течії” в “Preußischen Monatsschrift” за 1915 рік [18].

1915 року, оскільки Центральні держави відбивають у Росію і Буковину, окуповують Волинь, Холмщину, Підляшшя, Польщу та частину Білорусі. У своїй книзі "Великі політичні завдання українського питання", яка побачила світ 1915 року, депутат російського Держдуми Льонгін Цегельський писав: "Велика війна перетворилася в війну творення, і ця всесвітня історична місія (місія творення – створення нової імперії) належить німецькій нації. Світ виглядатиме так, як цього захоче Німеччина, як вважав автор [19, 5]. А, оскільки, "...у всезростаючій, потужній, здійснюючій організаційне конституювання і охочій до розширення корінитися майбутня небезпека для переможної і розширюючої територіальному плані Німеччини" [20, 8], то "...у розв'язанні українського питання шляхом створення опертої на Центральні держави української держави на південному заході теперішньої Росії" [20, 8] вбачаємо "інтегральну частину великої проблеми майбутнього світу – відносин на сході" [21, 7]. І далі: "Лише за допомогою незалежної держави можливо захистити шлях від Берліна до Багдада і лише за допомогою України – морські протоки – найслабше місце цього шляху, від експансіоністських та реваншистських зазіхань. Лише створення незалежної України звільнить балканські народи від російських впливів [22, 7]. І в'язи польському, чеському, сербському і т.п. панславянському останній підживлює лише близькість до "великого російського вогнища". Лише надія на його втручання. Самостійна українська держава Німеччини та Австрії на північному заході до Чорного моря, на південному сході, стане захисним валом Центральної Європи від Константинополя від російського імперіалізму, створить новий європейський бастион, висунений на схід" [22, 7]. у книзі Цегельський.

У 1915 році побачила світ написана іще до війни книга Л. Цегельського "Війна та німецька політика". У ній автор висловлює думку, що вирішення питання визволення Європи від російської загрози можливе тоді, коли буде відновлено історичний кордон між Україною та Росією [23]. Таке вирішення проблеми включає в себе також і відновлення української державності, що рано чи пізно все одно відбулося б, але втрачена захоплена нею у XVIII ст. польські, литовські та білоруські землі, зазначає автор [23, 164-165].

1903 року вийшла друком книга Франца Кьолера під назвою: „*Тристоронній союз. Німецька програма дій для всього німецького народу „на завтра“*“. Автор книги дотримується думки, що для усіх трьох держав Тристороннього союзу, а отже, для Німеччини, Австро-Угорщини та України звільнення України з-під московського панування означало б повне знищення російської загрози [24, 74].

У праці цього автора – Карлу Льюйтнеру належить праця „*Російський імперіалізм*“ видання 1915 року. На його думку, український націоналізм та політичний сепаратизм – це найзапекліший ворог Росії та імперіалізму. Відтак, чи зможе великий український народ утвердитись як самостійна державна нація, є для Росії найбільш неприємним її життя [25, 41].

Українська незалежність України як єдиний порятунк від російської загрози – таку назву дав своєму дослідженню доктор Карл Ньотцель. Ця праця є увагу читача на обдарованому, століттями гнобленому українському народові, який має щонайкращі культурні можливості. Як не залежна держава народу пов’язана з долею Німеччини та Австро-Угорщини, так незалежна незалежність зможе захистити ці обидві держави від російської загрози безпеки. Водночас, у думках доктора Ньотцеля присутня думка про важливу роль Австро-Угорської монархії для її народів. „Те, що відбувається в Австрії, пише він, є показовим для усіх часів і може бути використано лише народам, які вступили в інтернаціональну стадію розвитку“. Сьогоднішня Австрія, власне, бажає надати всім, об’єднаним державам повне сприяння їхньому розвитку та щонайповніший захист від ворогів, який може бути забезпечений лише великою державою [26, 7]. Показово, що у цій праці проводиться ідея, що не тільки європейські держави підтримка Центральних держав у забезпеченні становлення незалежності, але й що її існування зможе захистити ці держави „від російської загрози“ [26, 7].

У праці доктора Рудольфа Штубе, автору вже згаданої статті про „*Україна та її зв’язки з Європою*“, належить брошура „*Україна та її зв’язки з Європою*“. Він показує, що між Україною та Туреччиною існують давні історичні зв’язки. Незалежна Україна була для Москви великою загрозою шляху до Чорного моря і завжди, як тільки-но наставало питання про її домагань національної та державної незалежності, вона

мобілізувалася супроти останньої і, природно, шукала спільних інтересів. Найдетальніше автор досліджує українсько-турецькі стосунки Хмельницького, Петра Дорошенка та Івана Мазепи. Потім згадує події Першої світової війни, оскільки Туреччина веде війну з Центральних держав. Німці, на його думку, повинні утримуватися у сфері свого впливу, а це можливе завдяки створенню української держави, яка перетне шлях Росії до Константинополя. Самі ж українці, вважає доктор Штубе, повинні домогтися перемогу Німеччини та Австрії, що зломить російську могутність і свободу поневоленим народам і, в першу чергу, – самим українцям.

Закінчуючи розгляд німецької політичної думки на початку світової війни в її стосунку до українських проблем, слід згадати Еккерхардта Остмана "Народи Росії – її сила та слабкість." Автор вважає, що "... росіяни є небезпечними не стільки завдяки власній силі, а через панування над іншими народами та їх використання. Якби вдалося б значній частині російських народів досягти своєї національної незалежності від російського ярма, то російську могутність зліквідовано на значний час. Інакше, вона (небезпека – РР) зростатиме року в рік [28, 9]. Цікаво, чи історія підтвердить висновок Остмана?

Очевидно, що українська держава, по-перше, сама не могла послабити б вплив Росії у європейському регіоні та на Чорному морі, друге, за умови її зв'язку з Центральними державами, зокрема передовсім, Німеччині, реалізацію певних економічних інтересів України надійною єдиною ланкою Європи та Близького Сходу.

Таким чином, на Україні замкнулося дві найважливіші проблеми німецького державотворення: зліквідувати російську могутність і відтак, утвердитися в Європі як велика потуга.

Німецька політична думка повністю схилилася до того, щоб слід провадити рішучу політику, спрямовану на підтримку українців до незалежності. Урядові ж кола Німеччини та Австрії-Угорщини допускали доцільність створення, як протидії Росії, буферної польської держави.

ЛІТЕРАТУРА:

- Dr. Frisch, "Hamburger Nachrichten" vom 6. September 1914.
- Georg Kauder, "Die Ukraine" // "Berliner Börsen-Courier" vom 18. September 1914.
- Prof. Bismark über den Krieg mit Rußland und über die Selbständigkeit der Ukraine" // "Neues Wiener Tagblatt", September 1914.
- Dr. R. Seibe, "Die Befreiungsbewegung in der Ukraine" // "Reclams Almanach" vom 17. September 1914.
- Prof. Paul Förster, "Die Ukraine" // "Tägliche Rundschau" vom 23. Oktober 1914.
- Prof. Zepke, "Der Moskauer Staatsgedanke" // "Der Partner", Januar 1915.
- Prof. Neuburger, "Mazepa" // "Der Partner", Februar 1915.
- Dr. Schmidt-Giebichenfels, "Die Selbständigkeit der Ukraine" // "Politisch-anthropologische Monatschrift", November 1914.
- Wormald, "Die Ukraine und der Krieg" // "Politisch-anthropologische Monatschrift", Dezember 1914.
- Dr. Hans Hartmayer, "Die Ukraine und die Lösung der ukrainischen Frage" // "Das neue Deutschland", №№ 14-17, 1915.
- George Kleinov, "Das ukrainische Problem" // "Die Grenzboten" vom 22. November 1914.
- George Kleinov, Das Problem der Ukraine. Wien 1915, Verlag des Verfassers. — Befreiung der Ukraine, 23 S.
- Dr. Paul Ehrlich, "Rußland und wir" // "Das größere Deutschland" vom 25. Dezember 1914.
- Prof. G. Hoetzsch, "Rußland als Gegner Deutschlands" // "Zwischen Krieg und Frieden". J.o.A.
- Prof. Daniels, "Die russischen Strömungen" // "Preußischen Jahrbüchern". 2, 1915.
- Dr. Cehelskyj, Die großen politischen Aufgaben des Krieges

- im Osten und die ukrainische Frage. Berlin 1915, S.5*
20. *Ibid.*, S.8.
  21. *Ibid.*, S.7.
  22. *Ibid.*, S.7.
  23. Paul Rohrbach, *Der Krieg und die deutsche Politik*. Verlag "Das größere Deutschland", SS.164-165.
  24. Franz Köhler, *Der neue Dreibund. Ein deutsches Wort für das gesamte deutsche Volk und seine Freunde*. 1. Auflage. München 1915. S. 74.
  25. Karl Leutner, *Russischer Volksimperialismus*. Berlin 1915.
  26. Dr. Karl Nötzel, *Die Unabhängigkeit der Ukraine von der russischen Gefahr*. München-Leipzig 1915, S. 7.
  27. Dr. Rudolf Stübe, "Die Ukraine und ihre Beziehungen zu den Osmanischen Reiche", in *Länder und Völker der Türkei*. des deutschen Vorderasienkomitees, herausgegeben von Dr. Grothe, Heft 11, Leipzig 1915, 23 S.
  28. Ekkerhardt Ostmann, *Rußlands Fremdfölker. Seine Schwäche*. München 1915. J.S.Lehmann's Verlag, S. 5

національна ідея як чинник духовного життя

НАЦІОНАЛЬНА І РЕЛІГІЙНА ІДЕЇ В
УКРАЇНСЬКОЇ СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ XIX - ПОЧ. XX ст.
(НАРОДНИЦЬКИЙ НАПРЯМ)

ANNOTATION

The problem of uniting national and religious ideas of great importance for the lands they have always contacted, enforcing each other. The strengthening and fostering of the grounds of the local Church is the weighty way to a rich Ukrainian state.

АНОТАЦІЯ

У усі часи була важливою проблемою національної та релігійної ідеї на українському ґрунті вони завжди взаємодіяли, підсилюючи одна одну та зміцнення позицій Української Церкви є вагомим чинником стабільної та заможної України.

Ідея національної ідеї відображає глибинний рівень національної свідомості всіма формами рефлексії нації (людини) над питаннями національної спільноти та сенсом її існування. Вона відображає ціннісні орієнтації нації, спрямування мислення народу, і діяти співзвучно з національними інтересами. Українська ідея, виступаючи як своєрідний духовний стан народу, його існує залежно від традицій, культури нації, всього народу і водночас сама впливає на них, існує як "духовна сила", як джерело культурно-історичної динаміки нації. Національна ідея постає як національний ідеал, що має

Дуфенюк Михайло

науковий співробітник
Львівського інституту
внутрішніх справ Академії
внутрішніх справ України

Основні праці:

- Релігійна віра як вище духовної культури українського народу (українська суспільно-політична думка XIX ст. (у співавторстві)) // Історія релігій в Україні. - Львів, 1999.
- Взаємозв'язок національної і релігійної ідеї в контексті української суспільно-політичної думки народницького напрямку (у співавторстві) // Історія української науки на межі тисячоліть. - Київ, 1999.
- До проблеми методології взаємозв'язку релігійного і національного у культурі українського народу // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. - Львів, 1999.
- Українська релігійність як етніонаціональний феномен // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. - Львів, 1999

інтегративний характер і спрямований на позитивний результат.

Національна ідея включає прагнення до ідеального самовираження нації в економічній, духовній і культурній сферах, у соціальному житті. Вищим виявом національної ідеї є розуміння політичної свободи, яка виступає як внутрішній чинник нації, її життєствердження і активної участі в політичному житті. Національна ідея виходить з інтересів і пріоритету нації і полягає у забезпеченні свободи і незалежності держави. Однак процес її поширення і глибина її засвоєння в українському суспільстві виявляється не без проблем.

З одного боку, українська незалежна держава як носій національної ідеї, виявилася неспроможною вирішити проблеми переходу від царства рабства до царства свободи. Причин тому багато, основною серед них, яку можна вважати первородним гріхом української політики – представників сьогоднішніх владних структур, є відсутність належного розуміння національної ідеї та завдань держави, які на неї випливають. Адже побудова незалежної національної держави – це не тільки як міркує певна частина сьогоднішніх державних чиновників.

З іншого боку, вже українська громадськість виявилася не в змоззі швидко звільнитися від ілюзії про те, що, формально отримавши національну свободу як необхідну умову національного розвитку, можна додати до неї. Існуюча реальність у формі катастрофи економіки, виробництва, крайнього загострення криміногенної ситуації, зростаючого зубожіння громадян, що перейшло за рамки цивілізованих меж, формує такі почуття і емоції громадян, що межують з "соціальною дезорганізацією" (Ортега-і-Гасет) та заміною "соціальної організації" (Е.Фром). І з цієї точки зору цілком зрозуміло є та внутрішнє гальмо існуванню національної держави, яка формується на українській основі.

Отже, якщо робити спробу узагальнити стан поширення національної ідеї в Україні, то можна прийти до відповідного висновку, що за роки незалежності вона дійсно набула свого значного розвитку, однак була і залишається засвоєною поверхово і фрагментарно державному, так і на громадському рівнях з ознаками, узагальненими в "стабілізацію ситуації у її складності" (Л. Кучма), часткової відсутності.

Поряд з цим, "необхідність суспільної консолідації не викликає сумніву".

Навпаки, зі здобуттям Україною незалежності вона набула імперативу. Народ, суспільство можна згуртувати, на думку Президента України Л.Кучми, тільки на ґрунті всеохоплюючої, зрозумілої і консенсусної національної ідеї” [2].

Ідея цієї ідеї, ставлення до якої у сьогоднішніх українців виглядає як релігійна. З одного боку, після мороку державного тотальним омертвінням духовності та повною деформацією людської людини, українці масово і свідомо повертаються до релігії як до виходу до свободи – як люди, більшість яких були в своєму національному бутті розтрошені атеїстичною філософією. Факт цей є втішним, бо він означає повернення українців до тієї традиції, яка, по-перше, протягом століть була характерною рисою українського життя. І до того ж, згідно з твердженнями багатьох дослідників, особливо виразною рисою. По-друге, яка є сферою духовних цінностей і яка може, за певних умов, стати подібно до духовним стержнем консолідації нації.

З іншого боку, саме відсутність ось цих “певних умов” робить таке повернення до релігії саме як до системи цінностей, малоефективним, а консолідації нації на цій основі малоімовірною. Серед цих умов особливо є наслідки особливостей історичного розвитку української нації. Українці вірять у Бога, але не довіряють церкві. Українці вірять у Бога, але не вірять у можливість існування єдиної національної ідеї. Українці вірять в теорію Бога, тобто в поглядах на зміст релігії та вірять в неї, але вони різні в релігійній практиці, і то не стільки у сфері вірності з Богом, скільки у сфері розуміння ними соціальної і ролі церкви. Отже, релігійна ідея об’єднує українців, а церква роз’єднує їх, у зв’язку з чим співвідношення однієї і другої з історичною ідеєю набуває в сьогоднішній Україні особливо актуального значення.

З цієї причини особливо актуалізується вивчення історичного співвідношення, зокрема в період національного відродження XIX – поч. XX століть, їхнього розуміння такого співвідношення та спроб вирішення проблем, з цим співвідношенням пов’язаних.

Важко не все наголосимо на тому, що наша спроба аналізу цього співвідношення стосується лише народницького напрямку суспільно-

політичної думки [3, 146-147] і не стосується консервативніста державницького, при усвідомленні нами всієї умовності. Аналіз охоплює національне відродження, умови якого формувалися в кінці XVIII ст. і апогеєм яких були відомі події 1917 – 1920 рр. Це стосується, перш за все, взаємозв'язку національної і релігійної проблематики в загальному контексті вказаного напрямку.

Як попередню умову нашого викладу вважаємо за потрібне уточнити, що релігійна ідея в контексті нашої спроби дослідження є теологічною ідеєю, яка сама по собі і не вимагає прив'язки до національної, а є ідеєю, сформульованою внаслідок взаємодії структурних елементів релігії, як релігійні відносини і релігійні практики, що просто не можуть функціонувати поза національними межами. Самі ж вони створюють цю національну релігійно-церковну дійсність.

Через вказані обставини релігійна свідомість концентровано виражаючись у формі релігійного інтересу, звичайно включає в свій обсяг і елементи національної свідомості. Цей інтерес обумовлена фундаментальністю релігійного інтересу, який не може ототожнюватися з інтересом лише до того, що є найбільш важливим у житті. А оскільки такими найбільш важливими для українців були питання їхнього національного буття чи смерті, то в цьому випадку релігійний інтерес та інтерес національний становили органічне і нерозривне ціле. Виходячи з такого розуміння, національна суспільно-політична свідомість поч. XX століття в умовах, коли не існувало ні національної церкви, ні національної церкви, ініціювала постановку і національної, і релігійної проблеми, хоча не завжди без помилок щодо розуміння конкретної проблеми і взаємозв'язку.

Слід зазначити, що хоча релігія не виступає як теорія, але вона є найважливішим станом національного буття, тобто вона завжди існує як інтерпретація, тим не менше вона формує національну свідомість з боку, зовнішнього, вона впливає на національну свідомість з внутрішнім змістом постановки головної проблеми життя. Так, наприклад, головною проблемою життя вважає пануючу в світі несправедливість, буддизм, наприклад, – страждання як таке. Звідси різні уявлення про вирішення проблеми, шляхи досягнення того ідеального стану, який би її вирішення. Звідси ж цілком обгрунтовані твердження дослідників.

...ментальності духові європейської культури саме в
...розумінні. І не випадково В.Винниченко у свій час
...історії бром для заспокоєння душі та серця
...в цій історії, такої великої міри несправедливостей.

...внутрішнього, релігія все ж, інтерпретуючи
...включаючи сенс або мету національного існування
...обсяг їх етнічної свідомості, здійснює відбір своєї
...При цьому відбираються ті матеріальні, історичні та
...відповідають сенсу не тільки даної релігії, але й
...Ось чому коли сьогоднішні віруючі українці (чи то
...називають свою церкву національною, то
...фактологічна база для існування кожної з них
...і виправданою. Невиправданим є лише одне –
...і відголоски цієї боротьби сьогодні. Кажемо
...Патріарх Київський і всієї Руси-України
...своєї колишньої боротьби проти ідеї
...греко-католиків і вважає, про що заявив на
...70-річчю свого народження, що Україна конче
...церкви, що в незалежній Україні мусить бути
...на цю роль об'єднувача церков і народу цілком
...Філарета об'єднатися навколо золотoverхого
...Єрусалиму східних слов'ян (4) – звучить

...і таку церкву мав на увазі основоположник
...суспільно-політичної думки XIX ст.
...обґрунтовував політичну програму Кирило-
...Жодне із завдань цього товариства не
...християнства чи опосередковано не відповідало

...їхньої історії та абсолютистської царської влади в Російській
...заснування цієї спілки;
...християнського суспільного ладу на весь світ як
...християнського заповіту слов'янами.
...визначав об'єднання слов'ян, але таке, в якому

кожен народ утворив би свою суверенну республіку. В українській політичній й духовній цензурі такий шлях заяви української національної ідеї був чи не єдино можливим з огляду саме на протиставлення українського християнського світорозуміння. Адже досягнення своєї національно-державної збудування незалежної української республіки, хоч і у складі великої держави-союзу, кирило-мефодіївці цілком підпорядковували національно-державним методам, тобто методам, що відповідали християнським принципам справедливості й поваги між людьми і народами. З одного боку, ці принципи мали захищати національну ідею і, наприклад, на пропаганду російської влади в Україні релігійної тези про те, що "Кожна влада від Бога", з іншого – російська влада над українцями, братчики піднімали на національно-державне розуміння. "Неправда, – стверджували вони, – ніби виставлялася на показ, щоб одні панували і збагачувалися, а другі – були в неволі і страждали. Якщо було б цього, якби щиро приймали Євангеліє" [5, 5].

Таке твердження М.Костомарова цілком відповідає традиційній Україні, зрештою як і в самій Росії, керували національно-державним влучним виразом О.Герцена, "з білими клобуками і чорними аксельбантами", а світське розуміння представниками національно-державного гуманістичного змісту християнства цілком вкладали в національно-державну голову міжвідомчого секретного цензурного комітету для цензури за діяльністю світської й духовної цензури, тобто цензури за діяльністю Д.Бутурліна. "Не будь Євангеліє так поширеним, говорив він, було б заборонити за демократичний дух ним поширення". Розправа царизму з М.Костомаровим, П.Кулішем, Т.Шевченком і його братчиками і послідовниками є сама по собі показовою у національно-державній української національно-релігійної ідеї.

Таким чином, національна і релігійна ідеї у державно-національно-державній свідомості народників середини XIX ст. виступали взаємообумовленими одна одною і в концентрованому вигляді національно-державної формулі: "Тільки там свобода, де Дух Христовий!" [5, 6].

Цієї формули не зрозумів, чи не хотів зрозуміти, національно-державний представник цього напрямку М.Драгоманов. Там, де виявлялася національно-державна ідея М.Костомарова, там М.Драгоманов побачив недолік, відстаючи від національно-державної ідеї, що є характерним для позитивістських оцінок релігії і церкви. М.Драгоманов, як позитивіст, цілком згідно з логікою цього філософського напрямку, вважав, що національно-державна ідея є лише одним з багатьох факторів, що впливають на розвиток нації.

як гальмо прогресу, а можливість того, що Євангеліє не тільки нове відчуття свободи, але й невіддільне від нього гідності” [8, 16], не припускав.

Що при такому ставленні до релігії і церкви не могло бути і як-небудь їх відношення до політичних орієнтацій. Ці орієнтації, незважаючи на всю критику ним історії державотворення, залишились у рамках все того ж патернализму гіршої його форми, ніж у М.Костомарова, бо в Україні передбачалося як “незалежної Держави Народної Руської” [5, 18], а у М.Драгоманова воно було завжди Рокій як більш розвинутій у політичному і культурному сенсі. Таким чином, національна ідея М.Драгоманова була, вадшербленою його невірою у можливість побудови національної держави та відсутністю бачення ним реальних сил, здатних її реалізувати.

Важко сказати про релігії і церкви, навіть національним за формою, в Україні не було, хоча М.Драгоманов все ж відзначав різницю у культурі українського і російського.

М.Драгоманов порівняно зі своїми попередниками фактично національній ідеї як від комплексу раціонального і чуттєвого, так і духовного знаходили своє визначне місце і релігійно-церковні осередки. У цілому можна стверджувати, що творчість М.Драгоманова була перервою народницької традиції усвідомлення національної та релігійної ідей.

М.Драгоманов до традиції М.Грушевський, хоча ідеї М.Драгоманова в Україні поширилися і на його творчості та діяльності. Особливо це стало десь на зламі 80-90-х років XIX ст., коли, як зазначають історики, великий історик пережив духовну кризу, з якої вийшов зі світоглядом у напрямку близькості до ідей М.Драгоманова. М.Драгоманов в цьому М.Грушевський ніколи не покидав національного патернализму. І імпонувала йому протестантська церква, то з цілком іншою М.Драгоманова позицій. А саме з тих, що вбачав у Російській імперії силу, здатну своєю культурною програмою виривати Україну з духовної залежності від Москви та Варшави [9, 534]. Таким чином М.Драгоманов, на відміну від М.Драгоманова, за умов знищення

національної церкви пов'язував національну ідею з релігійною ідеєю, що в випадку, коли ця остання була не національного походження, вона не могла бути здатною наслідками свого впливу сприяти реалізації національних інтересів народу.

Досвід теоретичної і практичної діяльності в Україні поч. ХХ ст. є повчальним для сьогоденної доби державотворення. Адже сфери релігійно-церковних і церковно-державних відносин продовжують і сьогодні залишатись складними і делікатними. З одного боку, державою визнається роль релігії і церкви, з іншого боку, національного виховання молоді, з другого, державою має бути здійснено втілення цього визнання у суспільну практику. Саме з цієї точки зору вважають аналітики державних освітніх програм, ці програми реалізують більше деклараціями намірів держави, ніж формою здійснення серйозного її впливу на процес усвідомлення її громадянською творчої національної ідеї та високого гуманізму християнства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Медвідь Ф. Українська національна ідея як феномен української науки // Українська національна ідея та процес державотворення в Україні. Наукове видання. – Львів: Сполом, 1998.
2. Доповідь Президента України Леоніда Кучми на засіданні, присвяченому 80-річчю проголошення української Народної Республіки // Урядовий кур'єр, 1999, 23 січня.
3. Медвідь Ф., Дуфенюк М. Релігійність народної свідомості в суспільно-політичній думці народницького характеру і релігій в Україні / Матеріали УІІ міжнародного конгресу української науки (Львів, 11-13 травня 1998 р.). – Львів: Логос, 1998.
4. Боруцький С. Будівничий Української Церкви // Збірник наукових праць Львівського національного університету імені Івана Франка, 1999, 23 січня.
5. Костомаров М. Книга буття українського народу // Українська культура, №10.
6. Русское православие: вехи истории / Научн. ред. А. В. Карташев. М.: Политиздат, 1989.
7. Пунар П. Церковь и культура. Заметки о православии // Українська культура, №10.

Москва-Мілан: Християнська Росія, 1993.

Лавровський І. Між Сходом і Заходом. Нариси з культурно-історичної історії української церкви. – Львів: Стрім, 1994.

Лавровський В. Релігія та церква в житті і творчості Грушевського // Грушевський М. С. Духовна Україна. Збірник творів. – Київ: Либідь, 1994.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ

ANNOTATION

For the spiritual renaissance of Ukraine it is important to make use of the significant potential that our national inheritance has in the sphere of culture. Unfortunately, the great part of the spiritual values were taken beyond the Ukrainian borders at different times and are in the foreign countries up to this time. We should make every effort to return it back to Ukraine.

АНОТАЦІЯ

Для духовного відродження України важливо використовувати той значний потенціал, що його має національна спадщина в галузі культури. На жаль, дуже значні духовні скарби у різний час були вивезені поза межі України й дотепер перебувають у інших державах. Слід докладати зусиль для того, щоб повернути їх на Батьківщину.

У зв'язку з тривалою відсутністю власної держави національно-культурної спадщини була трагічною. Після Другої світової війни з України вивозилось усе, що краще у Росію: пам'ятки трипільської культури та скіфські коштовності, українські ікони княжої доби (зокрема Вишгородської богоматері), прекрасні зразки рукописної спадщини (зокрема клейноди козацької держави, її архів та, навіть, цілі музеї, вивезений зі Львова (під час I-ої світової війни) у глибокому Ставропігійський музей.

Відомо, що після Першої світової війни Австрія передавала сховищ культурні цінності Чехословаччині, Угорщині, Польщі, а також українцям, хоч значну кількість пам'яток вона вивезла з Галичини, яку повернула Німеччина після другої світової війни, теж вивезла

Ганна

кандидат наук
доцент
фії та гуманітарних наук
Державного університету "Львівська політехніка"

Основні праці:
- Вулиці Львова - Центр Львова 1965
- Історія Львова - 1967
- Історія Львова - 1967

у Москву та Ленінград, серед них – 100 тис. творів живопису (рис. 1).

Української України історико-культурні цінності тривалий час перебували в Польщі. Всупереч правовим нормам відбулося шість таких вивезень. Цього з 450 львівських інкунабул на сьогодні у Львові залишилося 4. Під час п'ятого вивезення (1946) використано 13 вагонів і вивезено понад 124 тони. (Транспортні витрати взяла на себе Польща).

Важко повернути Україні її скарби ставилися кожного разу, коли в Польщі набирали сили, але ці заходи ніколи не були реалізовані.

Українському військовому з'їзду у травні 1917 р. окремою постановою проголошувалося, що всі стародавні українські прапори, знамення, що перебувають у сховищах Москви, Петрограду та інших міст повинні бути негайно повернені у Київ до Українського національного музею. Але марними були спроби уряду УНР, а згодом і Радянської держави, реалізувати ці наміри.

Вакханалією для духовних цінностей у Галичині став Львів. Там, зокрема, була знищена унікальна бібліотека НТШ. У ній зберігалися цінні багатства українознавства: надзвичайно цінні рукописні матеріали, картографічна збірка, колекції листівок, фотографій. Тоді кожна українська, видана до 1939 року, книжка мала свій шифр і їй присвоювався шифр “И” – “иностранная”. Своєю цінністю мала стати російська книжка (їй не присвоювалось шифру). Чи не тому сьогодні для багатьох українців українська книжка є цінною. У 1945-1946 р. у примусовому порядку Львівська бібліотека Івана Франка (а письменник, заповів їй НТШ), бібліотека Ольги Кобилянської, Олени Пчілки, Осипа Маковея, Гната Хоткевича та ін. Бібліотека НТШ мала великий вплив на світі, контакти з найвизначнішими бібліотеками та науковцями усіх континентів.

У 1952 р.р. почалося “вичищення” сховищ Львівського національного музею. Були спалені або віддані в “Утильсировину” національні українські народного одягу, одяг січових стрільців (зокрема одяг української національної героїні України) пам'ятки, пов'язані з Українським “Ділом”, кооперативними організаціями. Тоді ж цинічно

нищили художні цінності у Національному музеї: графічні і літературні твори товкли на куски і вивозили за кордон, українські книжки сікли на січку і вивозили на папірці. Національний музей втратив (за неповними даними) до 2115 творів. Серед них – 122 портрети політичних та релігійних діячів; твори світі малярів, графіків, скульпторів, майстрів декоративного мистецтва.

"Вичищення" музеїв від українських історичних цінностей – одним з шляхів позбавлення народу, зокрема, його підрастаючої молоді, можливості пізнати свою історію. Цій акції передували масові репресії найбільш свідомої частини українського народу, зокрема інтелектуалів. Тоді каральні органи брутально нищили приватні родинні архіви українських діячів. Це – велика втрата для української культури.

Процес відродження української культури, що розпочався після падіння Російської імперії, сприяв поверненню релігійним громадам можливості започаткувати відродження того, що руйнувалось в умовах тоталітарного режиму. Цілеспрямоване нищення пам'яток сакральної спадщини та позбавлення багатьох з них культових ознак і пристосування до сучасних господарських і службових потреб тривало у Західній Україні протягом півстоліття. Протягом цього часу цілком не розвивалася в Україні архітектура.

Ще у більш критичному стані перебувала сакральна спадщина Східної України (підрадянської).

Але і в наш час, коли культові пам'ятки перейшли до сфери інтересу громад, збереження їх викликає певну тривогу. І вона не без підстав. У діючій церкві згоріла відома пам'ятка українського іконописства – Ріпнівської богоматері (XVI ст.). Відомі випадки, коли дерев'яні ікони переносять на кладовище або спалюють. Руйнують з метою збудувати (як можна швидше) нову, велику, гарну церкву.

При недоречних ремонтних роботах викидають з храмів цінні історичні пам'ятки (с. Прилбичі, іконостас XVIII ст.). Прилбичичів викликав благоговійні почуття у Андрія Шептицького (тоді єпископа) згодом митрополита і засновника Національного музею у Львові.

У селищі Ворохта біля занедбаної, шляхетної за своєю архітектурою церкви XVIII ст. вибудовано нову монументальну споруду.

викликає в уяві пам'ятки Самарканду. Окремі пам'ятки, "що у дерев'яній шопі правити не будуть" (У цьому місті – пам'ятка XVIII ст., прекрасна церквиця у м.Жовкві).

Потребу і прагнення до невиправданих добудов, надбудов, реконструкцій, які змінюють образ пам'ятки. Адже кожна будівля, пам'ятка має свою продуману архітектурну композицію, крім того, пам'ятки храмових споруд здавна існувала на наших землях.

Невиправданим є суцільна забудова території Свято – Михайлівського (Саквіліанівського) монастиря у Львові. Вражає різнобій пам'яток: новозбудовані об'єкти цілком не пов'язані (і навіть не пов'язані між собою, не узгоджуються зі старим монастирським комплексом).

Рештки старого церковного кладовища – місце спочинку пам'яток, серед них і ректора Львівського університету І.П.Котляревського.

Потребу і прагнення створюються охоронні зони пам'яток: так на невеличкому території церкви споруджено чуже їй приміщення нової дзвіниці (історичну дзвіницю – дзвіницю над бабинцем).

В умовах економічної ситуації, яку переживає сьогодні наше суспільство, в історичній план відсунулася проблема збереження та охорони пам'яток архітектури. А лише у Львові маємо на сьогоднішній час понад тисяч пам'яток та цінних споруд.

В умовах сучасні історичні міста (ті, що зберегли своє історичне обличчя в Україні не так багато) – це завжди поєднання старого з новим. Історичне місто існувало завжди, але в наш час у зв'язку з швидкою урбанізацією, цей процес вимагає свідомого нагляду.

Потребу і прагнення викликає стан об'єктів середньовічного житла на території середньовічних етнічних дільниць: української, польської, єврейської. Переважна частина їх знаходиться в аварійному стані. Багато випадками ці будинки не пройшли регенерації чи реставрації. Пам'ятки житлової архітектури відновлюються дуже повільно, через 3-4 роки вимагають повторного ремонту.

В умовах міста визначається не лише пам'ятками середньовічної архітектури, а й меншій мірі будівлями кінця XIX – початку XX ст.

Вони відносяться до зразків високої будівельної культури. Їх досконалість конструкцій, цікаво вирішені екстер'єри та експлуатуються та зберігаються ці споруди вкрай незалежно. Часом почалося нічим невиправдане знесення цих об'єктів у частині Львова.

В одному випадку руйнуємо бульдозерами, а в іншому — скромніші релікти перетворюємо у святковий безжиттєвий об'єкт. І другий підхід до пам'яток не витримує критики.

Пам'ятки архітектури часто руйнує не тільки час, але й використовують, а також, як не сумно це говорити, — реставрацію. Останні більше любляють реставрацію від "О", тобто реконструкцію і, часто, дуже довільну. Рідко практикують охоронні заходи. Не поодинокі випадки, коли реставрація насильством над архітектурними формами, які склалися історично протягом життя пам'ятки. Нехтування історико-культурними критеріями викликає невиправдане знесення цілих об'єктів, як Ів.Хрестителя. (І це в той час, коли на збереження старовини XIX — XX ст.). Практикуються також невиправдані знесення середньовічних будівель.

Відомо ж, що жодна пам'ятка минулих століть не дійшла до часу у первозданному вигляді, відсутні документи, у яких зафіксований первісний вигляд їх. І тому особливо обережним ставленням до реставрації середньовічних пам'яток.

Законну тривогу викликають роботи по капітальному ремонту прийому ремонтних робіт часто приводять до реальної втрати художніх цінностей. Об'єкти, призначені до комплексного ремонту, немов приречені до заглиди.

Реставрація наших вулиць і міст повинна бути комплексно-архітектурно-планувальною, а з історико-культурного боку. Практика світового містобудування дає багато прикладів того, як співіснують старе і нове, збагачуючи та доповнюючи одне інше. Відбувається лише в тому випадку, коли той, хто зводить нове, з пошаною ставиться до старого, коли новозведена споруда талановита. На жаль, для багатьох наших архітекторів старе об'єкт рухлядь і гнила цегла, завада, якої бажано позбутися якнайшвидше.

певну допомогу у справі охорони пам'яток могли б надати інспектори (при кожній раді народних депутатів – інспектор). Ними могли б стати спеціалісти, історики, архітектори, журналісти. Один раз в рік для інспекторів доцільно було б проведення семінарів, де вони могли б поглиблювати свої знання. За допомогою цінними спорудами, бажано було б закріплювати посаду наглядача. Така робота практикувалася у Львові у 30-і роки минулого століття. Можливо, коли б будинок Бандіnellі (а стан його був би привождний) мав такого персонального наглядача, він міг би бути капітальний ремонт у відносно задовільному стані) не був би на наших очах у прекрасні руїни серед завалів сміття (а це свідчення про нашу культуру, відношення мешканців до пам'яток минулого міста, у якому проживаємо). Необхідно зробити все можливе, щоб не втратила кам'яниці – палацу Бандіnellі – унікальної пам'ятки українського будівництва. Практика показує що навіть цілком невеликі будинки зберігають цінні художні елементи.

У минулому часу статус пам'яток часто визначався не за їхню історичну та декларативними цінностями: першу категорію отримували пам'ятки національного значення другу – республіканського, третю – місцевого. З цим статусом, наприклад, згадана унікальна пам'ятка українського будівництва у Львові – кам'яниця-палаццо Бандіnellі належала до другої категорії. Мабуть, при визначенні статусу пам'ятки треба було б взяти за основу ті принципи, якими керуються наші сусіди.

Важливо до націй, що в ділянці відновлення та реставрації пам'яток у світі, як, наприклад, італійці, чехи чи поляки. Не зберегли пам'яток, які почали утверджуватися, зокрема в Галичині, в справі культурних пам'яток у 20-30 –х роках нашого століття. На жаль, в нашому суспільстві не утвердилося поняття пам'ятки, під яким слід розуміти все, що акумулювало в собі пам'ять про минулі покоління житлового призначення, культова, писемності, ремесла і

Важливо цього в першу чергу необхідно розпочати роботу по створенню загальнодержавного каталогу пам'яток архітектури, створити фільм про пам'ятки Львова, проводити лекційну роботу

серед шкільної, студентської та робітничої молоді (лекції – метою поширення знань про пам'ятки міста та області, а також громадян Львова старе місто залишається невідомою землею. Бажано вести на радіо та телебаченні постійну рубрику: Пам'ятка України).

Виходячи з мистецької цінності архітектурної спадщини рішенням ЮНЕСКО місто отримало статус "міста-пам'ятки". Це у структурі Львівського магістрату доцільно було б утворити головного охоронця пам'яток.

У багатьох країнах світу пам'ятки житлового будівництва з допомогою добровільних спонсорів, про що скромно повідомляє табличка на фасаді старого будинку, регулярно проводяться конкурси на утримання пам'яток архітектури (У Польщі, зокрема, – і культурних пам'яток).

Культура українського народу – це сукупність матеріальної та духовних цінностей, в яких його здібності, уміння, знання, досвід і праця, його відношення до своїх діячів, вміння утримувати пам'ять. За поодинокими випадками, пам'ятні дошки встановлені на наших будинків, не співрозмірні з об'єктами, для яких вони адресні, не мистецькі.

Сучасному громадянству незалежної України необхідно виробляти ідею пошани до пам'яток культури, кожному громадянину пам'ятки подавати до загального відома через пресу, телебачення. Бажано, щоб особи, яким довірена опіка над пам'ятками, були обережні у своїх діях, прислухалися до думки спеціалістів, а не ігнорували її. Одночасно необхідно позбутися тенденції до удревнення пам'яток, особливо при проведенні реставраційних робіт.

Не втручаючись у справи церкви, завданням держави є забезпечити необхідність суворо стежити за збереженням духовних цінностей, належать не лише окремим конфесіям чи громадянам, а й громадянству.

Справа повернення в Україну пограбованих у Росії культурних цінностей – залишається одним з найважливіших. У Росії Війська запорізького, національно-державні пам'ятки, військові трофеї тощо. У Польщі – Збруцький ідол (Світовид), великий галицький ідол, збірки рукописів і стародруків Перемиської і Холмської культурних матеріали товариства "Просвіта" та НТШ, цінні документи.

Іларіоном (Огієнком), Юрієм Липою; цінне листування – Петрушевича, Петлюри, велика кількість української

яка зазнала найбільших втрат у Другій світовій війні, повернення своїх цінностей. У випадках неможливості реституції, національна приналежність українських культурних буття засвідченою.

ЛІТЕРАТУРА:

Степанівська Л. Збірки Оссолінеуму реституції не улягають // *Вісник*. – Київ., – 1997. – № 3-4.

Василь О. Українські клейноди. Хроніка 2000. – К.: Довіра, 1992.

Заводяч Я. Як нищили незнищенне // *Дзвін*, 1991.

Василь І.А. Охрана памятников истории и культуры. – К.: *Вид школа*, 1990.

Степанівська Л. До історії нищення пам'яток української культури // *ЗНТШ*. – т.ССХХVII. Праці Секції мистецтвознавства – Львів, 1994.

Кос К. Історико-культурна спадщина і національна еліта. – *Вид*: За вільну Україну, 1997.

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ТА КОЗАЦТВО
УКРАЇНИ
(ЛИЦАРСЬКИЙ ЕПОС НА МАТЕРІАЛАХ
НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ)**

ANNOTATION

The main norm of Ukrainian Cossacks was the subordination of their own interests to public interests. This principle entered the notion of the national idea as the significant part of it.

АНОТАЦІЯ

Зasadничою нормою українського козацтва було підпорядкування власних інтересів загальнонародним інтересам. Ця позиція увійшла до змісту української національної ідеї як її вагомий складник.

Історичні умови України сприяли збереженню до нашого часу прошарку професійних воїнів як верстви суспільства, особливої групи. Відсутність власної державності спричинила те, що в Європі створювались регулярні армії, головними і частими оборонцями України стали козаки, "вільні люди", особливої цінності прошарок українського суспільства. Етнос сам себе боронив, а козаки своїх кращих представників. У думках, легендах, казках, словом "козак", "запорожець" завжди поєднується з "лицарська честь", "лицарські подвиги" – характерні словосполучення мови йде про козацтво. Лицарський епос (як стиль життя і цінностей) був основою життя козацтва, тому сучасники і нащадки правом говорили та писали про козацтво – "лицарі запорожці". Лицарського епосу козацтва був патріотизм, вірність Неньці-Матері. Середовищі козацтва сформувалась і набула поширення національна ідея. Козацтво стало провідною державотворчою силою на Україні.

Матюшин Іван

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та культурології
Державного університету "Львівська політехніка"

Основні праці:

- Антична філософія. Львів: ДУ "Львівська політехніка", 2000.
- Антична філософія. Львів: ДУ "Львівська політехніка", 2001.
- Вплив античної філософії на українську філософію. Львів: ДУ "Львівська політехніка", 2002.
- Філософія. Львів: ДУ "Львівська політехніка", 2003.

християнська республіка – Запорізька Січ. Вона була не лише суверенною, але й своєрідним лицарським орденом зі своєю системою чинів, певними правами і обов'язками, розпізнавальними знаками і символікою, спільною метою. Але розгляд і аналіз Запорізького лицарського ордену – тема окремого наукового дослідження.

Метою цієї статті завдання інше – проаналізувати побутування і еволюцію лицарського епосу на Україні за матеріалами усної народної творчості. Для періоду XV – XVIII ст. найбільше інформації знаходимо в народних піснях, легендах.

Відомо, що за часів Київської Русі, в XV – XVIII ст. лицарському епосу притаманна елітарність, а скоріше – демократичність. Козацтво складалось з різних верств населення, становило українську еліту, але було відокремлену різко від решти суспільства, як то було в інших країнах станового суспільства країн Західної Європи. Елітарність до еліти визначалась не стільки походженням, скільки вчинками. Тому, як і за часів Київської Русі, поняття "козацької слави" пов'язується не з походженням, а з вчинками, особистісними якостями. Людина сприймається як особистість, яка прославляє рід не походженням, а не є звичайним носієм слави роду. В думі "Отаман Матяша" образно співається:

"Отамана Матяша Господа Бога прохали:

Узя твоя мати в небі пресвятилась,

Що тебе, рицаря, да породила." [1; 45-46].

Важливо відзначено, що хоробрий, славний воїн – дар матері від Бога, а не вроджений. В народній з дум не згадується, не оспівується рід героя, а тільки його вчинки. Сам козак – творець своєї слави. І мета життя козака, як і західноєвропейського лицаря – слава, яка манить його до подвигів, до славою. В ній він бачить альфу і омегу свого життя. Це прагнення до слави, до самореалізації в героїчних подвигах, до відчайдушності, до відчайдушності, оспівується у багатьох думах, легендах, піснях, на думку автора, в думі "Івась Удовиченко,

який є опоетизований зразок життя козака. Від першого до останнього свого прагнення – до слави, подвигу, через відчуття в собі

“сили богатирської” – до бойових подвигів і славної посмертного вшанування з боку соратників. І автор думи оспівує славу життя козака:

Прагнення до слави і мужність – ось риси, що оспівують у думах.

“У нас над усе честь і слава, військова справа,

Щоб і себе на сміх не дати, і ворогів під ноги

топтати!” [4; 174],

Поняття мужності, військової вправності нерозривним образом козака. Ворог для козака – не тільки і не скільки можливість продемонструвати свою майстерність, мужність, подвиг – найхарактернішу рису лицарства, що її відбито в рицарській літературі. Якщо звернутись безпосередньо до свідчень, то Граб'янка в своєму літописі пише про запорізьких в мирі жити ніколи не хочуть, но егда в землі их мир огляде самовольно идуть на помощь иным царствам, і малія ради нужду подіймуть, море перепливати дерзають в единокоріях. Думах їх автори з захопленням оспівують славні походи битви з ворогами в гіперболізованому, епічному стилі.

У думках, піснях відчувається цей гострий, непримиренний військових зіткнень, військового протистояння. Інтуїтивно козацтвом своєї місії (щодо етносу в цілому) орієнтувало їх просто на війну заради слави, як це бачимо в європейському лицарському епосі. Тому в думах оспівуються мудрі вожді, вміють і ворога побити, і козаків зберегти – “Отаман визволити і себе, і побратимів з неволі – “Дума про Самійла сказати, що для козацького лицарського епосу характерна мужність, але й кмітливість, передбачливість, хитрість. Відома козаків стали сюжетами не лише дум, але й численних легенд легенд “Савур-Могила”. – Київ: Дніпро, 1990).

У думах, легендах запорожцям приписуються властивості – здатність ставати невидимими, перевтілюватися керувати стихіями. Особливо, як у легендах, що пов'язані прославлених кошових отаманів Івана Сірка і Семена Палія. Вони напівреальними, напівміфічними істотами, близькими до

...дурм'яні цього слова, сили і властивості яких перевищують
...визначний рівень. Палій перемагає не лише ворогів, але й чорта і
...стороду від Бога вічне життя: "А Семен Палій живе собі, як
...старий – і він старий, місяць молодий – і він молодий" [3;
...про Івана Сірка й Семена Палія стосуються кола лицарських
...живих і молодих воїнів-захисників, які з'являються на
...в хвилину найбільшої небезпеки – Хольгера-Данця,
...Сіда та ін. Тобто в думках, легендах іде притаманний
...процес міфологізації реальних історичних постатей,
...рівня напівбожественних захисників народу.

...почався вже у добу Київської Русі, коли до сонму
...хорообрі воїни. У Києво-Печерській Лаврі і тепер показують
...який шанується як святий. До сонму святих увійшли
...Олександр Невський, що прославились своїми
...державною мудрістю. Військова майстерність,
...успіхи в обороні рідної землі так шанувались і цінились
...з точки зору Церкви заслугоували найвищої оцінки –
...до рангу святого.

...невід'ємною рисою "лицаря запорізького" була
...вірі християнській, що притаманне лицарському
...Одним з головних завдань лицаря була оборона
...невірних", оборона Церкви. І в билинах, і в думках ця тема
...Козак іде не тільки шукати слави, але й "віру
...Відомий дослідник історії та звичаїв запорізьких
...пише: "Спонукувані релігійними почуттями,
...звічі на рік у мирний час вирушали пішки "на прощу",
...святим місцям у монастирі: Самарський, Мотронинський,
...Межигірський, Лебединський, Мошенський, першого
...і жовтні, після звичних літніх занять – рибальства,
...овочівництва й мисливства, другого разу – перед
...в останньому випадку побожні паломники залишались у
...за весь піст аж до Пасхи і протягом цього часу постилися,
..."

...вірності у козаків обов'язково входила і відданість вірі

У відомій історичній пісні "В Цареграді на ривочу" Байда Вишневецький воліє мученицьку смерть, а не – зраду, звернути увагу на таку особливість козацького лицарського вірність. Європейський лицарський епос обов'язково перекладається на союзеру як одну із засадничих норм. Козаки не визнавали крім ними ж обраної і тому поняття вірності мало в них місце. Це, перш за все, вірність вірі православній, Неньці-Україні побратимам, "січовому товариству". Зрада віри, України завжди вважалась непростимим гріхом, карою за який могла бути смерть ("Хмельницький та Барабаш"). Вірність розумілась не просто як природний прояв щирої, безпосередньої відданості вірі, Батьківщині, невід'ємний складовий чинник власного "Я". Тобто вірність – це зовнішньому щодо козака, а вірність самому, собі, своїй особистості. В думках, легендах простежується думка, що вірність віру, то це вже і не він. Недарма в думі "Про Сидора Кобилюху" побусурманеного козака називають Лях Бутурляк – бо він зрадив вірність і втратив.

Вірність "січовому товариству" нерозривно сплітається з дружби, бойового побратимства. В думках постійно відбуваються звертання козаків один до одного як "брате", до отаманів – "батьку", до козаків – "діти". Такі форми звертання підкреслюють козацького єднання, єдність війська козацького як великої родини. Кровні шанувались зв'язки побратимські. Козаки братались з духовним священиком, даючи "заповітне слово". Найвищим, найшляхетнішим людським почуттям вважалася дружба, якої було побратимство. Така висока оцінка цього почуття (кривні зв'язки, за кохання й родинні стосунки) характерна для епосу з моменту його виникнення. Лицарство завжди вимагало особлива спільність, союз, орден людей одної мети – боротьби з від зла, ворогів, захисту церкви, як об'єднання земних службовців за справедливості. Тому лицарському епосу, особливо в лицарському усній народній творчості, притаманний певний аскетизм, сувора відмова від багатьох земних благ – родини, багатства. Давалося, що несімейне життя козаків пояснювалось самим ладом життя, вимога ставити суспільні інтереси "війська запорізького" вище

особистих, зрівняльний розподіл здобичі, фактична відсутність зброї, одягу та коня.

Відомою нормою, реалізованою на практиці ще одну норму лицарського епосу – ставлення до багатства, накопичення майна. Від козака вимагалась щедрість, а скупість гостро висміювалась (“Дума про Хвеську козака-накопичувача”). І родина, і багатство – для козака попадає до розряду речей для людей звичайних, а не для рицарів, для яких слава – понад

всі інші цінності. Вітчизною найвищою святинею для козака була мати, яка вважалась в його уяві з рідною землею, була її зримим втіленням. Образ матері набуває сакрального значення – він втілює все те, що козаки були готові навіть ціною власного життя і в той же час мати є для козака захистом і боронить козака – молитва земної матері, її материнська любов і кровинка в кровинку матері небесної – Богородиці. Благословіння, молитва матері – це оберіг, який захищає козака в бою, рятує в час

небезпеки, – каже, – козаки-запорожці,

матушку любить отцова-матчина молитва!

Матушку любить і матчину молитву споминає,

То отцева і матчина молитва із

дна моря душу виймає,

а в смертних одкупляє” [1; 80].

(Попович”).

Коли козаки згадує козак в час небезпеки, до неї звернені його останні думки і молитви. Пошана до матері – важлива риса козацького епосу. Зневага до матері вважалась великим гріхом, за який карає Бог. Це видно з епіки (“Буря на Чорному морі”). Іменем матері козак називає і шанує і любив – Січ Запорізьку, “Січ-Мати”. Мати для козака – це “Січ”, і святинею стає те, що назване її іменем – Січ Запорізька, це козацька земля. Це характерна риса саме богатирського, козацького епосу, яка відрізняє його від лицарського епосу Європи, в якому мати займає порівняно невелике місце.

Лицарський епос був нормативним в козацтві, особливо в Запорізькій Січі. Недарма козаків не тільки в Україні, а й іноземці називали “лицарями”. Лицарський епос

був основою життя козаків, єднаючи їх в боротьбі проти ворогів і за їхню волю. Козак – ідеал етносу, зразок для наслідування. Народні епоси, характерні для козацтва, перейшли в народну творчість, невід'ємною складовою, зміцнюючи сили української нації в її боротьбі за незалежність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Героїчний епос українського народу – Київ: Либерецький, 1990.
2. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства – М.: Наука, 1988.
3. Савур-Могिला. Легенди та перекази Нижньої Наддніпряни. К.; Дніпро, 1990.
4. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3-х т. Львів: Світ, 1990.

У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ ПЕРІОДУ ДВОХ
СВІТОВИХ ВІЙН

Крупач Микола

кандидат
філологічних наук,
доцент кафедри
української
літератури
ім.акад.М.Возняка
Львівського
національного
університету
ім.І.Франка

ANNOTATION

The attempt to trace the genealogy of the idea and its influence on the formation of the Ukrainian literature of period between the World Wars (1914-1945) is suggested.

АНОТАЦІЯ

Складається ідея генеалогії роду та його формування тем в українській літературі періоду двох світових війн.

Період двох світових війн почав висувати на передній план одну з ідей у формуванні української національної свідомості –

генетичне питання – “що ми?.. Чиї сини? Яких батьків? Ким? за що?” – особливо актуальним стало для українців у найтрагічніший період, бо саме тоді з особливою завзятістю почали відновлюватися українські родоначальні принципи – саме ті, завдяки яким переживала найстрашніші лихоліття попередніх духовних і культурних поколінь, та все ж залишалася етнічно самобутньою територією. Для зупинки інтернаціоналізації українців, тобто знищення національної ідентичності, потрібно було заглянути в її генеалогію, визначити її основи, що сцементувала українців як народ упродовж століть.

У книзі “Призначення України” вважає, що український народ – “некочовий народ” трипільської культури (трипільці), який за тисячоліття перед Христом” прийшов із Месопотамії, на територію, що триває й донині, однією з духовних і культурних осередків [55].

Цей твердження зустрічаємо й у О.Ольжича. У праці “Українська

культура" він пише: "Ще кілька тисяч літ перед Христом (три тисячоліття) у нас осіло плем'я, що прийшло з Балкану, а до нас це доба так званої трипільської культури, що характеризується родів пашні, ткацтва, малювання, кераміки, догляду худоби". Очевидно, саме цьому переселенню древнього народу в О.Ольжич вірш "Риплять та квілять двоколесі мажі..." із 1932 р.).

Вищенаведені твердження Ю.Липи й О.Ольжича були під впливом західноєвропейської історіографії, що сприймалась як панівної довгий час в Україні російської. Прикладом цьому є епізод зі спогадів П.Мащенка про О.Ольжича: "Якось поспричинено схвилюваним і вдивившись на мене сказав: "Я вже не можу сказати, прошу затримайте це, що скажу, тільки для себе. Можете собі сьогодні тутешній славний кустос так міг страшенно показав класифіковані ним збірки й про одну з них сказав, що вона з 1000 року перед Христом... А я її перед тим оглянув і записав, що напевно походить з 2000 року перед Христом. Подумайте, так помилився на 1000 років" [3, 39].

Причину схвилювання О.Ольжича, очевидно, можна пояснити тим, що так звані "західноєвропейські" історики применшували значення знахідок у Європі, таким способом підкреслюючи залежність її народів від цивілізацій Стародавнього Сходу. Це було сенсаційних відкриттів трипільської культури В.Хвойкою та її "помилки" західноєвропейському "славному кустосу" робота, це було недопустимо. Але й вищенаведені припущення про формування української ментальності в однаковій мірі ставили залежність від культурних надбань народів Стародавнього Сходу. Європейські й особливо слов'янські народи "молодшими братами" народів, що протоптують собі шлях у позитивістському напрямку мавпи до цивілізованої людини.

Отже, зі всіх боків історіософські пояснення генезису української культури сучасному світі робили їх завжди "молодшими братами". Це період двох світових війн (і не тільки!) означало – рабами. Навіть і тлумачення генезису українців, запозичене зі Старого Заповіту,

наймолодшого Ноевого сина – досить таки непрактичного, але й фетета. Спробувавши довгоочікуваної власної державності у 1917 – 1920 р.р., українці відчули себе “дорослими”, готовими до життя на власній землі, але втратили можливість бути господарями у своїй хаті, тому далі потрібно було серйозно обдумати стратегію непередбаченої й водночас закономірної поразки. Тепер явно бракує національної ідеології, яка б могла згуртувати українців, змусити їх стати до нової боротьби за власну державу, коли історія надасть їм шанс. А його, особливо українці в західноєвропейській діаспорі, хотіли б отримати від фашистської Німеччини. Тому, О.Ольжич відновлюється від раціональних (позитивістських) пошуків у сферу первинних первнів свого древнього роду та стає проповідником “ірраціонального, містичного” методу історіософського

“Містична ідея роду”, як стверджує О.Ольжич, зародилася в історіософії саме в давньоруських джерелах, таких як “Слово о Ізяславі”, “Повість минулих літ”, і зазнала ще більшого підкріплення в епічній силі в козацькому героїчному епосі: “Спільнота нації в козацькій духовності усвідомлюється не природниче, а духовно-містично в епосі. З нього родиться вся потуга Української Держави та відродження. “Діти з коліна Яфетового” – це тільки дві, поганська й християнська форми одної думки – божеського благословення народу. Вся українська історія росла з міту й величі “славних і величних Русов”, що “за царського монархи... Царгород штурмували”, і “того же древа есте і ми і ви і брати воїнов синове”. І ХІХ століття черпає всю свою силу з історії в нього козацької легенди:

“...живої козацької тієї крові...” Не випадково повоєнна українська історіософія відкрила нам княжу добу – першоджерело національної історії. “Тільки повне відслонення Міту” [4, 231-232].

В основну ідею української національної історіософії, зокрема в контексті світових війн, в літературній інтерпретації можемо окреслити ідею національних мислителів захистити родоначальні принципи української історії, які традиційно вважаються богоданними, первісними, невідчужимими. Цю ідею чи не найкраще окреслив у поетичній формі у глибоко історіософському вінку сонетів “Юнацькая весна”

(“Зодіак”; Прага, 1941) – з присвятою “Праматері роду”:

Ти ллєш вже мого роду вічне море сама для нього вічне море

О, знаю я: тобою це було

засіяно прапредківські простори!..

Та ще нові лани для роду зоре

твоїх нащадків міцнеє рало!

І буде: під єдинеє берло

збереться рід в величному Соборі!..

Таким чином, українські письменники періоду двох світових війн (тільки цього періоду) часто стають прибічниками історіософії, яку можна охарактеризувати як родоначальні, або ж патріархальні своєю суттю є консервативними (від лат. *conservativus* – охоронний).

У цілому на прикладі творів українських письменників періоду двох світових війн можемо говорити про формування родоначальної історіософії у національній літературі, яка захищає минулі, часто звичайні суспільних відносин, що, як правило, утотожуються з родоначальними з національними формами співжиття (національна держава імперії).

“Містична ідея роду”, висунута О.Ольжичем, є стрижнем історіософії типу такої історіософії. В основі формування однієї з її провідних переваги первісних, родоначальних принципів співіснування, зокрема, низка міфів, поширених у багатьох народів світу. Цей період людського життя оспіваний як найдосконаліший. Так зустрічаємо у шумерській, індійській, ацтецькій та інших культурах Європі міф про “золотий вік” людства відомий у переказах Гесіода й Овідія; він, зокрема в українській літературі, послужив основою для поетичних візій історика та філософа О.Ольжича. Ідеї історіософії життя людини знаходимо й у християнській релігії, де в Старому Заповіті Книги буття дізнаємося про місце перебування перших людей, які “раєм”.

Та водночас без серйозного заглиблення в суспільно-історичні проблеми певної епохи не можемо збагнути й історіософії представників. Період двох світових війн яскраво демонструє процес завершення руйнувань родоначальних принципів історіософії. Україні та засвідчує трагедію востання зруйнованого роду.

в сучасну епоху мають дві основні найвищі форми – імперська держава та шовіністична імперія.

Вдало показав у романі “Вершники” Ю.Яновський, в романі “Подвійне коло”. Для прикладу наведемо уривки з діалогу Оверко Половців, у яких передана глибина трагедії роду – результату складних суспільних катаклізмів. В уста Яновським вкладений результат імперської пропаганди, зокрема імперського імперіуму. Оверко ж – перебуває під впливом ідей створення імперської держави.

“Тетлюрівське стерво, мать Росію продаєш галичанам! Ми їх до смерті, ми не хочемо австрійського ярма”; “Проклинаю серцем, ім’ям великої (виділення – М.К.) Росії-матінки, від Івонії, од Білого моря до Чорного, проклинаю ім’ям брата і проклинаю й ненавиджу в мою останню хвилину...”

“Яд наш великий, голови не щитані, крім нас двох, іще трое – це основа, а найперше – держава, а коли ти на державу плаче, тоді брат брата зарубає, он як!”

Роду Половців і тисяч подібних родів на революційній сцені у історіософській “Антистрофі” П.Тичина: “Орел, Молот... І кожне виступає як своє... Своє ж рушниця в нас душі лежить...”

Узагальнення дозволяє нам, враховуючи певні генетичні особливості інтерпретувати трагедію роду Половців, а заодно й тисячолітню трагедію України. Так, прізвище Половець очевидно, кочовий рід цей у минулому зайшлий на українські землі осів тут, бо назавжди втратив надію на відродження, імперської держави. Та генетичні процеси – закони вони диктують і через тисячоліття, тому не дивно, що родовий конфлікт представники народу, приреченого на відомих нам історичних причин, які заховані в древніх трагедію роду Половців не можемо розглядати як трагедію, але приналежність братів до ворогуючих збройних сил і навіть очолювання останніх – це і є справжня трагедія каліборобського населення українських земель (“Своє на дні”, яке колись прийняло на свої території забіяцькі народи

("Своє ж рушниця в нас убила"). Генетично нестійкий, протилежний колись войовничі співродичі, на вимирання, рід Полоняків, вир братовбивства, ведучи за собою і засліплених просторів співвітчизників, і водночас нехтуючи вже установлені внутрішніми нормами моралі.

Генетичний аспект в інтерпретації історіософії найбільш недосліджених в українському літературознавстві відзначити, що в 1920-1940 рр. тема генетичного прояву просторові проміжки (століття, тисячоліття) певних характеру, які впливають на суспільно-історичну неодноразово порушувалися в українській літературі. Прояв може служити хоч би вірш "Кров полонянок" (1927) М.Богдан:

У добру вільність, в плідній піт
Зарошеного тіла вкраїнських ясних бранок,
І рот розтерзано, і проросте на ранок
В дівочих черевах їдкий монгольський плід.
Ростуть роки, одвічний цвіт отав,
І в сайдаках сердець зотліли стріли згадок,
Та кров стару століттями нащадок
Ї гудзуватих жилах схороняв.
І любимо слова важкі, мов чорний дим
Зловіщих ватр, що сяяли татарину,
Викохуємо кров тугу і міцно звинену,
І просторінь – безмежну царину –
Вітаєм серцем круглим і просторим.

Тема порушення узвичаєного світогляду на певними етнічними угрупованнями людей у результаті різних (часто протилежних) родоначальних принципів українських письменників у еміграції. Так, О.Ольжич у вірші "Проходили" (цикл "Камінь", 1932), у якому 3-ої особи множини, тобто від імені жінок-матерів. своїх рисах характеру рівні (навіть протилежні) співжиття автохтонних та мандрівних народів.

Прояв генетичних орієнтирів кочівників, світогляду автохтонного населення, – глибоко прихований

...людей, що народились або зросли на духовно чужих їм землях. ...вкучи, гени реагують на запах "євшан-зілля", але що робити ...в запаху "євшан-зілля" батьківщина, яка вже тисячоліттями ...востями пустелі, як кара народу, що не вберіг її. Ось тоді й ...в людини незбагненна генетична туга, яка породжує порожнечу ...вробливе, диявольсько-фатальне бажання зруйнувати узвичаєний ...вправила співжиття в ньому – так часто народжуються ...вспостерігаючи психологію, яких, Л.Тичина залишив нам ...вхарактеристику їх внутрішнього стану, а точніше – їх внутрішньої ...в "Очі революціонера, Туга" ("Міжпланетні інтервали"); "Все ...всправдати високою метою – та тільки не порожнечу душі"

...в трагедію переживає й людина, що зріклася традицій ...в народу під впливом тонко продуманої чужоземної пропаганди, ...в імперської (шовіністичної) чи космополітичної. Цей духово ...в процес, поширений у поневоленій Україні, дуже влучно ...в у "Кривих усмішках" (1929) Л.Гребінка:

...в із серця Бога...
...в з великої літери,
...в собі ж під ноги.
...в глливо витер.
...в із серця з болем,
...в лишив порожне.
...в думками кволими
...в тривожити?!
...в старих традицій,
...в не застрявши добре.
...в шукаю позицій,
...в обрії...

...в втрачені "обрії", тобто споконвічні духовні ідеали предків, ...в із центральних завдань української літератури періоду двох

...в, що історіософські концепції імперських країн мають мало ...в на хід історії та місце людини в ній з історіософським ...в поневолених народів. Треба враховувати й той факт, що

імперські ідеологи часто фабрикують через відкриті й таємні канали під вплив яких може попасти навіть чесно налаштована у своїй совісті людина. Служіння інтересам імперії та намагання прислужитися їй талантом, розумом, енергією, силою суспільно-справедливої критики – різні аспекти трактування однієї проблеми, хоч істинне бачення не завжди співпадає. Звідси й витікають два основні русла наукового та суспільного трактування філософії історії, в основі яких два протилежні вектори: всепоглинаюча сила імперії, тобто влади (від лат. *imperare* – панування) та інтереси роду, через нього й громади, як суспільства, що проживає на одній території й об'єднана мовними, культурними, етнічними, правовими, релігійними та іншими національними традиціями.

Якщо ж у національно-ідейний простір втручаються інтереси інших народів (а вони дуже часто надзвичайно приховані у своїх політичних намірах) або ж у народу відсутня національна ідея чи вона втрачена вдалою чужинською пропагандою впродовж тривалого часу, тоді чекає страшна доля братовбивчої – громадянської – війни.

М.Хвильовий своїми новелами намагався застерегти українців від ворожнечі, яка спалахувала в період встановлення більшовицької влади в Україні. Його персонаж із новели "Я (Романтика)" – "Я" – революції, безіменний чекіст – іграшка в руках отого, що дає йому надію на відродження власної держави, "озброєного татарина", першій же своїй появі у творі "на розкішній канапі сидить, відкинувши себе ноги", "і монотонно наспівує азіатське "ала-ла-ла"". Він "виглядає волохатий силует" "молитовно дивиться" "м'єтежника" "сидить на синедріон" – "чорний трибунал комуни", членами якого є "чужинці" (причому маріонетка-персонаж формально керує ним), бездумно скоюючи страту невинних людей в ім'я примарної фанатичної ідеї. Зауважмо – комуни – тієї деструктивної у своїй суті організації, що скоює страту людей, яка має замінити узвичаєну тисячоліттями сім'ю, родом. Для персонажу новели, як і будь-якій людині, потрібна ідея, яка дає сенс життю, у даному випадку персонажу потрібна глобальна ідея, яка могла б стати – національна, та він у силу історичних обставин не може вплив псевдоісторичної, псевдомістичної ідеї "загірної ідеї" – трагедія. Трагедія, очевидно, українця; і не тільки його особиста трагедія, складний період двох світових війн. Цій ідеї він усе ж не вірить.

рис, тому ввижається вона йому у вигляді багатосимволічного й водночас – матері (“воістину моя мати – втілений прообраз святої Марії”; “мати – прообраз загірної Марії”). Але ж комуна не є образом матері – вона антиродинна, антисімейна; вона не може бути Марією, глибокого християнського символу, бо за своєю сутністю антихристиянська, у ній щонайменше повинні поєднатися татарин з українцем, тобто мусульманин з християнином. Хтось повинен уступити в цьому, хтось уступає українець – він убиває власну матір, тобто традиції української родини, бо слабший за Тагабата, а точніше – за його ідеологію, нехай навіть антиприродну, руйнівну, але – смертельно-фанатичну. Українець прагне жити – яким же судом його судити за це? Мати ж не могла забезпечити йому права істинного вибору в житті (на це були навіть об’єктивні історичні причини) – тому мовчки він гине від свого сина, щоб, можливо, лише через втрату її він міг повернутися до національної трагедії, у даному випадку – української.

У новелі того ж М.Хвильового “Мати” приймає добровільно смерть одного з синів, щоб позбавити його гріха братовбивства. Ця трагедія символізує довготривалу на українських землях боротьбу (незрозуміло, що, на жаль, не скінчилась і по сьогоднішній день, міжпартійні, політико- та економікоорієнтаційні сутички), і це, Боже, можуть перерости в громадянські конфлікти. І зараз особливо звучать для нас рядки П.Тичини, взяті М.Хвильовим для новели епіграфом:

Вийшли до матері та три сини:

Один вояки, да не однакі,

Один за бідних,

Один за багатих...

У новелі нестійкий персонаж повісті Б.Антоненка-Давидовича Кость втрачає під впливом чужинської фанатичної ідеології поволі зрікається своєю родиною, але цього мало. Більшовицька пропаганда так впливає на нього, що він заради збереження власного життя, на перший погляд, збиває свого безвинного співвітчизника, аби довести свою нову систему, ідеологію якої він не розуміє, але намагається зрозуміти: “Вони мають свою вічну формулу: “Буття визначає життя...” Це – їхня істина, це новий заповіт, з яким вони мають пройти

світ, переорати всю землю, стерти кордони, перемішати всі
струмені чорної маси потоптаних рабів, що пустилися беруть
Марксів... Що це? Тора, Євангелія, Аль-Коран чи важь
вони сильні, ці люди в пенсне із вдаленим поглядом і
Оті розмірковування К.Горобенка – це його спроба знайти
так ніколи і не можна усвідомити до кінця черв
деструктивність і яка заповонила його думки після
спроби на той час (у т.ч. і його зокрема) реалізувати
батька, врешті, – Бога він намагається замінити фанатично
навіть іконізує портрет Троцького – абсолютного чужинця

Трагедію розпаду родинних стосунків спостерігаємо в
новелі Г.Косинки "Політика", у романі У.Самчука "Мася"
інших творів цього періоду, які у підсумку застерігають
деструктивних чужинських ідеологій, а спонукають
національну, настоящу на богоданих, природних прин
першу чергу, захищають інтереси сім'ї, родини, а отже –
устремління з'являються разом із родинними традиціями
поваги до свого найближчого оточення і звідси уже перетворюються
глобальні категорії – держави, людства. Без перших –
наступних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Липа Ю. Призначення України. – Львів: Меморіал, 1994.
2. Ольжич О. Українська культура // Незнаному вояку.
3. Винар Л. Головний період наукової діяльності
Український історик. 1-2 (89-90). Рік XXIII. Нью-Йорк
Мюнхен, 1985.
4. Ольжич О. Націоналістична культура // Незнаному вояку
1994.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ І СТАНДАРТИЗАЦІЯ ОСВІТИ

ANNOTATION

Ukraine education standardization problems of national idea are analysed in the article. Standardization has to provide national education in the process of the European integration in accordance to the needs of information society. Standards determine the basic features in Ukraine on the level of national model and its valuable points in the future.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовані проблеми стандартизації освіти України в контексті національної ідеї. Стандартизація має забезпечити ідентичність освіти у процесі європейської інтеграції та піднесення її до потреб інформаційного розвитку. Стандарти визначають основні риси освіти України на рівні національного зразця та її вартісні орієнтири в майбутньому.

Стандартизація освіти є загальноєвропейською проблемою другої половини ХХ ст., яка зумовлена глобалізацією життя західної Європи. Інтегративні процеси в інформаційній, екологічній та фінансово-економічній сферах вимагають реформування освіти, приведення її у відповідність до потреб екоінформаційного розвитку. Оновлення освіти неможливе на вимогу сучасності, а й проектування майбутнього розвитку на рубежі тисячоліть. Адже освіта є основним

Рижак Людмила

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Українського державного лісотехнічного університету

Основні праці:

- Концептуалізація філософського знання в контексті комп'ютеризації освіти // Академія технологічної кібернетики України: Наукові праці. Т. 7.
- Гуманітарні проблеми сучасності. – Львів – Харків, 1995.
- Філософські парадигми в контексті комп'ютеризації теоретичного знання // Філософські пошуки. Вип. I–II. – Львів – Одеса, 1997.
- Інтелектуальний потенціал нації на рубежі тисячоліть // Проблеми безпеки української нації на порозі ХХІ сторіччя. – К., 1998.

показником якості життя західного суспільства, визначеною економічної могутності та безпеки держави, творчого потенціалу культури. Тому Радою Європейського Співтовариства (24 травня 1992 р.) Парламентською Асамблеєю Ради Європи (22 вересня 1992 р.) прийняті спеціальні резолюції про створення єдиного європейського простору входження в який є ознакою цивілізованості країни.

Загальноєвропейський простір в освіті – це сукупність загальноєвропейськими ознаками якого є сукупність спільних цінностей, інваріантна частина змісту освіти та сучасні педагогічні методи його формування є кроком на шляху реалізації глобальної освіти – спільний дім.

Дух глобалізму виявляє себе як прагнення високорозвинутої Європи закріпити status quo суспільства національних держав, виробити загальновизнані критерії його системної трансформації в екологічне суспільство. Такими критеріями є норми і цінності загальнолюдські за своїм змістом і призначенням. Освіта, трансмітуючи покоління до покоління, дозволяє не лише адаптуватися до змін, а й здійснити прорив у майбутнє.

Вартості суспільства національного добробуту та індивідуальності індикатори характеризують якість життя громадян, а гуманності суспільства. Серед них чільне місце посідають стандарти споживання та здоров'я народу, стандарти громадянської демократії. Пріоритетною вартістю західного суспільства є престиж освіченості, причому не лише у сфері інтелектуальної діяльності, але й на ринку праці взагалі. Ці вартості є реальним втіленням ідеї і виражають суверенність та незалежність націй-держав та їх національну ідентичність.

Досягнувши стабільності соціально-політичного розвитку західноєвропейські країни будують екоінформаційне суспільство. Великобританія, Німеччина, Франція в основному виконують програми інформатизації суспільства [1,12]. Функціонування національного добробуту в умовах інформаційної революції вимагає оновлення змісту національної ідеї. Точкою відліку стала конференція в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), яка сформулювала імператив збалансований розвиток, основою якого стає гуманістичний

збалансованого розвитку, що відповідає національним інтересам України. Ідея Європейського Співтовариства знайшла своє втілення в процесі освіти як утвердження європейського рівня освіти, стандартизація результатів та впровадження сучасних педагогічних технологій. Стандартизація освіти стає піднесення її до потреб екоінформаційного розвитку та нарощування її гуманістичного потенціалу. Отже, стандартизація освіти постає не лише надійним засобом створення єдиного освітнього простору та його функціонування, але й автентичного національних освітніх систем на рівні європейського взірця. Стандартизація означатимуть головні риси європейської освіти, її вартісні характеристики наступному столітті.

Українська національних освітніх стандартів є надзвичайно важливими для України. Стандартизація освіти, що відбувається одночасно з реформуванням, покликана здійснити перехід до національної системи освіти в контексті інформаційної цивілізації. Отже, найважливішими завданнями тут є її ренаціоналізація та піднесення до європейського рівня. Українське Європейське Співтовариство прагне до розширення інтеграції на міжнародному рівні. Якщо Україна робить кроки назустріч, то цілком слушною є спроба налагодити зв'язки між стандартизацією освіти в Україні та країнах Західної Європи та використати їх досвід.

Мета та шляхи реформування освіти в Україні викладені в Державній програмі "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), де першочерговим завданням вказано піднесення освіти на рівень досягнень розвинених країн та її інтеграція в міжнародне науково-освітнє співтовариство. Українська освіта орієнтує на міжнародні освітні стандарти. Проте вирішення цих завдань потребує передовсім відповідного фінансування. На жаль, державна фінансова політика в галузі освіти здійснюється в напрямку зменшення залишкового принципу. Стандарти освіти задекларовані, але не забезпечені. Починаючи з 1992 року, держава постійно зменшує витрати на освіту, які становлять менше 4 відсотків валового внутрішнього продукту.

Інтеграція освіти в Україні на стандарти міжнародного рівня є важливою реакцією на тенденції європейської та міжнародної інтеграції. Українська освіта – це об'єднання зусиль для розв'язання глобальних і

регіональних проблем. Проте інтеграція не означає відмову від навпаки збереження їх національної самобутності. Духовне віднайдення єдності в різноманітності є національна ідея, яка має на собі прагнення до оптимального самовлаштування всієї суспільно-господарчої, духовного, культурного, політичного життя в найбільш властивих йому формах" [12, 85]. Без чітко сформульованої національної ідеї та програми її реалізації немає світоглядних засад самонавчання, здійснюватиметься інтеграція.

Зміст української національної ідеї на державному рівні сформулював Президент України Л.Кучма на урочистому засіданні Верховної Ради України на 10-річчя незалежності України: "Це ідея сильної, провідної державності, патріотизму і солідарності; ідея духовності, моральності, порядку, громадянського миру та злагоди; ідея справедливості та ідеї відкритості світові..." [3, 5]. Так сформульована національна ідея стає потужним чинником консолідації українського суспільства. Вона виражає соціальні пріоритети розбудови незалежної України. Державотворчий компонент національної ідеї відіграє важливу роль у самоствердженні України як європейської країни. Проте не менш важливим є культуротворчий компонент національної ідеї: відродження мови, історичної пам'яті тощо. Отже, вирішення національних питань повинно здійснюватися в контексті національного відродження. Як слушною є думка Б.Гаврилишина, що Україна повинна прагнути до незалежності, а потім уже входити в процес європеїзації і в процес загальної, всесвітньої інтеграції народів. Україна зможе зробити це тільки тоді, коли вона вже не матиме жодних побоювань щодо збереження своєї мови, культури, національної тотожності [2, 7]. А поки що національна ідентифікація для України є нагальною проблемою, що потребує негайного розв'язання.

У країнах Західної Європи зміст стандартизації виражається в національному плюралізмі освітніх систем, що зберігають свою національну ідентичність в процесах інтеграції. Це знаходить відбиття у процесі розвитку гуманітарної освіти. За даними Міжнародного центру досліджень "Відродження" структура підготовки спеціалістів з гуманітарних наук у розвинених країнах складає: 25-30% із права і соціально-гуманітарних спеціальностей; 15-18% – мовно-гуманітарних; 7-12% – мистецтв.

8-9% – вчителів і вихователів; 4-6% – мистецтва; 1-2% – спорту. Це становить 58-77%. Структура підготовки з негуманітарних спеціальностей складає: 12-15% з математики і природознавства; 15-19% – технічних спеціальностей; 2-4% – сільського і лісового господарства; 3-7% – військової справи. Загалом це становить 32-41% [4,36].

Україна отримала у спадок структуру освіти, що обслуговувала аграрно-промисловий комплекс. У 1993 році структура підготовки спеціалістів з інженерно-технологічних напрямків за даними експертів фонду “Відродження” становила: транспорт і зв’язок – 41%; лісове господарство – 14% і це без даних про підготовку спеціалістів з військової справи, математики та природознавства. Водночас структура спеціалістів з гуманітарних напрямків була такою: охорона здоров’я – 14%, право, економічні та гуманітарні науки – 11%, педагогічні науки – 11%, мистецтво, фізична культура та спорт – 11% [4, 36].

Протягом останніх п’яти років відбувалися позитивні зміни в структурі підготовки “гуманітаріїв” і “технарів” на користь перших. Це не копіювання чужого досвіду, а внутрішня потреба українського культурного відродження, укорінення своєї духовності. Власне гуманітарне знання, будучи людинознавчим за своїм змістом, формує національну ідентичність шляхом засвоєння культурної спадщини, зв’язуючи її до історичної пам’яті.

Водночас гуманітарне знання виконує функцію гуманізації технологічного розвитку. Соціальну значущість гуманітарного знання, що забезпечує цивілізаційну експансію, Західна Європа зрозуміла в 60-х роках минулого століття. Екологічна криза змусила задуматися над питанням: чому прогрес науки й техніки поставив людство на межу виживання? Відбулося, що техніцизм став принципом цивілізаційного розвитку, а гуманізм – його основою. Це тому, як слушно зазначав А.Печчеї, що проблема людства – це проблема самої людини, “в людських якостях та шляхах їх удосконалення. Бо розвиток людських якостей і здатностей можна досягти зміни матеріальної на матеріальні вартості цивілізації та використати її потенціал для загального добробуту. І якщо ми хочемо досягти технічної революції та спрямувати людство до гідного його майбутнього, то нам слід передовсім подумати про зміну самої людини, про

революцію в самій людині" [8, 44].

Недооцінка духовних і культурних чинників у розвитку стала причиною трансформації homo sapiens в homo technicus. Характеристику цього типу людини, вивороченої від цивілізації, дав Х.Ортега-і-Гассет. "Спеціаліст прагне бути прикладом, що показує докорінну новизну цього роду людського. Він не було поділяти людей просто на освічених і неосвічених, на освічених і більш-менш неосвічених. Але спеціаліст належить до обох категорій. Він не є освічений, бо він бачить світ, який лежить поза його спеціальністю, проте він не є неосвічений, бо він – "науковець" і знає дуже добре свою частку всесвіту. До того ж він – вчений неук, а це дуже серйозна річ, бо це означає, що він не буде поводитися в усіх питаннях, на яких він не розуміється, як освічений усією зухвалістю людини, що в своєму спеціальному знанні не має жодної слабкості" [7, 83]. Дегуманізована і денационалізована система освіти в умовах відтворення в масовому масштабі homo technicus. Освіта в умовах технокраїзму можливе на шляху ренационалізації і гуманізації. Думається, що виходом із такої ситуації є гуманізація освіти і підготовки спеціалістів.

Якщо проаналізувати співвідношення гуманітарних дисциплін і фахових дисциплін у підготовці спеціаліста в українських університетах, то питома вага гуманітарних дисциплін становить до 40%. Це передбачає широке поле освоєння обов'язкових спекурсів за вибором. І тим не менше західноєвропейська освіта характеризується стурбоване рівнем духовності, що знаходить вияв у розширенні простору в освіті саме як системи духовних вартостей. А зміст гуманітарної підготовки спеціалістів далекий від традиційного. Зокрема це стосується концептуалізації змісту та структури окремих дисциплін, цілісного та безперервного їх вивчення, вільного вибору курсів за вибором тощо.

У Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття") визначено такі напрямки гуманітаризації освіти, як:

- формування гуманітарного мислення, опосередкованого державною та іноземними мовами;
- прилучення до літератури, музики, образотворчого мистецтва;

збагачення народної творчості, здобутків української і світової культури;

зміцнення історичних фактів, подій і явищ, різноманітності шляхів людського розвитку;

утвердження пріоритетів здорового способу життя людини;

зображення в змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, широке вивчення україно- (народо-) знавства, історичної історії та етногенези українців, інших народів держави.

Заявлені у програмі напрямки на даний час ще не є пріоритетами у вищих навчальних закладах України. Так, у технічних, економіко-сподарських, медичних університетах у 90-х роках значно менша частка гуманітарних дисциплін порівняно із загальноосвітніми та педагогічними. Ці факти свідчать про те, що такий стан справ не сприяє належному відновленню національної самоідентифікації, самоствердження національної духовності та освіти.

Важливим чинником самоствердження народу є національна мова. Одним із стандартів освіти є досконале володіння національною мовою. Українська мова характеризує рівень духовно-інтелектуального розвитку нації. Вона є закумулятивним досвідом культурної біографії нації, де самі ідіоми, семантика настільки специфічні, що адекватно не передаються іншою мовою. Духовно-інтелектуальний потенціал нації реалізується в результаті оволодіння мовним словником, поліфонією мовних слів, логічними конструктами національної мови, оперування національними символами та їх змістом в процесі спілкування. Отож, сьогодні є думка І.Огієнка: "Поки житиме мова – житиме і народ, поки не стане мови – не стане і національності; вона геть розпадається поміж дужчим народом" [6, 126].

Вважаючи на те, що національні мови західних країн мають високий статус, тим не менше досконале володіння державною мовою, це є одним із стандартів базової освіти. Цим стандартом забезпечується захист від "розмивання" її чужими впливами. Бо, навіть, фрагментарні заходи в мову слів іншомовного походження, змінюють мовне смислове поле, помітно деформують національну ментальність.

Щодо стосується України, то перед нами стоїть завдання відновити статус української мови як державної. Сьогодні доводиться

констатувати, що Закон України про державну мову не вплинув на культуру, так і освіту заповнила мовна суміш, так звані "суржик", функціонуючи на основі калькування понять чужої мови своєю мовою закладених у ній інтелектуально-творчих культурних смислів і зводить її на рівень ерзац-мови. Здатного виконувати лише інформаційно-комунікативну функцію. В.Сухомлинський застерігав, що вживання суміші є найбільш найтривожнішим у шкільній справі. Така мова духовно збіднює людину, зводить її мислення до примітивного. Максимально повноцінний, – це лад мислення, це віконця, через які ми бачимо світ. Звичайно, вона нічого не побачить, якщо віконця у нас закриті павутинням.

Сталося так, що впродовж багатьох років українська мова функціонувала ні в освіті, ні в науці, а тому її розвиток не розвивався. Це основна причина того, що сьогодні в багатьох сферах використовуються поняття-кальки іншомовного походження. У нашій найгостріше проблема стоїть у гуманітарній сфері, де найбільш термінологічний апарат дуже легко міфологізується. Ми розкладають наукові поняття на дві морально-етичні категорії: позитивну і деструктивне, регресивне і навпаки: дружнє, конструктивне, гуманітарних науках досить часто використовувати не тільки міфологеми певного змісту [5, 6]. У зв'язку з цим актуальним є питання національних наукових словників.

Як зазначає Л.Полюга, методологічною засадою українського словництва впродовж чотирьохсотрічної історії був принцип збереження української мови, а через неї збереження української культури. Українські словники, фіксуючи стан рідної мови, не тільки утверджують її існування, а й історичну рівноправність української мови в процесі її виникнення та становлення в порівнянні з іншими слов'янськими мовами [8, 98-99]. Словники мають стати настільними книжками в школі. Їх необхідність диктується і проблемами інформаційно-комунікативної інтеграції.

Загальноєвропейський простір в освіті – це постійне зривання, тому цілком закономірна вимога до оволодіння хоча б основними мовою, практичними навиками живої мови як інструменту комунікації.

Двомовність стала нормою європейської вищої школи, а в перспективі прогнозують багатомовність, викладання кількома іноземними мовами. В Україні поки що двомовність викладання існує лише в елітарному Києво-Могилянській академії, де рівноправними є дві мови: українська й англійська.

Знання кількох мов є важливим у реалізації такого стандарту освіти як **професійна компетентність**. Вона включає відповідальність спеціаліста за свій професійний рівень, наукову обґрунтованість та творчий характер роботи, безперервну й системну освіту та самоосвіту. Належний рівень професійної компетентності підтримується лише шляхом інтенсивного професійного досвідом. Тому чи не найбільшою перешкодою в освоєнні світового та світового досвіду на сьогодні в Україні є мовний бар'єр.

Професійна компетентність тісно пов'язана із використанням інформаційно-комп'ютерних технологій у фаховій діяльності, оволодіння якою здійснюється в процесі набуття спеціальності. Це означає, що **комп'ютеризація** стає стандартом сучасної освіти і визначатиме її обличчя наступного століття.

Основу комп'ютеризації освіти складають **інтелектуальні навчальні системи**: інформаційно-пошукові, розрахунково-логічні та експертні, які сьогодні застосовують при викладанні природничих, гуманітарних і технічних дисциплін. У навчальному процесі вони виконують роль інтелектуального помічника, який перебирає на себе рутинні логічні функції пошуку інформації, її класифікації та систематизації, проведення аналізів тощо. Окрім того інтелектуальні навчальні системи мають широке поле варіантів освоєння дисциплін, включаючи теоретичні знання, прикладні дослідження, емпіричні дані, моделі, симуляції та ділові ігри.

Комп'ютеризація освіти в Україні відбувається стихійно, а отже створюється нерівні умови навчання, закладається поляризація в підготовці фахівців – володіє чи не володіє комп'ютерною технікою, має або немає доступу до інформації і знання. У функціонуванні індустріального суспільства, зокрема в Україні, ця поляризація поки що слабо виявна. Проте в наступному столітті вона суттєво впливатиме на цивілізаційний розвиток суспільства. В інформаційному суспільстві уже сьогодні фахівець, що не володіє сучасними технологіями, не здатний соціально адаптуватися і

витісняється на периферію цивілізаційного розвитку. А зростаюча структурне безробіття, яке охоплює все нові й нові сфери діяльності суспільства потребує спеціалістів, які володіють високою компетентністю та культурою, здатні освоювати технології та реалізовувати їх у фаховій діяльності.

Свідоме оволодіння інформаційно-комп'ютерними технологіями є актуальне ще й тому, що Україна законодавчо забезпечила інформатизацію суспільства. У 1998 р. Верховною Радою України прийнято Закон "Про національну програму інформатизації", що передбачає комплексне розв'язання і забезпечення інформаційних проблем суспільства шляхом підтримки науково-технічної, соціально-економічної, оборонної, національно-культурної та інших видів діяльності загально-державного значення. Національна програма інформатизації спрямована на створення сучасної інформаційної інфраструктури України. Функціонування її вимагає того, щоб кожен громадянин мав можливість і вмів нею користуватися. Відповідно до цього в Україні школою формування комп'ютерної компетентності і комп'ютерної культури

Комп'ютерна компетентність включає в себе знання, вміння персонального комп'ютера, змісту програмного забезпечення, предметного призначення, навички практичної роботи з комп'ютером, опанування спеціальною термінологією, вміння використовувати комплекси програм і периферійні пристрої. Для комп'ютерної компетентності користувач має доступ до баз даних і банків знання, що відкриває йому необмежені можливості з використанням оперуванні знанням.

Комп'ютерна культура – це міра творчого використання інформації інтелектуальних навчальних систем у перевідкритті знання особисто для себе, рефлексивне керування процесом навчання з урахуванням власного досвіду.

Комп'ютерна компетентність та комп'ютерна культура є важливими адаптації до комп'ютерних технологій в освіті та освоєнні інформаційного простору. Техніко-технологічну основу формування освітнього інформаційного простору складають персональні комп'ютери, мережі колективного користування та індустрія інформації. Для цивілізованості освіти має стати можливість вільного використання

інформаційний простір. А це стає можливим при повній інформатизації суспільства, створенні мереж колективного користування та освітнього знання. Індустрія знання (як галузь економіки та її структурний елемент – освітня індустрія знання, призначенням якої є розробка інтелектуальних навчальних систем) в Україні відсутня. А тому доводиться використовувати зарубіжні програмні продукти, які заповнюють інформаційний вакуум. Сучасні інтелектуальні системи здійснюють пошук (доступ до знання) на штучній мові, в основі якої формалізована мовна мова країни виробника персональних комп'ютерів і програмних продуктів до них. Штучна мова задає стандартний словник користувача і є основним чинником доступу до інформації. З однієї сторони це сприяє вивченню іншої мови, а з другої – така мова є збідненою, оскільки не відтворює її значень. Окрім того мова користувача побудована на певних правилах комунікації, а отже “розмиває” національну мову. Для розв'язання цієї проблеми зроблено в університеті “Львівська політехніка”, де здійснено українізацію словника користувача персональних комп'ютерів та інтелектуальних систем. Це важливо, бо інтелектуальну мову в інформаційній цивілізації вирішує науково-технічне слово: мова вації, мовою яких розмовлятимуть комп'ютери [11, 5]. Саме ті системи, що здійснюють переорієнтацію економіки на виробництво, науку і реалізацію знання, будуть задавати пріоритети інформаційного розвитку через знання як стратегічний ресурс поступу.

Комп'ютеризація освіти несе в собі небезпеку одномірності фахівця, одномірної поінформованості, що не переростає в ерудицію й культуру. Одномірність виявляє себе як бездумність. Бездумність, пише Шеннон, можна зустріти скрізь, у всіх сферах суспільного життя. Це пов'язано з загальнодоступністю знання та інформації. Кожен, хто має доступ до персонального комп'ютера, досить швидко і дешево отримує інформацію. А це тягне за собою її знецінення, бо що легко отримується, так само легко забувається. Спеціаліст уподібнюється калькулятору, що здійснює розрахунково-логічне оперування інформацією. Шеннон називає це втечею від мислення, яке веде до бездумності. Але він не визнає собі в цьому, вважаючи, що розрахунково-логічне оперування вичерпує весь зміст інтелекту. Фахове мислення здійснює операції налагодження виробництва, врахування умов. Таке мислення

завжди виходить із певної мети і розраховує на певні результати. Розрахункове мислення виявляє (калькулює) все нові бачення та вигідні можливості. Воно не може заспокоїтися і задуматися над самим собою. Розрахункове мислення – це не осмислююче мислення, яке здатне подумати про смисл всього існуючого [13, 103-104].

Загальноєвропейський простір в освіті якраз і означає створення духовного поля як протиположності інформатизації та комп'ютеризації. Американський вчений Й. Масуда стверджує, що найближчим часом з'явиться новий тип людини homo intellectus, який здатний по-новому організувати своє життя. На відміну від homo sapiens він буде зорієнтований на розвиток інтелекту, а отже – на людей-роботів. Звичайно інформатизація та комп'ютеризація потребує homo intellectus, але ще більшою мірою воно потребує homo humanus, людини духовної. Стандартизація освіти, стандартизація урівноваження культури й цивілізації, гуманізації й комп'ютеризації, стандартизація інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексєєв Ю.М. Україна: освіта і держава (1987-1997). – Київ: Експрес-об'ява 1998.
2. Гаврилишин Б. Україна і Росія у світовому контексті. – Київ: Філософська і соціологічна думка. – 1991. – №10.
3. Кучма Л. Україна є, Україна буде // Урядовий кур'єр. – 1997. – №161-162.
4. Міжнародний фонд "Відродження". Круглі столи: "Україна і держава: діалог для розвитку освіти". Аналітичні збірники. – Київ: 1997.
5. Моклиця М. Модернізм як структура: Філософія. Поетика. – Луцьк, 1998.
6. Огієнко І. Українська культура. – К., 1992.
7. Ортега - і - Гассет Х. Бунт мас / Вибр. тв. – К.: Основи, 1992.
8. Печчеї А. Человеческие качества. – М.: Прогресс, 1985.
9. Полюга Л. Методологічні засади українського філософського мислення. – Філософські пошуки. – Львів-Одеса, 1997. – Вип. 1-2.
10. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Європі. – К.: Вища шк., 1997.
11. Слово редактора // Науково-технічне слово. – Львів, 1992.
12. Фартушиний А. Українська національна ідея: її сутність. – Львів, 1998.
13. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге. – М.: Школа, 1991.

Висновки національної ідеї

**МИ ПОТРЕБУЄМО ПРИКЛАДІВ
(ПАТРІОТИЧНИЙ ШЛЯХ ОСИПА
БАРЕЦЬКОГО)**

ANNOTATION

Brief analysis of the causes of spiritual decline of an individual in modern Ukrainian society is presented. The need for highly spiritual examples is explained. The hard patriotic activity of Osyp Baretiski (born in Germany, citizen of Germany) is described.

АНОТАЦІЯ

Національна ідея – явище духовне, ідеологічне. Відомо, що ідеї стають реальною силою тоді, коли вони оволодівають масами. Життя та діяльність О.Барецького – українського патріота, який був змушений емігрувати за кордон, є прикладом служіння національній справі.

Княк Володимир

кандидат біологічних наук, науковий співробітник відділу популяційної екології Інституту екології Карпат Національної академії наук України

Основні праці:

– Працює в галузі дослідження екології рослин високогір'я Карпат та проблем життєдіяльності малих популяцій

Кожен у своєму розвитку, починаючи від народження, поки не досягне у дорослу людину, переходить періоди виховання і навчання. Саме в дитинстві та юності молодий організм є найпластичнішим, саме тоді закладається і утверджується характер. У дорослому віці людина змінюється менше і повільніше. Важливими передумовами є спадкові задатки, які передаються від середовища, від тих, хто їх виховує.

Батьки, вихователі, вчителі – це особи, наслідуючи поведінку яких, формуючи настанови яких, на особистому прикладі яких формуються характери дітей, юнаків, цілих поколінь. І щасливі ті, котрі виростаючи у відкритому суспільстві чують і вживають з дитинства “одну” мову і в школі. І як глибоко деформувалися молоді характери, коли в рідній хаті, потрібно було “фільтрувати” відразу за порогом, а в середньої чи вищої школи заходити вже зі скрученим язиком на

жовтеньський, піонерський, а потім і комсомольський трагедію пережили ті, котрі з вини недолугості та байдужості виховувалися також і вдома на псевдозасадах соцреалізму. На краях Радянського Союзу відкрили для себе всю пікнетично-комуністично-соціалістичну систему! І одним махом у їхній душі оголилися брехливі фізії не лише осіб офіційно-суспільських, але й неправдивими словами найдорожчих – матерів і батьків!

І ми ще довго, чи не до третього коліна, будемо покутувати за те, і, поки підросне нове здорове покоління, котрого не зачепили ці чорні і, поки не відійде старе покоління, – не сподіватися здорового суспільства. Політичне виховання – пів-біди. Хоча без почуття патріотизму, без інших людських рис, які є базовими для розвитку суспільства, головними ознаками, які гіпертрофовано вип'ячувалися для виховання радянської людини, були:

- злодійство (адже заробітна платня, особливо в містах, була такою низькою, що неофіційним робочим часом треба було красти – не проживеш");
- обман (вся марксистсько-ленінська ідеологія – від початку до кінця – від кривавої революції, закінчуючи ілюзією комунізму);
- аморальність (релігія, яка є основою моралі суспільства, була оголошена опіумом народу і заборонена);
- космополітизм (в межах територіального союзу, від Північної Азії до Східної Європи (під назвою Радянський Союз) уточнення адреси переслідувалося як націоналізм).

От і був "вихований" так званий радянський злочинець – багатомільйонна маса аморальних брехливих злочинців безбаччя.

І чого можна сподіватися, коли ще дотепер сидять і сидітимуть на своїх найвищих кріслах в абсолютній більшості ті, які сиділи ще й вісім років тому?

„Батьки, вихователі, вчителі... Нам бракує вас, вас справжніх, вас незіпсутих системою, вас кришталево-чистих, вас як світлих ангелів. Нам бракує великих світлих державних мужів-провідників. Такі, які об'єднали, які би стали на чолі, які б повели за собою... І нас, тих, які зневірених, знедолених, зубожілих. У нас так багато розчарованих, деградованих... І нас так мало щасливих і усміхнених...“

Нам бракує прикладів. Не книжкових примарних героїв з минулого. Бракує живих прикладів.

Та де ж їм узятися? Таж найсвітліші голови, найдостойніші мужі – чи найобдарованіші як Володимир Івасюк, 50-ліття якого скорботно пам'ятали напередодні 185-ліття Тараса Шевченка; чи то найрозумніші, як регіони вчених; чи то найсвідоміші, як цілі армії бійців за волю України; чи то найдуховніші, як вервечки тисяч і тисяч священників, – уся ця еліта переслідувалася і винищувалася століттями!

Тож мусимо навчитися берегти і леліяти тих, найкращих, котрих ще живемо.

У цьому сенсі викликає зацікавлення інформація про українського вченого, жителя Німеччини пана Осипа Барецького. Життя його – це справжній приклад складної долі українця, нашого сучасника, людини працьовитої, працюючої і дуже енергійної. Людини простої і доброї, широкого серця. Людини, яка завжди боролася з обставинами, – трагічними і несприятливими перипетіями на землі рідної поневоленої Буковини, на західній Європі від часів 2-ої світової війни і до наших днів, на ниві праці та відродження України.

Осип Барецький народився в українській сім'ї в Чернівцях 10 січня 1900 року. Виховувався в патріотичному дусі, успішно навчався в гімназії, після закінчення якої поступив до університету. Займався спортом, грав у футбол в команді “Мазепа”. Любив мандрівки в гори. Разом з товаришами часто ходив по Буковинських Карпатах.

Саме при поверненні з мандрівки влітку 1940 року, після того, як разом з товаришами, по дорозі до Чернівців Осип дізнається, що місто захопили червоні “визволителі”. Дороги додому нема, – там чигають патрулі та арешти... Дев'ятнадцятирічним юнаком сам-один без грошей, у легкому літньому одязі Осип змушений втікати, бігти у бік протилежний від батька і мами, від родичів і товаришів, бо він українець, бо він належить до українського спортивного товариства. І це було виправданим – Осипа була потім репресована.

Доля була щасливою і, вдало доставшись до Бухаресту, продовжує навчання у вищій школі. Вчиться вдень, а ввечері працює шахтарем, задля грошей для навчання. Працює і вчиться. Далі – війна, полон, втеча з полону.

Жага знань спонукає знову до навчання. Продовжує студіювання за

фахом будівництва шляхів у навчальних закладах Австрії та Франції. Закінчення вищої школи – робота в Австрії, потім у Німеччині. Саме там дуже сутужне фінансове становище. А потрібно вже забезпечувати родину. Але працьовитість, обізнаність у справі та інженерний хист поступово, протягом довгих років, авторитет і визнання. І в Німеччині, де на той час вже були найкращі автошляхи, в середовищі серед німців українець Осип Барецький стає на чолі однієї з країн – баварської установи з будівництва автобанів, мостів і тунелів.

На посаді директора – 12 років, до пенсії. Під його керівництвом працювало 600 осіб, було збудовано 2 тис. км автобанів, багато мостів і тунелів. Нагороджений найвищими відзнаками Німеччини.

Відразу після проголошення незалежності України Осип Барецький їде на батьківщину, хоч після воєнних років і десятиліть соціалістичного режиму в Чернівцях не залишилося вже ні родичів, ні знайомих.

Перше враження від рідної землі було гнітючим. Дуже важко доїхати до Чернівців – на Закарпатті продали кепський бензин і авто працює погано.

Але ностальгія спонукає до нової поїздки, до праці на відомій території України. У 1994 р. Осип Барецький фінансує створення в с. Підкарпатське у Вижницькому районі на Буковині, гуцульського музею. Там відреставрована хата гуцульської архітектури і оформлено експозиція.

У 1995 р. Осип Барецький знову приїжджає до Чернівців, на мандрівку на Чорногорі, на Говерлу.

На той час на вершині Говерли був невеликий дерев'яний хрест, встановлений тут ще в роки так званої Радянської України. Осипа Барецького виникає ідея встановити тут металевий хрест.

У християнських народів здавна існує традиція встановлення хрестів на гірських вершинах. Гуцули теж ставлять хрести в Карпатах – в пам'яті по загиблих чи померлих, як символ офіри, як символ молитви. Далеко від села і від церкви, високо в горах хрест є, перш за все, символом оберігання полонини – чабанів, їхньої колиби, маржини та овець. Вони кажуть, що хрест оберігає від блискавки, що блискавка не б'є в хрест. Хрест на Говерлі, найвищій вершині України, є символом-оберегом цієї країни.

Ідея встановлення хреста на Говерлі доповнюється ідеєю спорудження каплички і пам'ятної плити із землею з висхідної частини

України. Вже з осені 1995 р. починається реалізація цих планів. Головним організатором виступає професор Чернівецького університету, депутат Верховної Ради України Тарас Кияк. У середині серпня 1996 р. семиметровий хрест з нержавіючої сталі, виготовлений на машинобудівному заводі у Чернівцях, був вивезений на г. Пожижевську, що поблизу Говерли, до біостанціону Інституту екології Карпат НАН України. Звідти гелікоптером на Говерлу. Відкриття і посвячення хреста, гранітної плити з капсулами із землею з визначних місць зі всіх областей України та капличці Преображення Христового були присвячені 5-ій річниці незалежності України і переросли у справжнє свято.

У той день на Говерлу зійшло 3,5 тис. чоловік, безумовно, найбільше за всі часи. У підніжжя гори, на площі перед спортивною базою “Заросляк” відбувся святковий концерт за участю багатьох популярних естрадних виконавців. У святкуванні взяли участь багато депутатів Верховної Ради України. Телебачення показало декілька фрагментів зі святкового свідчення, інтерв’ю Івана Плюща та інших. Про духовне значення хреста на Говерлі може свідчити той приклад, що після освячення утворилася черга, щоб поцілувати хрест. А доброю ознакою на довголіття каплички, кажуть, є те, що у київських, львівських та інших газетах довго блукала “сенсаційна” інформація, що її спалено. Звернули увагу на святкування на Говерлі й зарубіжні оглядачі. Наприклад, у віснику Інституту східних і міжнародних досліджень в Кельні Е.Людемманн у статті “Критичний розгляд комуністичного минулого на Україні (Ludemann, 1997) відзначає, що при святкуванні 5-річчя виникнення української держави у засобах масової інформації з’явилися нові символи, невластиві в минулому, зокрема, встановлення хреста на Говерлі та підняття разом з прапором України прапора Європейської спільноти. У січневому номері київської газети “Світ” (Світ, 1999), як різдв’яне вітання вміщено фотографії хреста і каплички.

Багатогранною є діяльність Осипа Барецького, спрямована на відродження України, діяльність, яка живиться джерелом патріотизму.

Як спеціаліст найвищого рангу з будівництва шляхів, Осип Барецький декілька разів звертався до найвищих функціонерів Міністерства транспорту і шляхів з пропозиціями передавання його досвіду Україні, – чи у вигляді організації і спонсорування навчальних курсів, чи у вигляді стажувань, – усе намарне, виявляється, нам не потрібен німецький досвід.

Але поле діяльності Осипа Барецького – широке. Протягом багатьох років допомагає він у науковій праці своєму товаришеві з гімнічного професорові Аркадію Жуковському, видатному українському історикові, академікові НАН України, почесному докторові Чернівецького державного університету, який проживає у Франції. Серед найважливіших праць А.Жуковського відзначимо лише презентації у 1997 р. про Володимира Кубійовича (у Львові) та про Петра Могилу (в Києві). Осип Барецький допомагає йому у зборі матеріалу по архівах та інших інститутах Києва, Львова, Чернівців, Відня.

У 1998 р. Осип Барецький сам робить корегування, готує до друку видає книжку покійного товариша з Німеччини про українську еміграцію 1952 – 1975 р.р.

Осип Барецький активно співпрацює з Центром буковинистики Чернівецького університету та Буковинським інститутом історії (Німеччина).

Осип Барецький спонсорував стипендію для обдарованих малозабезпечених футболістів команди Буковини.

У Німеччині Осип Барецький обирається головою Державного комітету українським студентам.

50 років за кордоном Осип Барецький тужив за рідними землями і рідними Карпатами. З юнацьким ентузіазмом він здійснює щорічні мандрівку влітку 1998 р. по найвищому гірському хребту Українських Карпат (Чорногорі) від Говерли до Попа Івана. Протягом 1995 – 1998 рр. Осип Барецький декілька разів відвідував високогірний базисний стаціонар Інституту екології Карпат НАН України на г. Попова, де спонсорував придбання двигуна для електростанції, подарував посуд та ін. Осип Барецький заприятелював з працівниками стаціонару інституту. На урочистих зборах його прийняли в почесні члени місцевої популяційної екології.

На спомин та з нагоди святкування 80-річчя Буковинського національного університету, котре відбулося 3 листопада 1918 року в Чернівцях і на котрому Буковина прилучилася до українських земель Придніпрянщини та Галичини, Осип Барецький поставив хрест на найвищій горі Буковинських Карпат, Говерла (1574 м над р.м.) біля села Шипота Путилівського району Чернівецької області. Це такий хрест, як на Говерлі – шестиметровий металевий.

державіючої сталі. Біля хреста встановлено гранітну плиту з капсулами в каменю з могил Тараса Шевченка, Івана Франка, Юрія Федьковича, Олександра Кобилянської та героїв Крут. Напередодні свята, 2 листопада 1998 р. відбувся похід на г.Яровицю на чолі з Осипом Барецьким та Тарасом Боряком і посвячення хреста. Більшість учасників походу – студенти Чернівецького державного університету.

У день урочистих святкувань голова Чернівецької міської держадміністрації вручив Осипу Барецькому почесну грамоту за заслуги у відродженні України.

І знову – в дорогу. У грудні 1998 р. Осип Барецький вже як делегат української діаспори Німеччини бере участь у Світовому конгресі українців в Торонто.

І в 1999 році у Осипа Барецького – вже нові плани, нова діяльність... Безумовно, і сам хрест на Яровиці, і хрест, і капличка на Говерлі, і інші урочистості, які відбулися до святкування визначних дат українського народу – Дня незалежності і 80-річчя Буковинського віча, – то є і будуть важливими чинниками, які утверджують нашу державу.

Безумовно велику вагу має різноманітна діяльність вельмишановного Осипа Барецького у справі відродження України, а його особа є прикладом для всіх нас.

І нехай гарна традиція святкування Дня незалежності на Говерлі збережеться Осипу Барецькому і нам Богом і освячується хрестом і капличкою на довгі роки!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ludemann E. *Die Auseinandersetzung mit der kommunistischen Vergangenheit in der Ukraine / Berichte des Bundesinstitutes für ostwissenschaftliche und internationale Studien.* – Köln. – 1997. – №39.
2. Газета "Свiт". – К, 1999. – №1.

Інститут народознавства Національної академії наук України
Державний університет “Львівська політехніка”
Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

(Наукове видання)

Випуск 3

Адреса редколегії: 79013, Львів-13, вул. Степана Бандери, 12
Державний університет “Львівська
політехніка”, кафедра філософії та
культурології

Підписано до друку 20.01.2000. Формат 60x84
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 20. Обліков.-
видавн. арк. 13,6. Замовлення № 310. Наклад – 500
примірників.

Видання Інституту народознавства Національної
академії наук України

79008, Львів-08, Проспект Свободи, 15
Видруковано Міжнародним інститутом освіти,
культури та зв'язків з діаспорою ДУІП
79008, м. Львів, Проспект Свободи, 12
Тел./факс: (0322) 72-19-84

